

7) การจัดระบบการบริหารหมู่บ้าน

ถ้าจะเปรียบชุมชน/หมู่บ้านเป็นองค์กร การจัดระบบและระเบียบของหมู่บ้านก็เป็นการจัดองค์กรอย่างหนึ่งที่น่าจะมีส่วนทำให้การพัฒนาหมู่บ้านเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ ไม่ต้องล้มลุกคลุกคลานหรือล้มหายไปพร้อมกับตัวบุคคลที่เป็นผู้นำ นั่นคือการสร้างระบบน่าจะเป็นหนทางในการพัฒนาที่ยั่งยืนกว่า แนวคิดในเรื่องการจัดระบบภายในของหมู่บ้านนี้มีปรากฏชัดเจนอยู่ในหลายหมู่บ้านที่ทำการศึกษาดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า...

“...ชาวบ้านเราจะให้ความสำคัญกับตัวผู้นำมาก ซึ่งก็เลยทำให้เราไม่ค่อยมีการพัฒนาแนวคิดอื่นๆ พอผู้นำการพัฒนาคนนั้นไม่อยู่ กลุ่มก็กระจาย มันไม่ได้สร้างโครงสร้างหลักๆ ขึ้นมา เรารวมตัวกันแบบหลวมๆ คือยึดติดกับบุคคลมากเกินไป ทำให้ไม่พัฒนา ที่จริงแล้วผมอยากให้ผู้นำกระจายอำนาจลงไป ให้ทุกคนสามารถอยู่ได้โดยสร้างระบบให้สมบูรณ์ แทนที่จะสร้างตัวผู้นำให้สมบูรณ์ ถ้าเราวางระบบให้เราวมกลุ่มดูแลตัวเองได้ เราจะมีความสุขที่ยั่งยืนกว่านี้...”

ชาวบ้าน บ้านหนองพระ พิษณุโลก

หลายหมู่บ้านจะเห็นความสำคัญของการจัดระบบการบริหารในหมู่บ้าน ซึ่งอาจจะหมายรวมทั้งระบบต่างๆ ที่ครอบคลุมทุกด้าน บางหมู่บ้านได้พยายามสร้างระบบในการทำงาน เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน ในลักษณะที่ว่า

“...จะต้องมีการกลั่นกรองและสังเคราะห์ขึ้นมาให้เป็นระบบและมาใช้กับหมู่บ้านได้อย่างเหมาะสม กรรมการชุดนี้ออกไปรุ่นใหม่อีกก็เข้ามาปฏิบัติได้...”

ผู้นำชุมชน บ้านสามขา ลำปาง

“...เราต้องพยายามดึงสมาชิกมาร่วมให้ได้ พอประสบความสำเร็จคนก็จะสนใจกันเองเราต้องอดทน เราต้องทำงานให้เป็นระบบ ต้องมีสวัสดิการให้สมาชิกเพื่อเป็นแรงจูงใจในการดึงคนเข้ามาเป็นสมาชิก...”

“เครื่องยนต์ทำงานเป็นระบบ...ฉะนั้นการบริหารหมู่บ้านก็จะต้องเป็นระบบ...”

ผู้นำชุมชน บ้านหม้อ ลพบุรี

การจัดการอาจหมายถึงรวมถึงระบบในการประชาสัมพันธ์ ซึ่งหลายหมู่บ้านได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก ทั้งการประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน เพราะเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้มีการสื่อสารทำความเข้าใจต่อกันในด้านแนวคิด นโยบาย และวิถีปฏิบัติในเรื่องต่างๆ ในหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ ผู้นำมักเป็นผู้ที่มีความสามารถในการประชาสัมพันธ์ หรือมีทีมงานด้านการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ สำหรับผู้นำที่ยังขาดทักษะในการประชาสัมพันธ์ก็มีการฝึกอบรมให้เกิดทักษะความชำนาญขึ้น

"...เครื่องมือสำคัญในเรื่องของการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมก็คือเรื่องของการ
 ประชาสัมพันธ์ มีการจัดสรรงบประมาณสร้างหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน..."

ผู้นำชุมชน บ้านศิ่วง นครศรีธรรมราช

"...ผู้นำที่ยังทำประชาสัมพันธ์ไม่เป็นก็เชิญนักพูดมาอบรมให้ ตรงนี้ได้ผลเพราะผู้นำพูดไม่
 เก่งพูดไม่เป็น พอจบหลักสูตรตรงนี้แล้ว เขาเก่งสามารถจัดรายการเสียงตามสายประจำ
 หมู่บ้านได้ และเขาก็ค่อนข้างประสบความสำเร็จ..."

ผู้นำชุมชน บ้านศิ่วง นครศรีธรรมราช

นอกจากการประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ
 ต่างๆ อย่างเท่าเทียมกันแล้ว การประชาสัมพันธ์ผลผลิตของชุมชนก็เป็นกิจกรรมสำคัญ กิจกรรม
 การผลิตของบางกลุ่มบางหมู่บ้านประสบความสำเร็จด้วยดี เพราะมีการประชาสัมพันธ์ดี มีผู้
 ประชาสัมพันธ์ที่มีความสามารถ และมีโอกาสที่เอื้อต่อการทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งอาจจะโดย
 ทักษะและหน้าที่การงานของผู้ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์นั้น บางหมู่บ้านก็ใช้แม่บ้าน หรือบุคลากร
 ในหมู่บ้านทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์กันเอง โดยการนำสินค้าไปแสดง ไปสาธิต หรือจำหน่ายใน
 ภูมิภาคต่างๆ

"...แม่บ้านผมทำไปด้วย ขายไปด้วย ตอนนี้นำออกจำหน่ายอยู่ที่เชียงใหม่..."

ชาวบ้าน บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ จ.ตรัง

"...ผมกลับมาจากพญา ก็ไปเป็นตัวแทนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ไปจำหน่าย ไปเผยแพร่
 แพร่สินค้าของเรา..."

ชาวบ้าน บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ จ.ตรัง

"หมู่บ้านของเราได้รับเชิญไปสาธิตการย้อมครามที่เชียงใหม่ และไปจำหน่ายตามงานต่างๆ
 เช่น งานเกษตรแฟร์ งานที่เมืองทองธานี บางครั้งก็เป็นตัวแทนกลุ่มไปแสดงสินค้าที่ศูนย์
 ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์..."

ชาวบ้าน บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ จ.ตรัง

"...ระบบเสียงตามสาย ผู้ใหญ่ก็พูดกันทุกวัน มีคนที่พูดถึงพิษภัยของยาเสพติด ด้านคุณ
 ธรรมต่างๆ เวลามีการประชุมอะไร ทางวัดพระก็พูด โฆษกก็ชี้แจงเน้นเรื่องคุณธรรม หรือ
 ช่วยกันไปเป็นวิทยากรอบรมเด็กมัธยม ในเรื่องของคุณธรรม เพราะปัจจุบันสังคมมีการ
 เปลี่ยนแปลง เราตามไม่ทัน ต้องเน้นคุณธรรมตามหลักศาสนา..."

ชาวบ้าน บ้านโกงน้ำ พัทลุง

8) การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง

สภาพปัจจุบันสมาชิกใหม่ของชุมชนเริ่มห่างออกไปจากชุมชนตามระบบการศึกษาและการพัฒนาประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมา ทำให้สมาชิกของชุมชนห่างจากธรรมชาติและถิ่นฐานของตนเองมากขึ้น

“...ปัจจุบันเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านไม่ค่อยอยู่ในหมู่บ้านกันแล้ว ส่วนใหญ่ออกไปต่างจังหวัดกันหมด ไปอยู่ในที่เจริญ จะไม่กลับมาอยู่ในหมู่บ้าน เป็นต้นเหตุให้คนที่จะสืบทอดอาชีพหมดไป และตัวเขาเองก็ไม่ทราบว่ามีอะไรดี ๆ อยู่บ้าง มีคือจุดหลักที่ทำให้เราสนใจในทางนี้...”

ผู้นำชุมชน บ้านศิรวัง นครศรีธรรมราช

หมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ส่วนใหญ่มีการกระตุ้นให้สมาชิกของหมู่บ้าน/ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนหรือจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง เป็นขั้นตอนพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะจะเป็นพลังสำคัญในการผลักดันให้บุคคลพยายามแสวงหาแนวทาง และเข้าร่วมกิจกรรมอันแสดงออกถึงความเสียสละ และพยายามที่จะพัฒนาตนเองหรือชุมชนต่อไป หลายหมู่บ้านได้พยายามสร้างกระบวนการนี้ให้เกิดขึ้นกับสมาชิก ได้แก่ การเสียสละทำงานเพื่อชุมชน

“...จะได้รับคำตอบแทนไหม อะไรบ้าง ในใจของพวกเราที่ทำงานไม่ได้คิดเลย เพียงแต่ต้องการให้ชุมชนนำอยู่ ที่เขาพูดว่าชุมชนที่ดีไม่มีขาย อยากได้ต้องสร้างเอา อันนี้ตรงประเด็นมาก ต้องร่วมกันสร้าง ทุกวันนี้จะต้องปลูกจิตสำนึกให้คนลุกขึ้นมาทำงาน...”

สมาชิก อบต. บ้านสามขา ลำปาง

ในการพัฒนาจิตสำนึกนั้น บางหมู่บ้านก็ใช้แนวคิดของวัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดัน ในขณะที่บางหมู่บ้านก็ได้ใช้สภาพปัญหาที่เผชิญอยู่ในปัจจุบันเป็นตัวกระตุ้นให้สมาชิกมองเห็นปัญหาและเกิดสำนึกที่จะต้องป้องกันปัญหาใหม่ที่จะตามมา

“...เราพยายามจะสร้างให้เห็นว่า สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ทำไมเราถึงไม่รู้จักร เราพยายามจะรื้อฟื้นให้เขามาศึกษา เรามีการเข้าค่ายเยาวชนเพื่อให้มีความรักถิ่นฐานบ้านเกิด ...”

“... ก็ได้หารือกับกลุ่มผู้นำของหมู่บ้านว่าจะต้องตั้งกลุ่มองค์กรชุมชน กลุ่มแรกก็คือกองทุนเดิมสี่เขียวสี่ขาวหลวง ... กิจกรรมก็คือรณรงค์สร้างจิตสำนึก ช่วยกันอนุรักษ์ป่าปลูกต้นไม้ ประสานงานกับหน่วยงานข้างนอก และมีกิจกรรมประจำปีก็คือ วันพฤศจิกายนรำลึก วันที่ 22 พฤศจิกายน ซึ่งเป็นวันที่เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่...”

ผู้นำชุมชน บ้านศิรวัง นครศรีธรรมราช

การฝึกอบรมเยาวชนต่อต้านยาเสพติดของชุมชน บ้านคีรีวง นครศรีธรรมราช
ซึ่งเป็นกิจกรรมการสร้างภูมิคุ้มกัน และสร้างผู้นำรุ่นใหม่ให้แก่ชุมชน

จิตสำนึกอีกลักษณะหนึ่งที่หลายหมู่บ้านพยายามสร้างขึ้นก็คือ การเริ่มต้นช่วยเหลือตนเองโดยไม่ต้องรอให้ใครมาเริ่มต้น การพัฒนาโดยใช้แรงกายและทุนทรัพย์ที่มีอยู่ โดยไม่เอาความขัดสนเรื่องเงินมาเป็นอุปสรรค เพราะที่ผ่านมานั้นหลายหมู่บ้านรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อพัฒนาอาชีพไม่ได้ เนื่องจากพิจารณาเงินเป็นตัวตั้ง ในทัศนะใหม่ ผู้นำบางท่านให้ข้อคิดไว้ว่าการพัฒนาไม่จำเป็นต้องมองเงินเป็นหลัก และควรจะต้องมองข้ามประเด็นเหล่านี้ไปบ้าง "ความจนหรือข้อจำกัดทางการเงิน" ไม่น่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้คนรวมตัวกันเพื่อการพัฒนาตนเองไม่ได้

"...ที่นั่นคนจนก็มีเยอะ แต่ที่ผมประสบความสำเร็จเป็นเพราะผมสู้ ไม่ได้แบมือขอรัฐเพียงอย่างเดียว ถ้าอยากได้เงินทั้งๆที่ยังๆไม่ได้ทำอะไรเลย อันนี้เป็นจุดหมายที่ยังใช้ไม่ได้..."

ผู้นำชุมชน บ้านคล้า นครราชสีมา

"...เพราะเขาคิดว่าเงินเป็นตัวตั้งเขาจึงไม่ประสบความสำเร็จในกลุ่มอาชีพ เพราะกลุ่มอาชีพที่เราตั้งขึ้นมา เราจะไม่มองเงินเป็นตัวตั้ง เราจะมองความสามัคคีเป็นจุดหลัก จุดหนึ่งที่เรากำหนดใจคือเราสามารถรวมคนได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เราจะคุยกันอยู่ตลอด สามารถเพิ่มความเข้มแข็งในกลุ่ม เราจะไม่มีการทะเลาะกัน จะยึดหลักการของเราเป็นสำคัญ และมีการถ่ายทอดความรู้ให้แกกัน..."

ผู้นำชุมชน บ้านหม้อ ลพบุรี

ภายใต้หลักการดังกล่าว อาจมีการใช้มาตรการอื่นประกอบ เช่น การกระตุ้นทางด้านจิตใจ ความเสียสละ ความรักความสามัคคี หรือแม้แต่การลงหุ้นของสมาชิก เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและทุ่มเทให้กับกลุ่มอาชีพของตน เป็นต้น

9) การขอรับการสนับสนุนจากภายนอก

ผู้นำและชาวบ้านตระหนักดีว่าความพยายามพึ่งตนเองเป็นคุณสมบัติที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสดงออกอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตามในการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้น ผู้นำชุมชนหรือชาวบ้าน ก็ไม่ได้คิดว่าลำพังแต่ชุมชนเองจะสามารถพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้ประสบความสำเร็จได้ทุกเรื่อง การรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งทางราชการและภาคเอกชนก็ยังเป็นสิ่งจำเป็น ในลักษณะของการทำงานร่วมกัน โดยชาวบ้านต้องมีส่วนในการเริ่มต้น หรือการจัดหาทรัพยากรสมทบ ซึ่งอาจจะเป็นส่วนกำลังแรงงาน กำลังความคิด กำลังทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

“...ถ้าเป็นการนับ ก็ถือว่าหมู่บ้านนับ 1,2,3, และถ้ามีหน่วยงานอื่นเข้ามาช่วยนับ 4,5,6,...จะช่วยให้เราไปถึงจุดหมายเร็วขึ้นและมากขึ้น...”

ชาวบ้าน บ้านท่าเรือ เพชรบุรี

“...ถ้าชุมชนคิดและทำอะไรโดยใช้งบประมาณจากชุมชนไม่ต้องห่วงหรอก หน่วยงานราชการเขาต้องการ (สนับสนุน) อยู่แล้ว เพราะถือเป็นผลงานของเขาอย่างหนึ่ง...”

ผู้นำชุมชน บ้านคีรีวง นครศรีธรรมราช

ในเรื่องการพึ่งพาแนวคิดจากภายนอกนั้น ส่วนใหญ่ยอมรับว่าต้องพึ่งพิงจากภายนอกด้วย จึงจะพัฒนาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะตั้งต้น ซึ่งหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ก็มีพัฒนาการผ่านขั้นตอนนี้มาเช่นเดียวกันทั้งสิ้น

“... บางทีความเข้มแข็งของหมู่บ้านก็ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก เช่น พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอที่มานำเสนอให้ความรู้ในการบริหารจัดการของกลุ่ม ซึ่งก็พูดได้ว่าความเข้มแข็งส่วนหนึ่งมาจากทางเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาส่งเสริมเรา...”

ชาวบ้าน บ้านหนองพระ พิษณุโลก

“หน่วยราชการก็มีส่วน แต่จะเป็นบางเรื่องที่ปัจจัยภายในเป็นหลักสำคัญ แต่บางเรื่องปัจจัยภายนอกก็ต้องเข้ามาเสริม เช่น หน่วยงานทางการศึกษา นักวิชาการ ต้องเข้ามาเสริม...”

ผู้นำชุมชน บ้านคีรีวง นครศรีธรรมราช

แต่การพัฒนาจะยั่งยืน และคงศักยภาพในการพึ่งตนเองต่อไปได้ จะต้องอาศัยศักยภาพภายในของชุมชนเป็นหลัก และเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งแล้ว อาจจะไม่ต้องพึ่งพิงหรือไม่จำเป็นต้องมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาให้การสนับสนุน ก็สามารถริเริ่มหรือบริหารจัดการเองได้

“... เป็นของชุมชนในหมู่บ้านเป็นหลัก...เราต้องทำหน้าที่เพื่อรักษาความเข้มแข็งของเรา เราต้องเป็นตัวอย่างกลุ่มออมทรัพย์ให้หมู่บ้านอื่นๆ เพราะจะมีหมู่บ้านอื่นๆ จังหวัดอื่นๆ มาดูกลุ่มออมทรัพย์ของเราบ่อยๆ...”

ผู้นำชุมชน บ้านหนองพระ พิษณุโลก

ลักษณะการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก อาจเป็นไปได้ทั้งการช่วยเหลือทางแนวคิด วิธีการในการสร้างความรู้ความเข้าใจ หรือกระตุ้นให้เกิดสำนึกในการพัฒนาตนเองไปสู่ภาวะที่มีศักยภาพพึ่งตนเองได้ ดังกล่าวมาแล้ว การสนับสนุนอีกลักษณะหนึ่งก็คือการสนับสนุนทางการเงิน การจัดงบประมาณ การจัดตั้งกองทุน หรือการให้กู้ยืมเงิน เป็นต้น

“... กลุ่ม N.G.O. ซึ่งเขาค่อนข้างจะมองสภาพของชุมชน ได้เข้ามาให้ข้อคิดว่าถ้าจะอยู่ที่นี้ต่อจะต้องทำอะไรสักอย่าง หลังจากนั้นก็มองกันในด้านอนุรักษ์...”

ผู้นำชุมชน บ้านศิวั่ง นครศรีธรรมราช

“...ตอนนั้นมีควายอยู่ 2 ตัว เวลาทำนา คนอื่นเขาใช้รถไถเปิดเส้นทางเราทุกปี ราคาคูมาก ก็เลยขายควาย ซื้อรถไถ เงินไม่พอกก็กู้ ธกส. อีกเพื่อนำเงินมาสมทบ พอผ่อนหมดก็กู้มาปลูกบ้านอีก พอผ่อนเสร็จ ก็กู้มาซื้อมอเตอร์ไซด์อีก ผมต้องทำอย่างนี้ เพราะบ้านผมไม่มีเงินก้อน...”

ชาวบ้าน บ้านสามขา ลำปาง

2.2.4 ผลของการพัฒนา

จากการพัฒนาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนอย่างต่อเนื่องมีผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิด วิธีการปฏิบัติ และเกิดผลสืบเนื่องโดยรวมที่สำคัญๆ ดังนี้

1) สามารถพึ่งตนเองได้

ในประเด็นของความสามารถในการพึ่งตนเองนี้ ผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนบางแห่งอาจประเมินศักยภาพในหมู่บ้านของตนเองว่ายังพึ่งตนเองได้ไม่มากนัก และมีความรู้สึกไม่สบายใจที่จะต้องคอยรักษาภาพลักษณ์ของตนให้เป็นไปตามคำประกาศของทาง

ราชการ เนื่องจากมีผู้สนใจศึกษาติดตามความเคลื่อนไหวของหมู่บ้านมากขึ้น ทำให้การดำเนินงานของหมู่บ้านขาดความเป็นอิสระ และไม่ใช่วิถีทางที่เป็นปกติ

“...มันเป็นความอึดอัดเล็กน้อยตรงที่ว่า ตอนนี้เราต้องทำการปรับปรุงตามข่าวที่ว่าเราเป็นหมู่บ้านพึ่งตนเองได้ ตรงนี้จริงๆ แล้วถ้าให้ประเมินตัวเองว่า พึ่งตนเองได้จริงหรือเปล่า เมื่อมองสังขารตัวเองก็บอกได้ว่าเรายังไม่อาจพึ่งตนเองได้ทุกอย่าง เรายังไม่สามารถประกาศให้ชุมชนอื่นๆ รับรู้ว่สิ่งที่เราทำนั้นเกิดความสำเร็จ ที่เราทำมานั้นถูกต้อง การพึ่งตนเองนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้หลายระดับนะครับ เรื่องราคาลมผลิต เรื่องหนี้สิน แต่พวกเขายังมีหนี้สินอยู่ ถ้าพึ่งตนเองจริงๆ ก็ต้องหลุดจากวงจรพวกนี้ให้ได้...”

ผู้นำชุมชน บ้านสามขา ลำปาง

“...เราพัฒนาหมู่บ้านเราโดยไม่ได้คิดว่าจะมีการประกวด เราทำเพื่อให้คนในหมู่บ้านของเรามีความสุข ความสบาย ไม่ได้คิดว่าทางอำเภอ ทางจังหวัดจะประกาศให้หมู่บ้านเราเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง ...”

ผู้นำชุมชน บ้านสามขา ลำปาง

“...รู้สึกภูมิใจ แต่ก็ถือว่ายังพึ่งตนเองไม่ได้เต็มที่ ยังต้องการให้ทางราชการช่วยเหลืออีก คือขณะนี้สามารถพึ่งตนเองได้ยังไม่ถึง 100 % แต่ถ้าภาพรวมจะดูดีกว่าหมู่บ้านข้างเคียง...”

ชาวบ้าน บ้านหนองพระ พิษณุโลก

โดยนัยยะของคิดเห็นข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าความหมายและเกณฑ์ของคำว่า “พึ่งตนเองได้” ยังไม่สามารถสื่อความหมายที่ตรงกันได้ในทุกพื้นที่ โดยผู้นำหมู่บ้านบางแห่งยืนยันว่าหมู่บ้านของตนได้พยายามที่จะพึ่งตนเอง ช่วยเหลือตนเอง และมีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาดตัวเอง แต่ยังไม่ได้อคิดว่หมู่บ้านของตัวเองจะผ่านเกณฑ์ของการพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์ เพราะมีบางส่วนที่พึ่งตนเองได้ แต่อีกบางส่วนจะต้องขอคำปรึกษาแนะนำ จะต้องมีการช่วยเหลือจากภายนอก อย่างไรก็ตามถือได้ว่าหมู่บ้านที่ศึกษาเชิงลึกนี้ เป็นหมู่บ้านที่อยู่แถวหน้าของหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ ซึ่งผ่านเกณฑ์การประเมินของทางราชการในระดับอำเภอ และส่วนใหญเคยได้รับรางวัลหมู่บ้านที่มีผลการพัฒนาดีเด่นในระดับจังหวัดมาก่อนแล้ว

“...รู้สึกเป็นเกียรติประวัติของหมู่บ้านที่มีผลการพัฒนาดีเด่นเป็นอันดับ 1 ของจังหวัด และผมได้ไปรับโล่ที่ทำเนียบรัฐบาลด้วย...”

ผู้นำชุมชน บ้านคล้า นครราชสีมา

ลักษณะความสามารถในการพึ่งตนเองของหมู่บ้าน/ชุมชนที่เป็นผลจากการพัฒนา สามารถจำแนกได้ดังนี้

(1) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี

จากการศึกษาพบว่าครอบครัวและชุมชนส่วนใหญ่ต้องพึ่งเทคโนโลยีทั้งในส่วนที่เป็นความคิด วิธีการ และวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือต่างๆ จากภายนอกอยู่มากตามกระแสของการพัฒนาในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา กระแสการบริโภคนิยมทำให้ชาวบ้านจำนวนมากกลายเป็นเสมือนทาสของเทคโนโลยีที่ต้องคอยซื้อหาเปลี่ยนใหม่อยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกันก็ทำให้เทคโนโลยีพื้นบ้านต่างๆ ถูกละเลยและไม่ค่อยได้นำกลับมาประยุกต์ใช้

"...ผลจากการพัฒนา ถนนหนทางดี ทุกคนก็คิดถึงรถจักรยาน แต่ความอยากได้อะไรก็มีของคนเราไม่มีที่สิ้นสุด พอมีจักรยานก็อยากได้มอเตอร์ไซด์ เมื่อได้มอเตอร์ไซด์ก็อยากมีรถปิคอัพ เมื่อไฟฟ้าเข้ามาคิดถึงอะไรครับ สิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ว่าจะเป็นตู้เย็น โทรทัศน์ พัดลม เครื่องเสียง เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ กระแสบริโภคนิยมก็ขยายตัวเข้ามาในหมู่บ้าน..."

ผู้นำชุมชน บ้านสามขา ลำปาง

"... ความเจริญเข้ามาและวัตถุนิยมก็เข้ามา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านเรา เช่น เมื่อสมัยก่อนเราใช้เกวียน เราใช้วัวควายลากเกวียน แต่เดี๋ยวนี้การใช้ วัวควาย ลากเกวียนมันช้าเกินไป ไม่ทันเขา ต้องมีรถ จะไถนาจะไปซื้อรถไถนามาไถแทนควาย ก็ทำให้เกิดเป็นหนี้เป็นสินเขาอีก..."

ชาวบ้าน บ้านท่าส้มป่อย ลำปาง

การศึกษาการพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยีในครั้งนี้ พบว่า ความสามารถในการสร้างและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ของชาวบ้านมีน้อย ส่วนใหญ่เป็นการซื้อหาเทคโนโลยีใหม่มาใช้แทนเทคโนโลยีดั้งเดิม แต่หากพิจารณาที่ความสามารถในการเข้าถึงและการแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ถือได้ว่าชาวบ้านในหมู่บ้านที่ศึกษามีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้มากพอสมควร เพราะสามารถจัดหาเทคโนโลยีมาใช้ได้อย่างเพียงพอและมีความรู้พื้นฐานในการใช้ การบำรุงรักษา ภายในหมู่บ้านต่างๆ มีผู้ที่มีความรู้ มีทักษะในการซ่อมบำรุงอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ อยู่หลายคนที่สามารถช่วยเหลือหรือให้บริการซ่อมบำรุงเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและในการประกอบอาชีพได้ ยกเว้นกรณีที่เกิดการชำรุดเสียหายมาก หรือเป็นอุปกรณ์ที่มีความซับซ้อน หรือเป็นเครื่องยนต์กลไกขนาดใหญ่ที่จะต้องพึ่งพาบุคคลภายนอกที่มีอาชีพในเรื่องนั้นๆ โดยเฉพาะ

“...ในหมู่บ้านมีช่างที่สามารถซ่อมเครื่องยนต์กลไกได้ มีช่างไม้ช่างปูน 4-5 ราย บางครั้งเมื่อเครื่องไม้เครื่องมือในการประกอบอาชีพเกิดความชำรุดเสียหายใช้การไม่ได้ ก็จำเป็นต้องอาศัยช่างภายนอกหมู่บ้าน...”

ผู้นำชุมชน บ้านเหนือ นครศรีธรรมราช

(2) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุข

ในหมู่บ้านชนบทมักจะมีบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาทางด้านการรักษาแผนโบราณอยู่บ้าง เช่น หมอน้ำมัน หมอสุนไพร เป็นต้น ขณะเดียวกันผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการรักษาแผนใหม่ก็มีอยู่ใกล้ตัว และกระจายอย่างทั่วถึง สามารถให้บริการได้ค่อนข้างมาก ในรูปของโรงพยาบาล/สถานีอนามัย นอกจากนี้ก็ยังมีกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่ผ่านการฝึกอบรมให้มีความรู้ในการปฐมพยาบาลเบื้องต้นอยู่ในหมู่บ้านอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีหน่วยบริการเคลื่อนที่ทางด้านสาธารณสุขเข้าไปดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ของแม่และเด็ก ตลอดจนผู้สูงอายุ สำหรับผู้สูงอายุบางหมู่บ้านมีชมรมผู้สูงอายุ และมีกิจกรรมการตรวจสุขภาพทุกเดือน กล่าวโดยทั่วไป ชาวบ้านในหมู่บ้าน/ชุมชนที่ศึกษาเป็นผู้มีสุขภาพดี ไม่มีการระบาดของโรคร้ายแรง หากมีภาวะการเจ็บป่วยก็สามารถเข้าถึงบริการทางด้านสาธารณสุขได้ง่าย และสามารถพึ่งตนเองได้มากทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสุขภาพ การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การสื่อสารทางสาธารณสุข และการส่งต่อผู้ป่วยไปยังสถานบริการสาธารณสุขเมื่อจำเป็น

“...ทางด้านสุขภาพของคนก็ดีขึ้น ผู้สูงอายุที่เฝ้าเกือบ 200 คน มีอายุ 70 ปีขึ้นไป 180 กว่าคน ยังมีสุขภาพดีเพราะระวังรักษาสุขภาพทางด้านการกินอาหาร ทำงานออกกำลังกายเสมอ รู้ว่าต้องดูแลตัวเองไม่ใช่มีหมอมาคอยดูแล คือเน้นดูแลตัวเองเป็นหลัก...”

ผู้นำชุมชน บ้านศรีวัง นครศรีธรรมราช

ในด้านการแพร่ระบาดของยาเสพติด แต่ละหมู่บ้านก็พยายามป้องกันและบำบัดกันเอง บางแห่งมีการเปิดคลินิกรักษา มีหมอมาดตรวจทุกวันพฤหัสบดี พร้อมทั้งมีการจัดทำบัญชีรายชื่อบุคคลที่ต้องเฝ้าระวัง ในการค้นหาและนำเด็กเข้ามาบำบัด/ฝึกอบรม บางหมู่บ้านดำเนินการโดยอาศัยมิติทางสังคมเข้ามาเสริมโดยขอรับรองบุคคลที่มีนัยสำคัญต่อครอบครัวของผู้เสพยา ให้ช่วยเจรจาโน้มน้าวและขอความร่วมมือในการอนุญาตให้นำผู้เสพยาเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาหรือฝึกอบรม แนวโน้มจำนวนผู้เสพยาเสพติดในหมู่บ้านที่ศึกษามีแนวโน้มลดลง บางหมู่บ้านแทบไม่มีเลย แต่ก็ยังรับรองได้ไม่เต็มที่นัก เพราะผู้ที่คิดว่าเลิกแล้วจำนวนหนึ่งก็กลับมาเสพซ้ำอีก

“...เครือข่ายมันยังไม่หมดไป เอาจริงเอาจ้างหมู่บ้านเดียว มันหมดไปได้ยาก เพราะเครือข่าย
เขายังอยู่ เพื่อนฝูงเขายังมี...”

ผู้นำชุมชน บ้านหม้อ ลพบุรี

(3) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจและกำลังแรงงาน

อาชีพที่เป็นหลักทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในแต่ละชุมชนที่
ศึกษาครั้งนี้คือ การเกษตรกรรม และเป็นที่ยอมรับว่าการเกษตรกรรมในประเทศไทยนั้นยังไม่
ก้าวหน้ามากนัก ส่วนใหญ่ยังเป็นเกษตรกรรมที่ใช้แรงงานคนอยู่มาก (labour intensive) ในขณะที่
ขนาดครอบครัวของไทยมีแนวโน้มลดลง ประกอบกับมีการเคลื่อนย้ายของแรงงานในหมู่บ้านและ
จังหวัดอื่นๆ ลักษณะดังกล่าวจึงอาจมีปัญหาในเรื่องการใช้แรงงาน เนื่องจากมีจำนวนแรงงาน
จำกัด แต่จากการศึกษาพบว่าในหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้นั้น แรงงานส่วนใหญ่ยังคงมีงานทำและอยู่
ในหมู่บ้าน การย้ายถิ่นออกไปทำงานภายนอกมีน้อย การจ้างแรงงานส่วนใหญ่เป็นการจ้างกันเอง
ในหมู่บ้าน จึงกล่าวได้ว่าหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้นั้น นอกจากจะพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆแล้ว ยัง
สามารถพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจและกำลังแรงงานได้ด้วย

“...ที่นี่เราใช้แรงงานเราเอง ไม่ค่อยได้ใช้เงินจ้างมันจึงไม่ขาดทุน ผลไม้ไม่ออกผลสักปีสอง
ปี เราก็ไม่ขาดทุน เพราะเราไม่ได้ลงทุนมาก ปลูกก็ไม่ต้องใช้ ดินดี น้ำดี อากาศดี...”

ผู้นำชุมชน บ้านศิ่วรง นครศรีธรรมราช

“...คนที่ไปต่างประเทศ เราจะไปคิดว่าเขาร่ำรวยทุกคนก็ได้ เพราะมีบางคนที่เงินกลับมา
เราก็คิดรวมกันว่ามาทำอาชีพในหมู่บ้านเราจะดีกว่า แต่ก่อนคนจะลงไปกรุงเทพฯมาก แต่
เดี๋ยวนี้เขามีกงานทำ เขามักจะไม่ค่อยลงไป (กรุงเทพฯ)...”

ชาวบ้าน บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ อุตรดิตถ์

“หากพูดกันอย่างตรงไป ตรงมา การขายแรงงานต่างจังหวัดจะไม่มีในหมู่บ้านนี้... แรงงาน
จากข้างนอกก็ไม่ค่อยมีเข้ามา ส่วนใหญ่คนในพื้นที่ทำกันเอง...”

ชาวบ้าน บ้านโงกน้ำ พัทลุง

การที่คนทำงานอยู่ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มสร้างอาชีพ มีความรู้ใน
การเพิ่มผลผลิต การแปรรูปการผลิต การบริหารจัดการธุรกิจ มีการรับจ้างภายในหมู่บ้าน หรือจ้าง
งานคนในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการกระจายรายได้ และมีกระแสการไหลเวียนของเงินอยู่ภายใน
หมู่บ้าน ต่างก็เป็นเหตุและเป็นผลของกันและกันในการพึ่งตนเองของชุมชน/หมู่บ้านในภาพรวม
ทั้งยังสามารถป้องกันว่าชุมชนนั้นๆมีความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ค่อนข้างดี เพราะ

ธรรมชาติของมนุษย์จะรักถิ่นฐาน ถ้าถิ่นฐานของตนมีสภาพความเป็นอยู่ที่น่าพอใจ การอยู่ในหมู่บ้านก็มีงานทำ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าปัญหาที่เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างในระดับพื้นที่ได้รับการแก้ไข และหรือผ่อนคลายความรุนแรงลงไปแล้วนั่นเอง

นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่าครอบครัวในแต่ละหมู่บ้านได้พยายามที่จะสร้างรายได้ มีการประกอบอาชีพเสริม มีการรวมกลุ่มกันในการออมทรัพย์ หรือในการประกอบอาชีพ ตลอดจนมีการพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่ยอมรับและสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและหมู่บ้านในระดับที่น่าพอใจ เป็นผลให้ชาวบ้านมีระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

“...เราคิดว่าสามารถพึ่งตนเองได้ เพราะว่าอาชีพหลักของเราคือ ทำนา ส่วนการทอดผ้าเป็นอาชีพเสริม ก็ทำให้มีรายได้พอช่วยเหลือครอบครัว...”

ชาวบ้าน บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ อุดรธานี

“...เรามีกิจกรรมต่างๆทำให้รายได้ในชุมชนเพิ่มมากขึ้น จนทุกวันนี้หมู่บ้านของเราคงจะเป็นหมู่บ้านที่พอเลี้ยงตนเองได้ ในสมัยก่อน คนไปทำงานในกรุงเทพฯ 100 คน ไป 70 คน แต่ตอนนี้ 100 คนก็จะไปสัก 10 คน...”

ชาวบ้าน บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ อุดรธานี

(4) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ

จากการศึกษาพบว่าหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรสาธารณะไม่มากนัก ยกเว้นกรณีบ้านสามขา จังหวัดลำปาง และบ้านศิรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีทรัพยากรสาธารณะอยู่มาก และเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยการผลิตที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่น คุณภาพของดิน คุณภาพแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร พบว่า แหล่งทรัพยากรต่างๆ อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์เช่นกัน

“...จริงๆแล้วเรามีพื้นที่ในการเกษตรที่ดี คุณภาพดินใช้ได้ แต่เราอาจบกพร่องเรื่องแหล่งน้ำ ไม่มีน้ำชลประทาน น้ำในหนองบึงก็สูบน้ำมาใช้ ไม่ใช่ไม่มี แต่มันมีน้อย ต้องรอน้ำฝน และตรงนี้ถ้าหากหนองพระมีน้ำในการเกษตร ชีวิตความเป็นอยู่จะดีขึ้นเยอะ...”

ชาวบ้าน บ้านหนองพระ พิษณุโลก

ความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏค่อนข้างชัดในหลายหมู่บ้านก็คือ เรื่องการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร หลายหมู่บ้านมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ในขณะที่อีก

หลายหมู่บ้านก็มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์หรือปรับเปลี่ยนความคิดของชาวบ้านในเรื่องการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

"...มีฝ่ายเก็บน้ำ มีคลองส่งน้ำใกล้ๆแปลงผัก ไม่ต้องสูบน้ำก็มีน้ำไหลตลอดปี เป็นฝ่ายส่งน้ำในโครงการ กสข. สร้างมาได้ประมาณ 16-17 ปีแล้ว มีฝ่ายอยู่ที่ อ.ศรีบรรพต แต่ของเรา กำลังก่อสร้างอยู่ก็มีอีกที่หนึ่ง เพื่อให้ทำน้ำประปาหมู่บ้าน น้ำดื่มพอเพียง แต่น้ำใช้เพื่อการเกษตร ถ้าปีที่แล้งจัดๆ มันก็ไม่พอ อย่างปีที่แล้วไม่พอ หากเป็นอย่างนี้อีกคงหมด เพราะในฝ่ายที่เรา มี ทำประปา ไร่รดไม่ผล ในบริเวณนั้นตลอด 2 ฝั่ง เป็นฝ่ายสาธารณะ มีปู ปลาให้จับกินได้..."

ชาวบ้าน บ้านโงกน้ำ พัทลุง

"...เรามีการบริหารจัดการเรื่องน้ำอย่างโดยกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่า พอเปิดน้ำออกจากอ่าง คนแรกที่จะได้เปิดรับน้ำคือเจ้าของผืนนา ผืนแรก หลังจากเสร็จแล้ว คนที่ไถนาคนแรกเข้ามาจะต้องปิดทางน้ำเพื่อให้ น้ำคนลำดับต่อไป ขึ้นตอนเป็นอย่างนี้ต่อไปเรื่อยๆ จนถึงปลายนา ถ้าไหลผ่านไปแล้ว จะกลับมาเอาน้ำไม่ได้ ผู้ใหญ่เองเป็นคนประกาศใช้น้ำ น้องของผู้ใหญ่ไปไหนไม่ทราบให้น้ำไหลผ่านที่ของตัวเองไป เขาก็ไม่ได้ใช้น้ำเป็นคนแรก อันนั้นเป็นผลที่ว่าจะต้องทำตามกฎระเบียบ จะไม่มีข้อเสียเปรียบได้เปรียบกัน..."

ชาวบ้าน บ้านสามขา ลำปาง

"...กิจกรรมก็คือรณรงค์สร้างจิตสำนึก ช่วยกันอนุรักษ์ป่าปลูกต้นไม้ ประสานงานกับหน่วยงานข้างนอกและมีกิจกรรมประจำปีก็คือ วันพฤกษจักราลึก วันที่ 22 พฤศจิกายน เป็นวันเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่..."

ผู้นำชุมชน บ้านคิ๊วง นครศรีธรรมราช

"...ก่อนที่จะเกิดอุทกภัยน้ำท่วม คนคิ๊วงที่ไม่ขึ้นไปทำไร่ เขาจะประมาณว่าช้เกียจ แต่ตอนนี้ใครขึ้นไปทำไร่ เขาก็ถูกประมาณว่าโง่ มันกลับกัน มันเกิดจุดเปลี่ยนทางด้านความคิดขึ้นมา คือตั้งแต่มีการอนุรักษ์สีเขียวขึ้นมา คนก็เปลี่ยนแนวคิดกันใหม่..."

ผู้นำชุมชน บ้านคิ๊วง นครศรีธรรมราช

(5) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจ

ผลการพัฒนาพบว่าหมู่บ้านที่มีประสบการณ์ผ่านร้อนผ่านหนาวกับการแก้ปัญหาจากภาวะยากลำบากมุ่งสู่ภาวะการพึ่งพาตนเอง จะได้รับบทเรียน ได้เรียนรู้แนวทางการแก้ไขปัญหา บทเรียนและแนวทางต่างๆที่เคยเป็นนวัตกรรม ได้ผ่านการตรวจสอบและรับมาใช้ปฏิบัติจนเป็นปกติวิสัย และยืนยันการนำมาใช้อย่างเป็นอัตโนมัติ เมื่อเกิดสถานการณ์ที่ต้องแก้ปัญหา ในทำนองเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ได้พัฒนาไปสู่แนวความคิดที่จะต้องหาทางพึ่งพาตนเอง

ก่อน ก่อนที่จะไปขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า "อตุตทา อทินนาโภ" หมายความว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ซึ่งสะท้อนได้จากคำกล่าวที่ว่า

"...วิธีในการหาแนวร่วมที่มีประสิทธิภาพ ต้องลงมือทำดูก่อน ผมคิดว่าในหมู่บ้านควรทำงานก่อน แล้วค่อยหาความช่วยเหลือจากภายนอก..."

ชาวบ้าน บ้านเหนือ นครศรีธรรมราช

"...เราต้องเริ่มต้นก่อน ต้องลงมือลงแรงเองก่อน เขาถึงจะเข้ามาช่วย..."

ชาวบ้าน บ้านท่าเรือ เพชรบุรี

ในการพัฒนาศักยภาพด้านการพึ่งตนเองนี้ บางหมู่บ้านอาจจะยังไม่ยืนยันในผลการพัฒนาว่าสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง และพยายามที่จะกล่าวถึงเรื่องนี้อย่างระมัดระวัง แต่ก็ได้พยายามสะท้อนให้เห็นว่ามีความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ ดังคำพูดที่ว่า

"...ผมมองความเข้มแข็งของชุมชน ในเรื่องของความคิด ความเข้มแข็งเรื่องความร่วมมือกัน...ผมยอมรับว่าทางผู้นำของชุมชนได้พูดคุยกันว่า เรายังพึ่งตนเองได้ไม่มากนัก แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเริ่มต้น เราไม่ได้รอให้หน่วยงานอื่นๆ มาให้การช่วยเหลือก่อน..."

ผู้นำชุมชน บ้านสามขา ลำปาง

นอกจากจิตสำนึกในการพึ่งตนเองจะเพิ่มพูนมากขึ้นแล้ว จิตสำนึกที่ดีที่รับผิดชอบต่อสังคมก็สามารถพัฒนาขึ้นมาได้ ดังจะเห็นได้จากการผลิตสินค้าเพื่อขายออกสู่ตลาดทั้งในและนอกหมู่บ้าน เริ่มคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค หลายหมู่บ้านมีการปลูกผักปลอดสารพิษ มีกิจกรรมการพัฒนาจิตใจให้สมาชิกของหมู่บ้านเป็นผู้มีจิตใจงดงาม เสียสละ มีความมุ่งมั่นและจริงใจต่อกัน อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาในมิติอื่นๆ

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง หลายหมู่บ้านจึงใช้กลุ่มที่ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้นแบบในการพัฒนากลุ่มอื่นๆ เช่น กรณีบ้านโงกน้ำ จังหวัดพัทลุง บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ จังหวัดอุดรธานี บ้านสามขา จังหวัดลำปาง บ้านหนองพระ จังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น

"...เราต้องการรวมคนให้เป็นกลุ่ม เพื่อเป็นการง่ายในการประสานงาน กลุ่มแรกที่เราร่วมคือกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาจิตใจคนเป็นขั้นแรก..."

ผู้นำชุมชน บ้านโงกน้ำ พัทลุง

(6) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม

ลักษณะทางสังคมที่ปรากฏค่อนข้างเด่นชัดประการหนึ่งในหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ก็คือ ความสามัคคีร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวและชุมชน ซึ่งมีผลให้สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมและโครงการต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ การจัดทำโครงการสาธารณะ การสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีร่วมมือกันของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างดี และเป็นเครื่องชี้ว่าหมู่บ้านที่ศึกษาสามารถพึ่งตนเองทางสังคมวัฒนธรรมได้

"...ที่นี่มีกิจกรรม วัฒนธรรมต่อเนื่องมาก และกิจกรรมก็ไม่ได้ทำแบบไฟไหม้ฟาง คือทำเป็นกระบวนการอย่างจริงจังด้วย อย่างประเพณีการชักพระ ก่อนวันชักพระวันหนึ่งเขาจะไปแต่งองค์พระ และพอรุ่งเช้าประมาณตีห้า คนก็จะมาพร้อมกันหน้าวัดเพื่อไปเกาะเชือกชักพระออกจากวัด หลังจากนั้นคนก็จะกลับกันหมด แต่หลังจากนั้นประมาณ 7 โมงเช้า คนเริ่มมารวมกันใหม่ นำเอาข้าวสารอาหารแห้งมาตักบาตร พอได้ยินเสียงพระสวด คนก็ลุกขึ้นเข้าแถวโดยไม่ต้องมีคนจัด เพื่อรอใส่บาตร แต่พอใส่บาตรเสร็จคนก็ทยอยกันกลับอีก หลังจากนั้นประมาณ 9 โมงเช้าก็จะมาชักพระลากไปไว้ที่หน้า อบต. หลังจากนั้นประมาณบ่าย 3 โมง ก็เหมือนนัดกันอีก แต่ที่นี่จะเป็นวัยรุ่นล้วนๆ ส่วนคนแก่จะอยู่สองข้างทาง แล้วก็ลากพระกลับวัดก่อนถึงค่ำ ระหว่างลากก็จะมีคนคล้องพวงมาลัยที่องค์พระเต็มไปหมด ซึ่งนี่มันเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องกันในกิจกรรมเดียวซึ่งมีขึ้นทุกปี ที่นี่จะมีบ้าน วัด หน่วยงานราชการ เป็นศูนย์กลางของชุมชนซึ่งเขาเรียกว่า "บวร" หน่วยงานราชการก็ได้แก่ โรงเรียน สถานีอนามัย อบต. เขาจะมีส่วนร่วมกันดีมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมที่อยู่ใจกลางชุมชน..."

ผู้นำชุมชน บ้านศิ่วง นครศรีธรรมราช

ความสามารถในการพึ่งตนเองทางสังคมวัฒนธรรมยังสามารถพิจารณาได้จากความรู้สึกเอื้ออาทรต่อกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในโอกาสต่างๆ

"...ที่อื่นมีการลักขโมย มีคนติดยา แต่ที่บ้านเราไม่มี เราอยู่กันอย่างสบาย เพราะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน..."

ผู้นำชุมชน บ้านสามขา ลำปาง

"...เราแบ่งงานกันทำ เราเกื้อกูลกัน แบ่งงานกันทำว่าใครถนัดงานแบบไหน เด็กที่พิการทำงานหนักไม่ได้ แต่ชอบขี่จักรยาน เราก็ใช้เขาได้และสามารถช่วยหมู่บ้านได้..."

กรรมการกองทุนหมู่บ้านสามขา ลำปาง

"...อีกเหตุผลหนึ่งน่าจะเป็นในเชิงของสังคมเครือญาติ ทุกครั้งที่เกิดวิกฤตทางธรรมชาติ คนที่นี่จะไม่ทิ้งดูดาย เขาจะเอื้ออาทรต่อกัน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านดีมาก..."

ผู้นำชุมชน บ้านศิ่วง นครศรีธรรมราช

คุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมนี้เป็นผลมาจากการถ่ายทอดและการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ ที่มีการสั่งสมไว้เป็นมรดกของชุมชน มีการปรับตัวและมีการพัฒนาตนเองเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดี

“...เขยหรือสะใภ้ที่มาจากที่อื่นเขาเรียกว่า “คนนอก” จะต้องทำให้เขาเรียกว่า “คนใน” ให้ได้ ซึ่งก็ต้องปรับตัวเขาเอง...”

ผู้นำชุมชน บ้านคีรีวง นครศรีธรรมราช

“...สมมติว่าผมอยู่ในกลุ่มหนึ่ง แล้วผมไป (พูด) ปดในกลุ่มนั้น ผมจะต้องพิจารณาตัวเองว่าทำไมคนอื่นเขาไม่ทำ ทำไมเราถึงต้องทำ ต้องเริ่มพิจารณาตัวเอง ตรงนี้ผมว่าขึ้นอยู่กับดุลยพินิจหรือว่าจิตใจของแต่ละคนในการนำมาพิจารณา ...”

ชาวบ้าน บ้านโงกน้ำ พัทลุง

“...ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่อยู้อยู่ดีต่อกัน แต่ละปี อบต.จัดกีฬาสามสัมพันธ์ระหว่างคนโตกับผู้สูงอายุ เล่นก็พอกัน จะกระทำเช่นนี้ทุกปี เวลาว่างงานกิจกรรมต่างๆผู้ใหญ่ก็จะเรียกให้เด็กมาช่วยในการทำกิจกรรมนั้นๆ จุดนี้ทำให้เขาเข้าใจกันมากขึ้น...”

ชาวบ้าน บ้านหนองพระ พิษณุโลก

ผลการศึกษายังพบว่าในหมู่บ้านที่ศึกษานี้ ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และหน่วยงานราชการเป็นไปด้วยดี รวมทั้งความสัมพันธ์ของคนต่างวัยด้วย โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ในบางชุมชน จะมีกองทุนสวัสดิการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจนด้วย รวมทั้งมีกิจกรรมให้คนในกลุ่มต่างๆได้มีกิจกรรมร่วมกัน เช่น การแข่งขันกีฬา กิจกรรมวันสงกรานต์ เป็นต้น

“...เด็กๆ เราก็สนับสนุน หาอุปกรณ์หาเสื้อผ้าให้เขาเล่นกีฬา ผู้สูงอายุเราก็ดูแลซื้อหาของขวัญให้ในวันขึ้นปีใหม่ มีการอาบน้ำในวันที่ 12 เมษายน ร่วมรับประทานอาหารกับผู้สูงอายุ พาไปไหว้พระธาตุ และพาไปตามห้างเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เป็นปัจจุบัน คนวัยกลางคนเราก็สนับสนุนในเรื่องการทำงานนอกบ้านก็ทำให้มีงานทำ มีรายได้ นอกเหนือจากอาชีพปกติ บางคนในช่วงเวลาเพียง 3 เดือน ปลุกผักขายได้เงินเป็นแสน... จากตรงนี้ เรามีเงินลงทุน มีเงินเก็บ ได้ศึกษาค้นหาความรู้ใหม่ๆ มีอะไรก็ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้รู้สึกว่าคุณนี้ทำให้เขาเกิดการเปลี่ยนแปลง แล้วก็เกิดคุณธรรมขึ้นมา...”

ผู้นำชุมชน บ้านโงกน้ำ พัทลุง

“...ผู้เฒ่าผู้แก่ เราก็มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไปในหมู่บ้าน เราจะตั้งองค์ผ้าป่าขึ้นมา โดยบุตรหลานในหมู่บ้านที่อาศัยอยู่กรุงเทพฯ พอมีเงินจะนำเงินมาสมทบ ทำให้มีทุนที่สามารถให้ผู้สูงอายุมาเบิกค่ารักษาพยาบาลได้ ทางด้านสวัสดิการ เราสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง เพราะว่าสามขาเอง ก็มีแนวคิดเป็นของตนเอง มีจุดยืนเป็นของตนเอง ...”

ผู้นำชุมชน บ้านสามขา ลำปาง

2) สู่การเป็นศูนย์เรียนรู้

การพัฒนาต่างๆ จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนได้ ส่วนหนึ่งนั้น เกิดจากการเรียนรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน การเรียนรู้ของชาวบ้าน จึงเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญมากที่สุดประการหนึ่งของการพัฒนาชนบท และในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า หมู่บ้านตัวอย่างหลายหมู่บ้านได้พัฒนามาสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ให้โอกาส ทั้งแก่คน ภายในและภายนอกหมู่บ้าน ได้มาศึกษาเรียนรู้แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนา หลายหมู่บ้าน พัฒนาได้เร็วขึ้น ด้วยการไปเรียนรู้จากประสบการณ์ของหมู่บ้านอื่น และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กัน ซึ่งถือได้ว่าได้ประโยชน์ทั้ง 2 ทาง

“...เขามาดูงาน เราก็ได้ประโยชน์ด้วย และถือว่าได้ประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน...”

ชาวบ้าน บ้านดล้า นครราชสีมา

“...การมีคนเข้ามาดูงานในหมู่บ้าน เป็นสิ่งที่เราต้องการอยู่แล้ว เพราะนั่นหมายถึงเราจะ สามารถขายสินค้าของเราได้ด้วย รายได้ของพวกเราร่วมหนึ่งก็มาจากผู้มาศึกษาดูงาน และมาท่องเที่ยว...”

ผู้นำชุมชน บ้านศิรวัง นครศรีธรรมราช

หลายหมู่บ้านเริ่มมีกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น มีการฝึกและพัฒนาวิทยุชุมชนขึ้นเพื่อให้รู้จักวิธีการค้นหาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอ และสรุปปัญหา ตลอดจนการวางแผนแก้ปัญหาของตนเองได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น ในลักษณะ ของชุมชนแห่งการเรียนรู้

สำหรับกระบวนการเรียนรู้และเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ภายในหมู่บ้านนั้น มีทั้งที่เป็นการถ่ายทอดความรู้แนวตั้งระหว่างผู้ปกครองไปยังลูกหลาน และใน แนวราบ ระหว่างครอบครัวในหมู่บ้านเดียวกัน รวมไปถึงบุคคลภายนอกมาศึกษาเรียนรู้ และบาง แห่งมีการเรียนรู้อย่างเป็นทางการในระบบการศึกษาอีกด้วย

“...ตอนนี้ทางโรงเรียนเขาจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียนได้เรียนรู้ เดียวนี้เด็กนักเรียนก็ สามารถมีต้นทุนได้ ช่วยพ่อแม่ได้ เด็กๆเลิกเรียนกลับมาจากโรงเรียนก็ไม่เกรง พ่อแม่ก็ให้ วัตถุดิบช่วย...”

ชาวบ้าน บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ อุตรดิตถ์

3) เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

การเปลี่ยนแปลงของกระแสการพัฒนาชุมชน จากสภาพที่เคยขอและรอรับจากทางราชการหรือหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจจะได้รับการตอบสนองมากบ้าง น้อยบ้าง ตรงตามความต้องการบ้าง ไม่ตรงบ้าง มาสู่กระบวนการที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การนำเสนอสู่สาธารณะ และขอรับการสนับสนุนทั้งจากภายในและภายนอกหมู่บ้าน จนได้รับการตอบสนองที่ตรงหรือค่อนข้างตรงกับสภาพความต้องการที่แท้จริง และต่อเนื่องมาจนถึงภาวะที่พึ่งตนเองได้ ย่อมเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความอดทน ความพยายามเป็นพิเศษ ใช้ระยะเวลา และทุนทุกประเภทร่วมกันอย่างมากมาย การได้มาซึ่งความสามารถในการพึ่งตนเอง จึงเป็นสิ่งที่ได้มาโดยยาก ความสำเร็จของการพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า มีความภาคภูมิใจ เป็นกำลังใจ และมีความหมายต่อการดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่องยั่งยืน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเอง/ชุมชนของตนเอง ย่อมรู้สึกภาคภูมิใจในความสำเร็จในท้องถิ่นของตน เกิดความรู้สึกผูกพันและหวงแหน รวมทั้งปรารถนาที่จะให้ชุมชนอื่นสามารถพัฒนาได้เช่นเดียวกับชุมชนของตน ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ในการประกวดต่างๆเราได้ชนะเลิศ จังหวัดถึงจะรู้ว่าการยอมรับความมันเป็นเรื่องที่เขินหน้า
ซุตาของจังหวัดด้วย...”

ชาวบ้าน บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ อุดรธานี

“...รู้สึกภูมิใจเป็นอย่างมาก และก็รู้สึกเป็นเกียรติประวัติของหมู่บ้านที่มีผลการพัฒนา
ดีเด่นเป็นอันดับที่ 1 ของจังหวัด และผมเป็นตัวแทนไปรับโล่ที่ทำเนียบรัฐบาลด้วย...”

ผู้นำชุมชน บ้านคล้า นครราชสีมา

“...เมื่อได้รับการยกย่อง เราก็ภูมิใจ และอยากให้คนอื่นเอาไปเป็นแบบอย่าง...”

ผู้นำชุมชน บ้านสามขา ลำปาง

ความภาคภูมิใจของครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองได้เหล่านี้ จะเป็นกำลังใจให้ผู้เกี่ยวข้องได้ใช้ความพยายามในการพัฒนาเพื่อธำรงความภาคภูมิใจไว้ ขณะเดียวกันก็จะเป็นแรงกระตุ้นให้ครอบครัวและชุมชนอื่นได้ศึกษาใช้เป็นตัวแบบในการพัฒนา และจะมีผลให้การพัฒนามีความยั่งยืนต่อไปได้

2.3 การนำรูปแบบและกระบวนการของครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองได้ไปขยายผล

หมู่บ้านที่พัฒนาแล้วหลายหมู่บ้านได้เริ่มพัฒนาในเรื่องเดียวกันมาพร้อมๆ กัน โดยอาจมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันบ้าง บางหมู่บ้านก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากหมู่บ้านอื่น หรือไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านอื่น แล้วนำมาพัฒนาหมู่บ้านของตน ในขณะที่บางหมู่บ้านก็พัฒนาไปตามรูปแบบแนวทางของตนเอง

“...ส่วนหนึ่งที่เรทำได้นี้ เกิดจากเราไปดูเพื่อน ไปดูเขามา และได้ไปดูพื้นที่ชุมชนในต่างจังหวัด แล้วกลับมามองที่หมู่บ้านเราว่าจะทำอะไรได้บ้าง...”

ผู้นำชุมชน บ้านทุ่งสบาย พัทลุง

“...เราไม่ค่อยได้ออกไป ส่วนใหญ่เขาจะมาดูงานในหมู่บ้านเรา เขาจะมาศึกษาจากเราไป เราก็ไม่ปิดบัง บางแห่งก็มาแล้วมาอีก บางกลุ่มก็ส่งข่าวมาบอกว่าเขาได้นำหลักของเราไปทำ แสดงว่าหมู่บ้านเราก็เป็นผู้นำได้...”

ผู้นำชุมชน บ้านหม้อ ลพบุรี

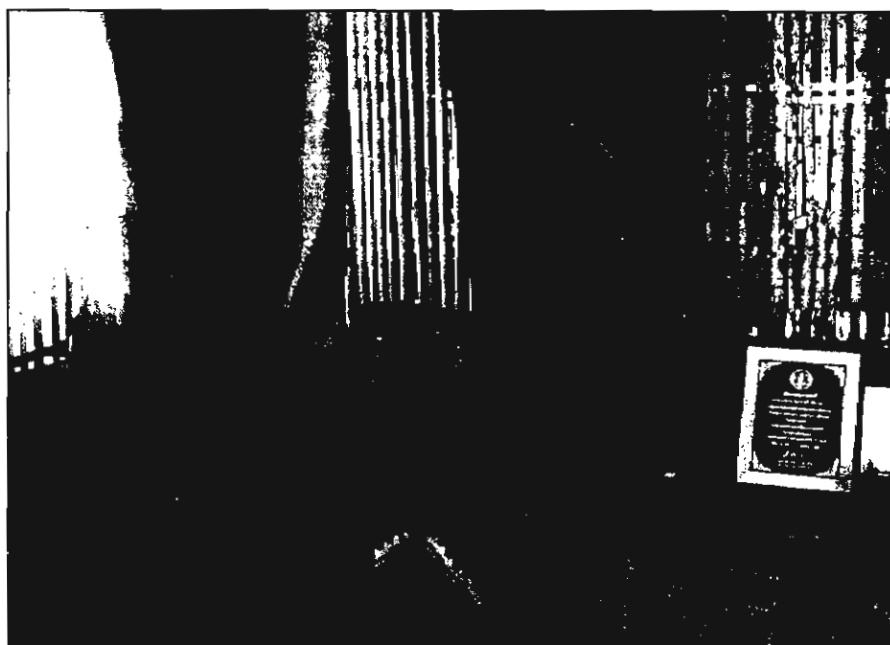
แต่เป้าหมายของการพัฒนาประการหนึ่งก็เพื่อจะสร้างตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จเพื่อใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ และเป็นต้นแบบให้เกิดการพัฒนาขยายผลต่อไป ซึ่งความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบและกระบวนการของหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ไปใช้ในหมู่บ้านอื่น อาจพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก ได้แก่ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาปกติที่เน้นคุณสมบัติของครอบครัวเป็นหลัก หรือค่อนข้างจะเน้นระดับปัจเจกบุคคล และลักษณะที่สองได้แก่รูปแบบและกระบวนการส่วนที่มีความซับซ้อน และต้องอาศัยการมีส่วนร่วมมาก การนำรูปแบบและกระบวนการระดับครอบครัวไปขยายผล ค่อนข้างจะเป็นไปได้ง่ายกว่ารูปแบบและกระบวนการของชุมชน เพราะต้องเกี่ยวข้องกับคนหมู่มาก แต่ถึงกระนั้นก็ต้องอาศัยการพิจารณาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของตน และค่อยๆ ถ่ายโอนกระบวนการในการพัฒนา การนำรูปแบบของครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองได้แล้วไปใช้โดยไม่ปรับเปลี่ยนคงจะเป็นไปได้ยาก

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในแง่ของความเป็นไปได้แล้ว การนำหลักการ รูปแบบ และวิธีการของชุมชนที่พึ่งตนเองได้ไปขยายผล น่าจะมีความเป็นไปได้ และใช้ระยะเวลาในการพัฒนาน้อยกว่า นั่นคือ ชุมชน/หมู่บ้านใหม่สามารถจะก้าวข้ามมิติด้านเวลาและระยะทาง (time and space) ได้ เพียงแต่ใช้รูปแบบที่มีอยู่ รวมทั้งฐานทรัพยากร และภูมิปัญญาของตนเองนำไปสู่การปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในการบริหารจัดการ โดยไม่ต้องลองผิดลองถูกเป็นเวลานานๆ ทั้งยังสามารถหาพี่เลี้ยง/ที่ปรึกษาได้จากชุมชน/หมู่บ้านต้นแบบ ซึ่งสะท้อนได้จากคำกล่าวที่ว่า

“...ที่นี่มีกลุ่มเยอะ กลุ่มไข่เค็มก็คล้ายๆกับตำบลหัวสำโรง ผมไปได้แนวทางมา พอทำงาน
ด้านนี้ก็มีโอกาสได้เจอกลุ่มและชอบหลักการตามกันไปเรื่อยๆ จนเราได้เริ่มขับเคลื่อน...
ครั้งแรกผมตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ตั้งขึ้นทั้งที่ยังไม่มีความรู้ก็ไปได้ความคิดจากการไปดูงานที่
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี...”

ผู้นำชุมชน บ้านหม้อ ลพบุรี

ผ้ามัดหมี่ ผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านดงยาง-พรพิบูลย์ อุดรธานี

สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ บ้านศิ่วรง นครศรีธรรมราช

บทที่ 9

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน รวมทั้งเพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ ในเขตภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะของการวิจัย 5 ประการ คือ ประการแรก เพื่อศึกษาสภาพโดยทั่วไปของครอบครัวและชุมชน ประการที่สอง เพื่อศึกษาความแตกต่างในการพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม ระหว่างครอบครัวที่มีภูมิลำเนาต่างกัน ในด้านเขตภูมิภาคที่ครอบครัวตั้งอยู่ อายุของหัวหน้าครอบครัว ที่พักอาศัยของหัวหน้าครอบครัว ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัว ระดับการศึกษาสูงสุดของสมาชิกในครอบครัว อาชีพหลักของหัวหน้าครอบครัว การมีเงินเหลือเก็บของครอบครัว การกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพของหัวหน้าครอบครัว การมีหนี้สินรวมของครอบครัว ระยะเวลาที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนของหัวหน้าครอบครัว และสาธารณูปโภคในครอบครัว ได้แก่ การมีไฟฟ้า น้ำประปา และการใช้น้ำบาดาลในครอบครัว ประการที่สาม เพื่อวิเคราะห์และตรวจสอบความตรงตามทฤษฎีหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน ประการที่สี่ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน และประการสุดท้าย เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้

กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีสำหรับการวิจัย เป็นการศึกษาความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทตามตัวแบบ THERMS ซึ่งผู้วิจัยประยุกต์ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2538) ประกอบกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบแนวคิดนี้เชื่อว่าการที่ครอบครัวหรือชุมชนจะพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวหรือชุมชนนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ในองค์ประกอบ 6 ด้าน ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันคือ ด้านเทคโนโลยี (T) ด้านสาธารณสุข (H) ด้านเศรษฐกิจ (E) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) ด้านจิตใจ (M) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S) โดยมีบริบทของครอบครัวและชุมชนเป็นตัวกำหนดความสามารถในการพึ่งตนเองทั้ง 6 ด้าน จากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและ

พัฒนากรอบแนวคิดของการวิจัยในรูปโมเดลลิสเรล หรือโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (LISREL or linear structural relationship model) แบบมีตัวแปรแฝง (latent variables) ในลักษณะของโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (second order confirmatory factor analysis) แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ชนิดองค์ประกอบอันดับที่สองกับตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละมิติ/องค์ประกอบย่อยๆ 6 ด้านได้แก่ ด้านเทคโนโลยี สาธารณสุข เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ชนิดองค์ประกอบอันดับที่หนึ่ง โดยตัวบ่งชี้ในแต่ละด้านดังกล่าว สร้างขึ้นจากกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ (observed variables) 6 กลุ่ม รวม 58 ตัวแปร

วิธีดำเนินการวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (quantitative and qualitative research method) ประกอบกัน ทั้งนี้เพื่อให้การตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นมีความครอบคลุมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย พอสรุปได้ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัย คือ ครอบครัวและชุมชนชนบทในเขตภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครอบครัวและชุมชนชนบท จำนวน 808 ครอบครัว จาก 32 ชุมชน ในเขตพื้นที่ 16 อำเภอ ของ 8 จังหวัด ซึ่งครอบคลุมจังหวัดในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยทั้ง 4 ภูมิภาค ประกอบด้วย ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี และลพบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และอุดรธานี ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก และลำปาง ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และพัทลุง ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เริ่มจากการสุ่มเลือกจังหวัดในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้ง 4 ภูมิภาค มาเป็นจังหวัดตัวอย่างภูมิภาคละ 2 จังหวัด ในแต่ละจังหวัดที่สุ่มได้ ผู้วิจัยสุ่มเลือกอำเภอมาศึกษา จังหวัดละ 2 อำเภอ อำเภอละ 2 ตำบล โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายทั้ง 2 ขั้นตอน ในแต่ละตำบลที่สุ่มได้ ผู้วิจัยเลือกชุมชนมาศึกษา ตำบลละ 1 ชุมชน/หมู่บ้าน และในแต่ละชุมชน/หมู่บ้านที่เลือกได้ ผู้วิจัยสุ่มครอบครัวมาใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ชุมชน/หมู่บ้านละประมาณ 20-32 ครอบครัว ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย โดยมีกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย หัวหน้าครอบครัวจำนวน 808 คน และผู้นำชุมชนจำนวน 87 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อคัดเลือกตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวชนบทจากผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เทคนิคเดลฟาย ประกอบด้วย แบบสอบถามปลายเปิดและแบบสอบถามปลายปิด ชนิดมาตราประมาณค่า 5 ระดับ รวมทั้งหมด 3 ฉบับ ส่วนที่ 2 เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากหัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของ

โมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองตามกรอบแนวคิดของการวิจัยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และพัฒนาตัวบ่งชี้รวม ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (structured interviews) จำนวน 2 ฉบับ คือ แบบสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว และแบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่ม เครื่องบันทึกเสียงและกล้องบันทึกภาพ เครื่องมือดังกล่าวครอบคลุมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ทั้งหมด ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มตัวแปรบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในองค์ประกอบ 6 ด้านคือ ด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม รวม 58 ตัวแปรย่อย กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัว รวม 28 ตัวแปร และกลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชน รวม 25 ตัวแปร ตัวแปรดังกล่าวเหล่านี้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว และแบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบและกระบวนการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับครอบครัว/ชุมชนอื่น ๆ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม โดยใช้ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่ม พร้อมด้วยเครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพเป็นเครื่องมือ โดยเครื่องมือในส่วนที่เป็นแบบสัมภาษณ์ มีคุณภาพในด้านความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) และความตรงเชิงโครงสร้าง (construct validity) ตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งมีความเที่ยงแบบความสอดคล้องภายใน จำแนกตามคุณลักษณะที่มุ่งวัด มีค่าตั้งแต่ .51 ถึง .95

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพื่อคัดเลือกตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในเบื้องต้น ใช้แบบสอบถามส่งทางไปรษณีย์ 3 รอบ และระยะที่ 2 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวและชุมชน ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่าง ๆ ตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง รวมทั้งรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัย ประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงบรรยายและสถิติวิเคราะห์ประเภทต่าง ๆ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น สถิติที่ใช้ได้แก่ สถิติเชิงบรรยาย เพื่อหาค่าสถิติที่แสดงผลการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญตามเทคนิคเดลฟาย ได้แก่ ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ มัธยฐาน และฐานนิยม และเพื่อศึกษาลักษณะของกลุ่มตัวอย่างและการแจกแจงของตัวแปร ได้แก่ ความถี่

ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความแปร และความโค้ง การวิเคราะห์หาคุณภาพของเครื่องมือโดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) การวิเคราะห์ประมาณค่าตัวแปรที่ขาดหาย โดยใช้วิธีการประมาณค่าเฉลี่ยของตัวแปรนั้น ๆ จากกลุ่มผู้ตอบ การวิเคราะห์รวมค่าข้อมูล (data aggregation) ในบางตัวแปร โดยการหาค่าเฉลี่ยของตัวแปรจากข้อมูลในระดับครอบครัวให้ได้เป็นค่าเฉลี่ยของตัวแปรในระดับชุมชน และการวิเคราะห์เพื่อสร้างตัวแปรใหม่ในรูปของตัวแปรประกอบ โดยใช้หลักการวิเคราะห์ส่วนประกอบมูลสำคัญ (principal component analysis) สำหรับสถิติวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเมทริกซ์สหสัมพันธ์ที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์โมเดลลิสม์ และตรวจสอบปัญหาภาวะร่วมเส้นตรงพหุ (multicollinearity) ของตัวแปรที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยใช้สถิติทดสอบที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวน (analysis of variance) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (second order confirmatory factor analysis) เพื่อตรวจสอบความตรงหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และสร้างตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง การวิเคราะห์จำแนก (discriminant analysis) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน โดยใช้โปรแกรม SPSS for windows และโปรแกรม LISREL 8.50 for windows

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพโดยทั่วไปของครอบครัวและชุมชน

1.1 สภาพโดยทั่วไปของครอบครัว

1.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัว

ครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยครอบครัวในภาคใต้มากที่สุด รองลงมาคือครอบครัวในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามลำดับ (28.7%, 25.2%, 23.9% และ 22.2% ตามลำดับ) โดยภาพรวมหัวหน้าครอบครัว/ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ (56.7%) เป็นเพศหญิง มีสถานภาพสมรสอยู่ด้วยกัน (86.8%) มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดนั้น ๆ ตั้งแต่กำเนิด (90.5%) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (69.6%) และเมื่อพิจารณาแยกตามเขตภูมิภาค พบว่า ส่วนใหญ่หัวหน้าครอบครัว/ผู้ให้สัมภาษณ์มีลักษณะดังกล่าวนี้เช่นเดียวกัน ในด้านระดับการศึกษาสูงสุดของสมาชิกในครอบครัว โดยภาพรวมสมาชิกในครอบครัวจบการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมศึกษามากที่สุด (47.1%) หากพิจารณาเปรียบเทียบ

ระหว่างภูมิภาค พบว่า ครอบครัวที่มีสมาชิกจบการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (8%) และครอบครัวที่มีสมาชิกจบการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นสัดส่วนน้อยที่สุดอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (5%) และพบว่าครอบครัวที่มีสมาชิกจบการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคเหนือ (7.3%) ส่วนครอบครัวที่มีสมาชิกจบการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นสัดส่วนน้อยที่สุดอยู่ในภาคใต้ (5.4%) อาชีพหลักของหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ (66.7%) ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนองเดียวกันหากพิจารณาแยกตามภูมิภาค หัวหน้าครอบครัวในทุกภูมิภาคประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุดเช่นกัน และพบว่าหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีสัดส่วนสูงที่สุดในภาคใต้ (20.1%) หัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้างมีสัดส่วนสูงที่สุดในภาคกลาง (3.1% และ 5.2% ตามลำดับ) หัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการมีสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (1.6%) จากจำนวนครอบครัวทั้งหมด

เมื่อพิจารณาในด้านที่พักอาศัย พบว่า โดยภาพรวมหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ (84.3%) มีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง ลักษณะบ้านพักเป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้มากที่สุด (36.8%) รองลงมาคือบ้านไม้ (34.8%) และเป็นบ้านพักชั่วคราวน้อยที่สุด (3.0%) และพบว่าสภาพโดยทั่วไปของบ้านพักโดยภาพรวม มีลักษณะมั่นคงแข็งแรงเป็นส่วนใหญ่ (97%) และมีลักษณะเช่นนี้ในทุกภูมิภาค ในด้านสาธารณูปโภคในครอบครัว พบว่า โดยภาพรวมครอบครัวส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาคมีน้ำประปาและไฟฟ้าใช้ (71.5% และ 98.8% ตามลำดับ) แต่ครอบครัวส่วนใหญ่ (68.9%) ไม่ได้ใช้น้ำบาดาล และมีลักษณะเช่นนี้ในทุกภูมิภาค สำหรับระยะทางจากบ้านพักถึงตัวอำเภอโดยเฉลี่ยประมาณ 11.48 กิโลเมตร โดยครอบครัวในภาคเหนือมีระยะทางจากบ้านพักถึงตัวอำเภอโดยเฉลี่ยไกลที่สุด ($\bar{X}$ = 15.91 กิโลเมตร) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระยะทางจากบ้านพักถึงตัวอำเภอใกล้ที่สุด ($\bar{X}$ = 8.83 กิโลเมตร) และเมื่อพิจารณาระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนับถึงปัจจุบันของหัวหน้าครอบครัว พบว่า โดยภาพรวมหัวหน้าครอบครัวอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลาเฉลี่ยประมาณ 39 ปี และพบว่าหัวหน้าครอบครัวในภาคเหนืออาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลานานที่สุด ($\bar{X}$ = 41.76 ปี) รองลงมาคือหัวหน้าครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ตามลำดับ ($\bar{X}$ = 38.06, 37.93 และ 37.82 ปี ตามลำดับ)

1.1.2 สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่าง ๆ

1) สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านเทคโนโลยี

หัวหน้าครอบครัว/ผู้ให้สัมภาษณ์ประเมินระดับความเพียงพอของเทคโนโลยี คุณภาพของเทคโนโลยี ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีทั้งในส่วนของเทคโนโลยีในการประกอบอาชีพและเทคโนโลยีในการดำรงชีพอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและในแต่ละภูมิภาค โดยมีระยะทางในการเดินทางจากบ้านไปยังแหล่งให้บริการด้านเทคโนโลยีเฉลี่ย

ประมาณ 14.63 กิโลเมตร และพบว่าระยะการเดินทางของครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด ($\bar{X}$ = 18.67 กิโลเมตร) ในขณะที่ภาคใต้มีระยะทางสั้นที่สุด ($\bar{X}$ = 8.15 กิโลเมตร) ด้านระดับความสามารถในการวางแผนและบริหารจัดการด้านการใช้เทคโนโลยี พบว่า หัวหน้าครอบครัวประเมินระดับความสามารถในการวางแผนและบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก ทั้งในภาพรวมและรายภูมิภาค ส่วนความสามารถในการนำเทคโนโลยีดั้งเดิมมาใช้ และ/หรือประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้น โดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ต่ำ แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายภูมิภาค พบว่าครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีความสามารถอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนครอบครัวในภาคกลางและภาคเหนือมีความสามารถอยู่ในระดับต่ำ ด้านความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี และความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี พบว่า ครอบครัวในทุกภูมิภาคมีความสามารถในด้านดังกล่าวอยู่ในระดับต่ำ ส่วนความสามารถในการบำรุงรักษาเทคโนโลยี พบว่า ครอบครัวในทุกภูมิภาคมีความสามารถอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีนั้น พบว่า ในภาพรวมครอบครัวตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายภูมิภาค พบว่า ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับปานกลาง ขณะที่ครอบครัวในเขตภาคกลางและภาคเหนือมีการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีในระดับน้อย เมื่อพิจารณาถึงจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เข้าไปเป็นกรรมการ/คณะทำงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการผลิต การใช้ การบำรุงรักษาหรือการพัฒนาเทคโนโลยีนั้นพบว่า มีน้อยมากในทุกภูมิภาค โดยมีจำนวนคนเฉลี่ยต่อครอบครัวไม่ถึง 1 คน สำหรับประเภทของกลุ่มที่สมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมเป็นกรรมการหรือคณะทำงานนั้น ค่อนข้างหลากหลาย และที่เด่นชัดได้แก่ กลุ่มอาชีพและกลุ่มด้านกองทุน/สหกรณ์ ในส่วนของการมีกลุ่มบุคคล/องค์กรภายนอกที่เข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิต การใช้ การบำรุงรักษา หรือการพัฒนาเทคโนโลยีในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา ครอบครัวตัวอย่างร้อยละ 27-28 ของทั้งหมด ระบุว่า มีกลุ่มบุคคล/องค์กรภายนอกเข้าไปดำเนินการให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ โดยมีมากที่สุด ในภาคใต้ (9.3%) และน้อยที่สุดในภาคกลาง (4.7%) สำหรับกลุ่มบุคคล/องค์กรภายนอกที่เข้าไปดำเนินการนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ แต่ที่เด่นชัดในทุกภูมิภาคได้แก่หน่วยงานด้านการพัฒนา เช่น พัฒนาการ เกษตรอำเภอ เป็นต้น โดยกิจกรรมที่เข้าไปดำเนินการส่วนใหญ่เป็นการฝึกอบรมให้ความรู้ และแนะนำการใช้เทคโนโลยี

2) สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านสาธารณสุข

สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านสาธารณสุขตามความคิดเห็นของหัวหน้าครอบครัว/ผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า หัวหน้าครอบครัว/ผู้ให้สัมภาษณ์ประเมินพฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัยของสมาชิกในครอบครัวอยู่ในระดับดี มีพฤติกรรมการ

ปฏิบัติที่ถูกสุขอนามัยน้อยมาก ทั้งในภาพรวมและแยกแต่ละภูมิภาค มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรคอยู่ในระดับดี ส่วนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพอนามัย อยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลอยู่ในระดับต่ำทุกภูมิภาค เมื่อพิจารณาถึงภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว โดยพิจารณาจากจำนวนครั้งที่เจ็บป่วยนานเกินกว่า 3 วัน ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา พบว่า ทั้งโดยภาพรวมและแยกแต่ละภูมิภาค สมาชิกของครอบครัวมีการเจ็บป่วยนานเกินกว่า 3 วัน ในรอบ 1 ปี โดยเฉลี่ยประมาณ 1-2 ครั้ง ($\bar{X}$ อยู่ระหว่าง 0.63 – 2.05 ครั้ง) โดยครอบครัวในภาคใต้มีภาวะการเจ็บป่วยมากที่สุด และครอบครัวในภาคกลางมีภาวะการเจ็บป่วยน้อยที่สุด ในส่วนของจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ พบว่า โดยภาพรวมสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพโดยเฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 5 คน และเมื่อพิจารณาเป็นรายภูมิภาค พบว่า สมาชิกของครอบครัวมีการประกันสุขภาพประมาณ 4-5 คน โดยครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนสมาชิกที่มีการประกันสุขภาพมากที่สุด และภาคเหนือมีน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาถึงความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขโดยพิจารณาจากระยะทางระหว่างบ้านถึงโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด พบว่า โดยภาพรวมครอบครัวตัวอย่างอยู่ห่างจากโรงพยาบาลโดยเฉลี่ยประมาณ 11.88 กิโลเมตร ซึ่งครอบครัวในภาคเหนือตั้งอยู่ห่างจากโรงพยาบาลโดยเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X}$ = 16.08 กิโลเมตร) และครอบครัวในภาคใต้ตั้งอยู่ใกล้โรงพยาบาลมากที่สุด ($\bar{X}$ = 8.23 กิโลเมตร) ในด้านการมีทรัพยากรเพื่อการสาธารณสุขเบื้องต้น พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ (87.3%) มีการเตรียมยาสำหรับการปฐมพยาบาลขั้นพื้นฐานไว้ใช้ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายภูมิภาค พบว่า ครอบครัวในแต่ละภูมิภาคส่วนใหญ่ (มากกว่า 78.4%) มีการเตรียมยาสำหรับการปฐมพยาบาลขั้นพื้นฐานมีอุปกรณ์การปฐมพยาบาล แต่ครอบครัวส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาคไม่มีเครื่องยาสมุนไพร เครื่องชั่งน้ำหนัก เครื่องวัดความดันโลหิต เครื่องมือ/อุปกรณ์การออกกำลังกาย และหนังสือหรือเอกสารเกี่ยวกับสุขภาพ ตำรายา กระจ่างน้ำร้อน ตลอดจนอุปกรณ์อื่น ๆ สำหรับความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วยไปยังสถานบริการด้านสาธารณสุข พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ (83.4%) มียานพาหนะของตนเองที่สามารถส่งต่อผู้ป่วยไปยังสถานบริการได้ ทั้งโดยภาพรวมและแยกเป็นรายภูมิภาค ในส่วนของการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านสาธารณสุข พบว่า ครอบครัวในทุกภูมิภาคมีการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง โดยครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยเฉลี่ยมากที่สุด และครอบครัวในภาคกลางมีการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่น้อยที่สุด โดยมีสมาชิกของครอบครัวที่เข้าไปร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายจำนวนน้อยมาก โดยเฉลี่ยครอบครัวละประมาณไม่เกิน 1 คน ครอบครัวส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาค

ระบุว่ามีการจัดตั้งกลุ่มบุคคลเพื่อทำหน้าที่ทางด้านสาธารณสุข และระบุว่าไม่มีกลุ่มบุคคล/องค์กรภายนอกเข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้ในหมู่บ้านในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา สำหรับผู้ที่ระบุว่ามีกลุ่มบุคคล/องค์กรเข้ามาดำเนินการด้านสาธารณสุขในหมู่บ้านนั้น ส่วนใหญ่ระบุว่ากลุ่มบุคคล/องค์กรดังกล่าวคือกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลภายในหมู่บ้าน และกลุ่มเจ้าหน้าที่ทางด้านสาธารณสุขจากสถานีอนามัยและโรงพยาบาลต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกันในทุกภูมิภาค

3) สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจ

หัวหน้าครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยตลอดปี 59,378.27 บาท และมีรายได้รวมของครอบครัวเฉลี่ย 153,964.76 บาท โดยหัวหน้าครอบครัวและครอบครัวในภาคกลางมีรายได้เฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ สำหรับรายจ่ายรวมของครอบครัว พบว่า แต่ละครอบครัวมีรายจ่ายเฉลี่ย 164,758.09 บาทต่อปี โดยภาคกลางมีรายจ่ายต่อปีเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาถึงความสมดุลหรือความพอเพียงของรายได้กับรายจ่าย พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ (52.1%) ระบุมีความพอเพียง ขณะที่ครอบครัวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือส่วนใหญ่ระบุว่าไม่พอเพียง เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของรายจ่ายที่เป็นค่าอาหารของครอบครัว พบว่า โดยภาพรวมแล้วเป็นรายจ่ายค่าอาหารถึงร้อยละ 57 โดยภาคเหนือมีสัดส่วนรายจ่ายค่าอาหารสูงสุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง ตามลำดับ ส่วนจำนวนเงินที่เก็บไว้สำหรับการลงทุนในรอบปี/ฤดูกาลต่อไป พบว่า ครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีเงินเก็บออมเพื่อการลงทุนเฉลี่ย 20,644.28 บาท โดยภาคกลางมียอดเงินเก็บเพื่อการลงทุนสูงสุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ

สำหรับการกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพในฤดูกาลต่อไป พบว่า ครอบครัวชนบทในภูมิภาคต่างๆ ต้องกู้เงินเฉลี่ยครอบครัวละ 33,627.40 บาท โดยภาคใต้มีการกู้ยืมเงินมากที่สุด รองลงมาคือภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแล้ว จำนวนเงินกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพสูงกว่าจำนวนเงินที่ครอบครัวเก็บไว้เองในทุกภูมิภาค ในด้านการออมและหนี้สิน พบว่า ครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนเงินเก็บหรือเงินฝากทุกชนิดของสมาชิกทุกคนรวมกันเฉลี่ยครอบครัวละ 37,738.84 บาท โดยครอบครัวในภาคใต้มีเงินเก็บเฉลี่ยต่อครอบครัวสูงสุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ ตามลำดับ ในส่วนของหนี้สิน พบว่า ครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีหนี้สินทุกประเภทของสมาชิกทุกคนรวมกันเฉลี่ยครอบครัวละ 91,704.65 บาท โดยครอบครัวในเขตภาคกลางมีหนี้สินเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตามลำดับ ในส่วนของความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพของครอบครัว พบว่า ครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ($\bar{X} = 4.37$ จากช่วงคะแนน 0-5 คะแนน) มีความมั่นคงในอาชีพอยู่ในเกณฑ์ดี ($\bar{X} = 22.71$ จากช่วงคะแนน 6-30 คะแนน) มีอำนาจการต่อรองและการแข่งขันอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ($\bar{X} = 29.81$ จากช่วงคะแนน 10-50 คะแนน) และมีลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกันทุกภูมิภาค

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับภาวะประชากรในครอบครัว พบว่าครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีสมาชิกโดยเฉลี่ยประมาณ 4 คน โดยครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ยสูงที่สุดประมาณ 5 คน รองลงมาคือครอบครัวในเขตภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ ตามลำดับ ในจำนวนนี้เป็นเด็กที่มีอายุไม่ถึง 15 ปี เฉลี่ยครอบครัวละ 1 คน ในทุกภูมิภาค และส่วนหนึ่งมีผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) รวมอยู่ด้วยเฉลี่ยครอบครัวละไม่ถึง 1 คน ($\bar{X}$ อยู่ระหว่าง 0.47-0.58 คน) และแต่ละครอบครัวมีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) ประมาณ 3 คน โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนประชากรวัยแรงงานเฉลี่ยต่อครอบครัวสูงที่สุด รองลงมาคือภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ ตามลำดับ มีอัตราการพึ่งพิง (พิจารณาจากจำนวนผู้ที่ไม่มียาได้ต่อจำนวนผู้ที่มีรายได้ในครอบครัว) โดยเฉลี่ยร้อยละ 89 ภูมิภาคที่มีอัตราการพึ่งพิงในครอบครัวสูงที่สุดคือ ภาคเหนือและภาคใต้ รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ตามลำดับ ในส่วนของการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต พบว่า ครอบครัวตัวอย่างมีขนาดที่ดินทำกินเฉลี่ย 23.17 ไร่ โดยภาคเหนือมีขนาดที่ดินทำกินสูงที่สุด รองลงมาคือภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ ครอบครัวส่วนใหญ่ (70.5%) มีเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพอย่างเพียงพอ และอยู่ในสภาพที่ยังใช้การได้ดี (48.0%) และอีกประมาณเกือบครึ่งหนึ่ง (47.8%) อยู่ในสภาพที่พอใช้งานได้

ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า โดยภาพรวมสมาชิกของครอบครัวตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 21.91$ จากช่วงคะแนน 8-40 คะแนน) และมีลักษณะเช่นนี้เกือบทุกภูมิภาค ยกเว้นภาคเหนือที่สมาชิกของครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายอยู่ในระดับต่ำ สำหรับจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เข้าไปเป็นกรรมการ/คณะทำงานที่ดำเนินการด้านเศรษฐกิจ พบว่า มีจำนวนน้อยมาก โดยมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมเป็นกรรมการ/คณะทำงาน โดยเฉลี่ยต่อครอบครัวไม่ถึง 1 คน ($\bar{X}$ อยู่ระหว่าง 0.29-0.50 คน) ซึ่งประเภทของกลุ่มที่สมาชิกของครอบครัวเข้าไปเป็นกรรมการ/คณะทำงาน ค่อนข้างหลากหลายและที่เด่นชัด ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์/กองทุน กลุ่มสหกรณ์ นอกจากนี้พบว่าหัวหน้าครอบครัว/ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ (77.4%) ระบุว่ามีการจัดตั้งกลุ่มประกอบอาชีพหรือการสร้างรายได้ในหมู่บ้าน และครอบครัวส่วนใหญ่ (58.1%) ก็ได้รับการชักชวนให้เข้ากลุ่มดังกล่าว โดยในช่วงระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา หัวหน้าครอบครัว/ผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนใหญ่ (65.5%) ระบุว่าไม่มีกลุ่มบุคคล/องค์กรภายนอกเข้ามาดำเนินการเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ/การสร้างรายได้ในหมู่บ้านของตน สำหรับหมู่บ้านที่มีหน่วยงาน/องค์กรเข้าไปดำเนินการในเรื่องดังกล่าวนี้ ได้แก่ หน่วยงานราชการต่าง ๆ กลุ่มอาชีพ กองทุน/สหกรณ์ หน่วยงานด้านการปกครอง เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมที่เข้าไปดำเนินการ ได้แก่ การฝึกอบรมให้ความรู้ การให้คำแนะนำ การสาธิตการผลิต และการจัดตั้งกลุ่ม เป็นต้น

4) สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน/ชุมชน พบว่า หมู่บ้าน/ชุมชนในทุกภูมิภาคส่วนใหญ่มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติประเภทแหล่งน้ำกิน (50.9%) แหล่งน้ำใช้ (78.1%) แหล่งอาหารตามธรรมชาติ (81.2%) และมีที่ดินทำกิน (82.9%) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะที่สอดคล้องกันในทุกภูมิภาค ยกเว้นแหล่งน้ำกินที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉิยเหนือ และภาคเหนือ ระบุว่าไม่มีแหล่งน้ำกินในหมู่บ้านของตน สำหรับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าไม้ และแหล่งสมุนไพรนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่าไม่มี (66.8% และ 76.7% ตามลำดับ) และมีลักษณะเช่นเดียวกันในทุกภูมิภาค

สำหรับกฎเกณฑ์เงื่อนไขในการเข้าใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนนั้น พบว่า หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาคระบุว่า ไม่ได้ตั้งกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรทุกประเภท และส่วนใหญ่ระบุว่าครอบครัวของตนมีสิทธิใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำใช้และแหล่งอาหารตามธรรมชาติ แต่ไม่มีสิทธิในการเข้าใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรประเภทป่าไม้และแหล่งสมุนไพร สำหรับระยะทางจากบ้านถึงแหล่งทรัพยากรประเภทต่าง ๆ โดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0.77-3.57 กิโลเมตร โดยมีแหล่งน้ำกินอยู่ใกล้บ้านมากที่สุด และป่าไม้อยู่ห่างจากบ้านมากที่สุด ในด้านความสะดวกในการใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ครอบครัวตัวอย่างมีความสะดวกในการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำใช้ แหล่งน้ำกิน ที่ดินทำกิน และแหล่งอาหารตามธรรมชาติอยู่ในระดับดี ($\bar{X}$ = 4.12, 4.10, 4.04 และ 3.78 คะแนนตามลำดับ จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน) และสามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้มาก ($\bar{X}$ = 4.14, 4.10, 4.08 และ 3.58 คะแนน ตามลำดับ จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน) ส่วนแหล่งทรัพยากรประเภทป่าไม้และแหล่งสมุนไพร ครอบครัวตัวอย่างมีความสะดวกในการเข้าใช้ประโยชน์ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.45 ทั้ง 2 ประเภท) และสามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน ($\bar{X}$ = 3.12 และ 3.24 คะแนน ตามลำดับ) ในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า แหล่งน้ำกิน แหล่งน้ำใช้ แหล่งอาหารตามธรรมชาติ ที่ดินทำกิน และป่าไม้ที่มีอยู่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์มาก ($\bar{X}$ = 4.09, 4.10, 3.67, 3.81 และ 3.53 คะแนนตามลำดับ) ส่วนแหล่งสมุนไพรมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.27 คะแนน) แหล่งน้ำใช้และที่ดินทำกินมีความเพียงพอสำหรับการประกอบอาชีพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.94 และ 3.80

คะแนน ตามลำดับ) ในขณะที่แหล่งน้ำกิน แหล่งน้ำใช้ แหล่งอาหารตามธรรมชาติ และป่าไม้มีความเพียงพอต่อการดำรงชีพอยู่ในระดับมาก ยกเว้นแหล่งสมุนไพรที่หัวหน้าครอบครัว/ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่ามีความเพียงพอต่อการดำรงชีพอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$ คะแนน)

เมื่อพิจารณาสภาพการพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทของครอบครัวในแต่ละภูมิภาค พบว่า ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างในทุกภูมิภาคมีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับดี ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอ มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระดับต่ำ และครอบครัวกลุ่มตัวอย่างมีความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับต่ำทุกภูมิภาค มีความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมและรายภูมิภาค ยกเว้นภาคกลางที่สมาชิกของครอบครัวมีความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับต่ำ สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าสมาชิกของครอบครัวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนครอบครัวในเขตภาคเหนือและภาคกลาง สมาชิกของครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวในระดับต่ำ โดยมีจำนวนสมาชิกในแต่ละครอบครัวที่เข้าร่วมเป็นกรรมการหรือคณะทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติน้อยมาก โดยมีค่าเฉลี่ยต่อครอบครัวอยู่ระหว่าง 0.09-0.18 คน ประเภทของกลุ่ม/องค์กรที่สมาชิกของครอบครัวกลุ่มตัวอย่างในแต่ละภูมิภาคเข้าไปเป็นสมาชิก ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ กรมป่าไม้ และโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในด้านการจัดตั้งกลุ่มบุคคลเพื่อทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ (57.8%) ระบุว่าไม่มีการจัดตั้ง ซึ่งมีความสอดคล้องกันในภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ระบุว่ามีการจัดตั้งกลุ่มบุคคลเพื่อทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน นอกจากนี้หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ (70%) ระบุว่าไม่เคยได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่ม/องค์กรที่ดำเนินการด้านนี้ และส่วนใหญ่ (79%) ระบุว่าในรอบ 3 ปีที่ผ่านมาไม่มีกลุ่ม/องค์กรภายนอกเข้ามาดำเนินการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน ส่วนที่ระบุว่ามีกลุ่มบุคคล/องค์กรภายนอกเข้ามาดำเนินการ องค์กรดังกล่าวได้แก่หน่วยงานทางราชการ เช่น กรมป่าไม้ เกษตรอำเภอ พัฒนาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น โดยกิจกรรมที่เข้าไปดำเนินการได้แก่การจัดตั้งกลุ่มทำกิจกรรม การรณรงค์ให้ความรู้ ให้คำแนะนำด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5) สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านจิตใจ

หัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวมีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา และมีความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบของตนเองอยู่ในระดับมาก มีความมั่นใจในตนเองสูง มีความรับผิดชอบสูง รู้จักการประมาณตนอยู่ในเกณฑ์ที่ดี มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง มีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองสูง และมีจิตสำนึกสาธารณะสูง ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องใกล้เคียงกันทุกภูมิภาค และในทุกมิติดังกล่าวข้างต้น มีเพียงความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกันเพียงประเด็นเดียวที่หัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวมีความสามารถอยู่ในระดับปานกลางทุกภูมิภาค

6) สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านสังคมวัฒนธรรม

หัวหน้าครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมมีภาวะความเป็นผู้นำอยู่ในเกณฑ์สูง และมีลักษณะเช่นนี้ในทุกภูมิภาค มีความสามารถในการปรับตัวดี แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายภูมิภาค พบว่า หัวหน้าครอบครัวในเขตภาคกลาง และภาคใต้ มีความสามารถในการปรับตัวดี ส่วนหัวหน้าครอบครัวในเขตภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการปรับตัวอยู่ในระดับปานกลาง สมาชิกของครอบครัวมีความร่วมมือกันดีในทุกภูมิภาค นอกจากนี้ยังพบว่า โดยภาพรวมหัวหน้าครอบครัวมีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นอยู่ในระดับปานกลาง สมาชิกของครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน และการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม อยู่ในระดับปานกลาง และมีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ในทุกภูมิภาค สำหรับในด้านการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัวในด้านต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน พบว่า มีจำนวนครั้งของการเข้ารับการพัฒนาความรู้ความสามารถในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา โดยเฉลี่ยครอบครัวละ 5-6 ครั้ง ครอบครัวที่มีสมาชิกได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถโดยมีจำนวนครั้งรวมสูงที่สุด คือ ครอบครัวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาคือครอบครัวในเขตภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ ตามลำดับ

1.2 สภาพโดยทั่วไปของชุมชน

1.2.1 ข้อมูลภูมิหลังของผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมีจำนวน 87 คน เป็นผู้นำจากภาคใต้มากที่สุด จำนวน 28 คน (32.2%) รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง จำนวน 23 คน 20 คน และ 16 คน ตามลำดับ ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ (82.8%) เป็นเพศชาย มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน/กำนันมากที่สุด (38.4%) ส่วนใหญ่ (73.6%) ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จบการศึกษาสูงสุดในระดับประถมศึกษามากที่สุด (40.2%) แต่มีภาวะความเป็นผู้นำ

สูง ($\bar{X} = 80.63$ จากช่วงคะแนน 21-105 คะแนน) พฤติกรรมการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนโดยรวม พบว่า ผู้นำส่วนใหญ่ (90.8%) มีความสนใจข่าวสารด้านการเกษตร รองลงมาคือด้านการเมืองการปกครอง (80.5%) ด้านการประกอบอาชีพทั่วไป (77.0%) ด้านสุขภาพอนามัย (75.9%) ด้านศิลปวัฒนธรรม (63.2%) ด้านกฎหมาย (62.1%) และด้านการศึกษา (60.9%) โดยข่าวสารต่างๆ ที่ได้รับดังกล่าวข้างต้น ส่วนใหญ่ (90.8%) ได้รับจากสื่อที่เป็นโทรทัศน์ รองลงมาคือสื่อบุคคล (83.9%) หนังสือพิมพ์ (73.6%) หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายในหมู่บ้าน (71.3%) และทางวิทยุ (64.4%) โดยมีจุดมุ่งหมายในการเปิดรับข่าวสารเพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในส่วนของรายได้ พบว่า ผู้นำชุมชนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณเดือนละ 5,819 บาท โดยผู้นำในเขตภาคกลางมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด รองลงมาคือผู้นำชุมชนในภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ ส่วนรายได้รวมต่อปีของครอบครัวผู้นำชุมชน พบว่า ครอบครัวผู้นำชุมชนมีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 119,098 บาท โดยครอบครัวผู้นำในเขตภาคกลางมีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงที่สุด ในขณะที่ครอบครัวผู้นำในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้เฉลี่ยต่ปีต่ำที่สุด

1.2.2 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

หมู่บ้าน/ชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย มีจำนวนครอบครัวโดยเฉลี่ย 170 ครอบครัว โดยจำนวนครอบครัวของหมู่บ้านในเขตภาคเหนือมีมากที่สุด โดยเฉลี่ยประมาณ 184 ครอบครัว รองลงมาคือจำนวนครอบครัวของหมู่บ้านในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (180 ครอบครัว) ภาคกลาง (167 ครอบครัว) และภาคใต้ (151 ครอบครัว) ตามลำดับ มีจำนวนประชากรโดยเฉลี่ยหมู่บ้านละประมาณ 745 คน โดยหมู่บ้านในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนประชากรมากที่สุด รองลงมาคือภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคกลาง ซึ่งมีจำนวนประชากรประมาณ 771 คน 683 คน และ 658 คน ตามลำดับ หมู่บ้านส่วนใหญ่ (80.2%) มีถนนลาดยาง/ถนนคอนกรีต สภาพการคมนาคมในหมู่บ้านตามการรับรู้ของผู้นำส่วนใหญ่ (83.9%) ระบุว่าการคมนาคมติดต่อกับภายนอกมีความสะดวก หมู่บ้านส่วนใหญ่มีแหล่งน้ำใช้ ไฟฟ้า และถนนหนทางเพียงพอ และมีลักษณะเช่นนี้ในทุกภูมิภาค ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ระบุว่าในหมู่บ้านของตนยังมีถนนใช้ไม่เพียงพอ หมู่บ้านส่วนใหญ่มีสถานพยาบาลอยู่ในหมู่บ้านด้วย และไม่มีปัญหาหรือมลภาวะภายในหมู่บ้าน ในส่วนที่ระบุว่ามีปัญหาหรือมลภาวะรบกวน เป็นปัญหาเกี่ยวกับการมีเสียงดังจากยานพาหนะ/โรงงานอุตสาหกรรม สำหรับด้านความมีชื่อเสียงของหมู่บ้าน/ชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ (64.2%) เห็นว่าหมู่บ้านของตนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในด้านการผลิตทางการเกษตร รองลงมาคือด้านการแปรรูปผลผลิตหรือการถนอมอาหาร (55.6%) และด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน (55.6%) แต่ไม่ได้มีชื่อเสียงในด้านการตลาดหรือธุรกิจชุมชน และด้านการปลูกพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ภายในหมู่บ้านมีกลุ่มกิจกรรมที่ยังคง

ดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่องในปัจจุบันโดยเฉลี่ยหมู่บ้านละ 6-7 กลุ่ม โดยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกลุ่มกิจกรรมมากที่สุด ($\bar{X} = 7.52$ กลุ่ม) ในขณะที่หมู่บ้านในเขตภาคกลางมีกลุ่มกิจกรรมน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.71$ กลุ่ม) กลุ่มที่เด่นชัด ได้แก่ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มแม่บ้านการเกษตร เป็นต้น มีบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่าง ๆ โดยเฉลี่ยหมู่บ้านละ 1-3 คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาชาวบ้านด้านองค์การชุมชน ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและด้านหัตถกรรม และด้านการแพทย์แผนไทย เป็นต้น นอกจากนี้ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ (72.4%) มีความเห็นว่าฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ในระดับพอกินพอใช้ และผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ (61.6%) มีความเห็นว่าครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนอยู่ในระดับมาก หมู่บ้านส่วนใหญ่ (83.1%) ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน/องค์กรภายนอก เช่น การมีโครงการพัฒนา และมีการจัดตั้งกองทุนประเภทต่าง ๆ

2. ความแตกต่างของสภาพการพึ่งตนเองระหว่างครอบครัวที่มีภูมิหลังต่างกัน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตัวแปรสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม รวมจำนวน 58 ตัวแปรย่อย ระหว่างกลุ่มครอบครัวที่มีภูมิหลังต่างกันในด้านภูมิฐานะเดิมของหัวหน้าครอบครัว สถานภาพสมรสของหัวหน้าครอบครัว ที่พักอาศัยของหัวหน้าครอบครัว การมีเงินเหลือเก็บของครอบครัว การกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพของหัวหน้าครอบครัว การมีหนี้สินของครอบครัว การมีสาธารณูปโภคใช้ในครอบครัว (ไฟฟ้า น้ำประปา และน้ำบาดาล) เขตภูมิภาคที่ครอบครัวตั้งอยู่ อายุของหัวหน้าครอบครัว ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านของหัวหน้าครอบครัว อาชีพหลักของหัวหน้าครอบครัว ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัว และระดับการศึกษาสูงสุดของสมาชิกในครอบครัว รวม 15 ตัวแปรอิสระ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าตัวแปรสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) ระหว่างกลุ่มครอบครัวที่มีภูมิหลังต่างกันทั้ง 15 ตัวแปร แต่มีรายละเอียดของตัวแปรที่มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มต่างกัน ดังนี้

2.1 หัวหน้าครอบครัวที่มีภูมิฐานะเดิมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในเรื่องของความเพียงพอของเทคโนโลยี (TSUF) ความสามารถในการนำเทคโนโลยีดั้งเดิมมาใช้และ/หรือประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ (TAPP) ความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข (HACC) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทำของตนเอง (MDIA) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) และความสามารถในการปรับตัว (SADJ) กล่าวคือ กลุ่มหัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนั้น ๆ ตั้งแต่กำเนิดมีความสามารถในการเข้าถึงบริการ

สาธารณสุข ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทำของตนเอง แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ภาวะความเป็นผู้นำ และความสามารถในการปรับตัว สูงกว่ากลุ่มหัวหน้าครอบครัวที่ย้ายมาจากจังหวัดอื่น ส่วนด้านอื่น ๆ ที่เหลือจะมีคุณลักษณะต่ำกว่า

2.2 หัวหน้าครอบครัวที่มีสถานภาพสมรสต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องพฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) ความมั่นคงในอาชีพ (EFIR) ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลิต (EVAD) และการรู้จักประมาณตน (MSES) กล่าวคือ กลุ่มหัวหน้าครอบครัวที่มีสถานภาพสมรสอยู่ด้วยกัน มีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัยของสมาชิกในครอบครัว และความมั่นคงในอาชีพสูงกว่ากลุ่มหัวหน้าครอบครัวที่เป็นโสด แยกกันอยู่ นม่าย หรือหย่าร้าง ส่วนด้านอื่น ๆ ที่เหลือมีคุณลักษณะต่ำกว่า

2.3 หัวหน้าครอบครัวที่มีที่พักอาศัยต่างกัน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพอนามัย (HREH) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) และความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ กลุ่มหัวหน้าครอบครัวที่มีที่พักอาศัยเป็นของตนเองมีคุณลักษณะดังกล่าวนี้สูงกว่ากลุ่มหัวหน้าครอบครัวที่ไม่มีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง

2.4 ครอบครัวที่มีและไม่มีเงินเหลือเก็บ มีสภาพการพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญเกือบทุกตัวแปร ยกเว้นตัวแปรเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TMEM) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) ภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว (HILL) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HMEM) สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว (EFOP) และการรู้จักประมาณตน (MSES) ในจำนวนตัวแปรที่มีความแตกต่างกันนั้น พบว่า กลุ่มครอบครัวที่มีเงินเหลือเก็บมีสภาพการพึ่งตนเองสูงกว่ากลุ่มครอบครัวที่ไม่มีเงินเหลือเก็บเกือบทุกตัวแปร ยกเว้นตัวแปรเกี่ยวกับความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข (HACC) ซึ่งวัดจากระยะทางระหว่างบ้านถึงโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด และอัตราการพึ่งพิงในครอบครัว (EDER) แสดงว่ากลุ่มครอบครัวที่มีเงินเหลือเก็บมีระยะทางจากบ้านถึงโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด และอัตราการพึ่งพิงในครอบครัวน้อยกว่ากลุ่มครอบครัวที่ไม่มีเงินเหลือเก็บ

2.5 หัวหน้าครอบครัวที่ไม่ต้องกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพมีสภาพการพึ่งตนเองเกี่ยวกับความเพียงพอของเทคโนโลยี (TSUF) คุณภาพของเทคโนโลยี (TQUA) ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี (TACC) พฤติกรรมดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL) ภาวะการออม (ECUM) การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต

(EFAC) และความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) สูงกว่ากลุ่มครอบครัวที่ต้องกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) และพบว่ากลุ่มครอบครัวที่ไม่ต้องกู้ยืมเงินมีจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TMEM) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) อัตราการพึ่งพิงในครอบครัว (EDER) ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต (EVAD) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (ENET) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) และการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว (SDEV) น้อยกว่ากลุ่มครอบครัวที่ต้องกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพ

2.6 ครอบครัวที่ไม่มีและมีหนี้สิน มีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องของความสามารถในการบำรุงรักษาเทคโนโลยี (TMAI) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพอนามัย (HREH) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย (HTRA) ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL) ภาวะการออม (ECUM) การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (EFAC) ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต (EVAD) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านเศรษฐกิจ (ENET) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) และการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว (SDEV) โดยกลุ่มครอบครัวที่ไม่มีหนี้สินมีความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย ภาวะการออม และการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมากกว่ากลุ่มครอบครัวที่มีหนี้สิน ส่วนด้านอื่น ๆ มีคุณลักษณะต่ำกว่ากลุ่มครอบครัวที่มีหนี้สิน

2.7 ครอบครัวที่ไม่มีและมีไฟฟ้าใช้ มีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องของความสามารถในการวางแผนและบริหารจัดการด้านการใช้เทคโนโลยี (TPLA) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TMEM) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (EMEM) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) และความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ (RSUF) โดยกลุ่มครอบครัวที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ มีสภาพการพึ่งตนเองในเรื่องดังกล่าวนี้ต่ำกว่ากลุ่มครอบครัวที่มีไฟฟ้าใช้ ยกเว้นความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ และความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ ที่กลุ่มครอบครัวที่ไม่มีไฟฟ้าใช้เห็นว่ามีความสามารถในการเข้าถึงและมีความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติสูงกว่ากลุ่มครอบครัวที่มีไฟฟ้าใช้

2.8 ครอบครัวที่มีน้ำประปาใช้มีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) และจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางเศรษฐกิจ (EMEM) มากกว่ากลุ่มครอบครัวที่ไม่มีน้ำประปาใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) แต่มีจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) และความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบของตนเอง (MDIA) ต่ำกว่า

2.9 ครอบครัวที่ใช้และไม่ใช้น้ำบาดาล มีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องของความสามารถในการวางแผนและบริหารจัดการด้านการใช้เทคโนโลยี (TPLA) ความสามารถในการบำรุงรักษาเทคโนโลยี (TMAI) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TMEM) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (RMAN) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบของตนเอง (MDIA) ความมั่นใจในตนเอง (MSCO) ความรับผิดชอบ (MRES) การรู้จักประมาณตน (MSES) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) จิตสำนึกในการพึ่งตนเอง (MSRS) จิตสำนึกสาธารณะ (MPCO) ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) ความสามารถในการปรับตัว (SADJ) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) ความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัว (SCOO) และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (SNET) กล่าวคือกลุ่มครอบครัวที่ใช้น้ำบาดาล มีสภาพการพึ่งตนเองดังกล่าวเหล่านี้สูงกว่ากลุ่มครอบครัวที่ไม่ใช้น้ำบาดาล ยกเว้นในเรื่องของความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

2.10 ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเขตภูมิภาคต่างกัน มีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในตัวแปรต่าง ๆ 40 ตัวแปร ได้แก่ ระดับความพอเพียงของเทคโนโลยี (TSUF) ระดับความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี (TACC) ระดับความสามารถในการวางแผนและบริหารจัดการด้านการใช้เทคโนโลยี (TPLA) ระดับความสามารถในการนำเทคโนโลยีดั้งเดิมมาใช้และ/หรือประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ (TAPP) ระดับความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี (TDEV) ระดับความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี (TINQ) ระดับความสามารถในการบำรุงรักษาเทคโนโลยี (TMAI) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TNET) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) ระดับความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการปฐมพยาบาล (HKNO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) ภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกใน

ครอบครัว (HILL) ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย (HTRA) ทรัพยากรเพื่อการสาธารณสุขเบื้องต้น (HRES) ความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข (HACC) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HNET) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HMAM) ความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพ (ESUB) ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL) ภาวะการออม (ECUM) สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว (EFOP) อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต (EVAD) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (ENET) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (EMEM) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) ระดับความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ (RSUF) ระดับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ระดับความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (RMAN) ระดับความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (RMAI) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) ความรับผิดชอบ (MRES) การรู้จักประมาณตน (MSES) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) จิตสำนึกในการพึ่งตนเอง (MSRS) ความสามารถในการปรับตัว (SADJ) การพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว (SDEV) การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรม (SCON)

2.11 หัวหน้าครอบครัวที่มีอายุต่างกันมีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในตัวแปรต่าง ๆ รวม 28 ตัวแปร ได้แก่ ความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี (TDEV) ความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี (TINQ) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ (HPRO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค (HPRT) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพอนามัย (HREH) ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย (HTRA) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HNET) อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) อัตราการพึ่งพิงในครอบครัว (EDER) ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต (EVAD) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (ENET) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (RMAN) ความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (RMAI) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) ความสามารถในการวินิจฉัยผลกระทบของตนเอง (MDIA) ความมั่นใจในตนเอง (MSCO) ความรับผิดชอบ (MRES) การรู้จักประมาณตน (MSES) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) ความสามารถในการ

การปรับตัว (SADJ) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) ความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัว (SCOO) การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรม (SCON) และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (SNET)

2.12 หัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านในช่วงระยะเวลาต่างกัน มีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในตัวแปรต่าง ๆ รวม 23 ตัวแปร ได้แก่ ระดับคุณภาพของเทคโนโลยี (TQUA) ระดับความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี (TINQ) เครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TNET) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ (HPRO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค (HPRT) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพอนามัย (HREH) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (EMEM) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) ระดับความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ (RSUF) ระดับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ระดับความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (RMAN) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) ระดับความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลการกระทำของตนเอง (MDIA) ความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน (MIEC) แรงจูงใจไม่ล้มฤทธิ์ (MACH) จิตสำนึกสาธารณะ (MPCO) ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) ความสามารถในการปรับตัว (SADJ) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรม (SCON)

2.13 หัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพต่างกัน มีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในตัวแปรต่าง ๆ รวม 40 ตัวแปร ได้แก่ ระดับความเพียงพอของเทคโนโลยี (TSUF) ระดับคุณภาพของเทคโนโลยี (TQUA) ระดับความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี (TACC) ระดับความสามารถในการนำเทคโนโลยีดั้งเดิมมาใช้และ/หรือประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ (TAPP) ระดับความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี (TINQ) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TNET) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ (HPRO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค (HPRT) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพอนามัย (HREH) ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย (HTRA) ทรัพยากรเพื่อการสาธารณสุขเบื้องต้น (HRES) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HNET) ความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพ (ESUB) ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL)

ความมั่นคงในอาชีพ (EFIR) ภาวะการออม (ECUM) อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (EFAC) ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต (EVAD) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (ENET) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/ เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (EMEM) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) ระดับความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ (RSUF) ระดับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ระดับความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (RMAI) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) ระดับความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลการกระทำของตนเอง (MDIA) ความมั่นใจในตนเอง (MSCO) ความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน (MIEC) จิตสำนึกในการพึ่งตนเอง (MSRS) ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) ความสามารถในการปรับตัว (SADJ) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) ความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัว (SCOO) การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปอดิศิลปวัฒนธรรม (SCON) และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (SNET)

2.14 หัวหน้าครอบครัวที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญในตัวแปรต่าง ๆ รวม 36 ตัวแปร ได้แก่ ระดับความเพียงพอของเทคโนโลยี (TSUF) ระดับคุณภาพของเทคโนโลยี (TQUA) ระดับความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี (TACC) ระดับความสามารถในการนำเทคโนโลยีดั้งเดิมมาใช้และ/หรือประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ (TAPP) ระดับความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี (TDEV) ระดับความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี (TINQ) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TNET) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) ระดับความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการปฐมพยาบาล (HKNO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ (HPRO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค (HPRT) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพอนามัย (HREH) ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย (HTRA) ทรัพยากรเพื่อการสาธารณสุขเบื้องต้น (HRES) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนรู้ด้านสาธารณสุข (HNET) ความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพ (ESUB) ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL) ภาวะการออม (ECUM) อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) ระดับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ระดับความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (RMAN) ระดับความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (RMAI) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) ระดับความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลการกระทำของตนเอง (MDIA) ความคิดริเริ่มใน

การสร้างร่วมมือซึ่งกันและกัน (MIEC) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) จิตสำนึกสาธารณะ (MPCO) ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) ความสามารถในการปรับตัว (SADJ) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) การพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว (SDEV) การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (SNET)

2.15 ครอบครัวที่มีสมาชิกจบการศึกษาชั้นสูงสุดต่างกัน มีสภาพการพึ่งตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในตัวแปรต่าง ๆ รวม 32 ตัวแปร ได้แก่ ระดับความเพียงพอของเทคโนโลยี (TSUF) ระดับความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี (TACC) ระดับความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี (TDEV) ระดับความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี (TINQ) ระดับความสามารถในการบำรุงรักษาเทคโนโลยี (TMAI) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TNET) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) ระดับความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการปฐมพยาบาล (HKNO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ (HPRO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค (HPRT) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพอนามัย (HREH) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย (HTRA) ทรัพยากรเพื่อการสาธารณสุขเบื้องต้น (HRES) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HNET) ความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพ (ESUB) ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL) ความมั่นคงในอาชีพ (EFIR) ภาวะการออม (ECUM) อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (EFAC) อัตราการพึ่งพิงในครอบครัว (EDER) ระดับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ระดับความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลการกระทำของตนเอง (MDIA) จิตสำนึกสาธารณะ (MPCO) ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) การพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว (SDEV) ความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัว (SCOO) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรม (SCON) และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (SNET)

3. ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

3.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความตรงหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวกับข้อมูลเชิงประจักษ์

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความตรงหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ซึ่งเป็นโมเดลสมมติฐานทางทฤษฎีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดของการวิจัย ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (second order confirmatory factor analysis) โดยใช้โปรแกรมลิสเรล พบว่า โมเดลตาม

กรอบแนวคิดของการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยได้ค่าดัชนีวัดความสอดคล้องในรูปของค่าไค-สแควร์เท่ากับ 728.05 ที่องศาอิสระเท่ากับ 955 และค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ 1 และดัชนีวัดระดับความสอดคล้องในรูปดัชนี GFI มีค่าเท่ากับ 0.97 รวมทั้งดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) เท่ากับ 0.03 ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ศูนย์ แสดงว่าโมเดลสมมติฐานวิจัยตามกรอบแนวคิดมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรในโมเดลเกือบทุกตัวแปร (55 ตัวแปร จากทั้งหมด 58 ตัวแปร) มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) แสดงว่าตัวแปรในโมเดลทั้ง 55 ตัวแปรนี้ เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยตัวแปรดังกล่าวมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นบวกอยู่ระหว่าง 0.10 ถึง 0.82 ตัวแปรที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด 10 อันดับแรก ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) รองลงมาคือ ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบของตนเอง (MDIA) ความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน (MIEC) ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) ความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (RMAI) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (SCOM) ความรับผิดชอบ (MRES) ตามลำดับ ซึ่งตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรบ่งชี้ด้านจิตใจ สังคมวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) และเมื่อพิจารณารายละเอียดของตัวแปรในองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวแต่ละด้าน สรุปผลได้ดังนี้

3.1.1 องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี (TINQ) ความสามารถในการบำรุงรักษาเทคโนโลยี (TMAI) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TNET) ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี (TACC) คุณภาพของเทคโนโลยี (TQUA) ความสามารถในการวางแผนและบริหารจัดการด้านการใช้เทคโนโลยี (TPLA) ความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี (TDEV) ความสามารถในการนำเทคโนโลยีดั้งเดิมมาใช้และ/หรือประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ (TAPP) ความเพียงพอของเทคโนโลยี (TSUF) และจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TMEM)

3.1.2 องค์ประกอบด้านสาธารณสุข ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสาธารณสุข เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ จำนวนของสมาชิกในครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HNET) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) ทรัพยากรเพื่อการ

สาธารณสุขเบื้องต้น (HRES) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ (HPRO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค (HPRT) ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการปฐมพยาบาล (HKNO) ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย (HTRA) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HMEM) ความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข (HACC) และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS)

3.1.3 องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (ENET) ความมั่นคงในอาชีพ (EFIR) การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (EFAC) ความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพ (ESUB) ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต (EVAD) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (EMEM) ภาวะการออม (ECUM) และความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL) ตามลำดับ

3.1.4 องค์ประกอบด้านทรัพยากรธรรมชาติ ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านทรัพยากรธรรมชาติ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (RMAI) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) ความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (RMAN) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ (RSUF) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RMEM) ตามลำดับ

3.1.5 องค์ประกอบด้านจิตใจ ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านจิตใจ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบกระทำของตนเอง (MDIA) ความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน (MIEC) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) ความรับผิดชอบ (MRES) ความมั่นใจในตนเอง (MSCO) จิตสำนึกสาธารณะ (MPCO) จิตสำนึกในการพึ่งตนเอง (MSRS) และการรู้จักประมาณตน (MSSES) ตามลำดับ

3.1.6 องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม ตัวแปรที่เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม

(SWET) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (SCON) ความสามารถในการปรับตัว (SADJ) การพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว (SDEV) และความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัว (SCOO) ตามลำดับ

3.1.7 องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี (T) ด้านสาธารณสุข (H) ด้านเศรษฐกิจ (E) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) ด้านจิตใจ (M) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .001$) ทุกด้าน แสดงว่าองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทั้ง 6 ด้านดังกล่าวนี้ เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยองค์ประกอบที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม ได้แก่ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม (S) รองลงมาคือ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ (E) ด้านเทคโนโลยี (T) ด้านจิตใจ (M) ด้านสาธารณสุข (H) และด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) ตามลำดับ องค์ประกอบในแต่ละด้านดังกล่าวแปรผันร่วมกันกับองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมได้ประมาณร้อยละ 67, 60, 80, 58, 61 และ 85 ตามลำดับ และองค์ประกอบการพึ่งตนเองในแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันในทางบวกค่อนข้างสูง โดยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าตั้งแต่ .59 ถึง .92 แสดงว่าความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านนั้นเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มิได้แยกกันอย่างเป็นอิสระ นั่นคือ การพึ่งตนเองได้ในด้านใดด้านหนึ่ง ก็ส่งผลต่อการพึ่งตนเองได้ในด้านอื่น ๆ ด้วย

3.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว

จากผลการวิเคราะห์โมเดลลิสเรลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ผู้วิจัยนำสัมประสิทธิ์คะแนนองค์ประกอบที่ได้ไปใช้ในการสร้างสเกลองค์ประกอบ ซึ่งในที่นี้คือตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวใน 6 ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม ได้ตัวบ่งชี้ดังกล่าวดังสมการ

**สมการการสร้างสเกลองค์ประกอบ/ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว
ด้านเทคโนโลยี**

$$T_FAM = 0.05^* (TSUF) + 0.06^{***} (TQUA) + 0.16^{***} (TACC) + 0.18^{***} (TPLA) + 0.12^{***} (TAPP) \\ - 0.06^{***} (TDEV) + 0.19^{***} (TINQ) + 0.24^{***} (TMAI) + 0.11^{***} (TNET) + 0.04^{***} (TMEM)$$

ด้านสาธารณสุข

$$H_FAM = 0.26^* (HBEH) + 0.06^{***} (HKNO) + 0.03^{***} (HPRO) + 0.06^{***} (HPRT) - 0.11^{***} (HCUR) \\ + 0.17^{***} (HREH) + 0.02^* (HINS) - 0.06 (HILL) + 0.14^{***} (HTRA) + 0.20^{***} (HRES) \\ + 0.10^{**} (HACC) + 0.43^{***} (HNET) + 0.09^{***} (HMEM)$$

ด้านเศรษฐกิจ

$$E_FAM = 0.06^* (ESUB) + 0.03^{***} (EBAL) + 0.10^{***} (EFIR) + 0.03^{***} (ECUM) - 0.02 (EFOP) \\ + 0.28^{***} (ENPO) + 0.10^{***} (EFAC) + 0.02 (EDER) + 0.09^{***} (EVAD) + 0.21^{***} (ENET) \\ + 0.03^{***} (EMEM)$$

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

$$R_FAM = -0.01^* (RFAC) + 0.01^{***} (RSUF) + 0.05^{***} (RQUA) - 0.11^{***} (RMAN) + 0.48^{***} (RMAI) \\ + 0.43^{***} (RNET) - 0.02^{***} (RMEM)$$

ด้านจิตใจ

$$M_FAM = 0.14^* (MPSO) + 0.33^{***} (MDIA) + 0.14^{***} (MSCO) + 0.43^{***} (MRES) - 0.38^{***} (MSES) \\ + 0.45^{***} (MIEC) + 0.32^{***} (MACH) - 0.07^{***} (MSRS) + 0.10^{***} (MPCO)$$

ด้านสังคมวัฒนธรรม

$$S_FAM = 0.14^* (SLEA) + 0.11^{***} (SADJ) + 0.17^{***} (SCOM) + 0.05^{***} (SDEV) + 0.05^* (SCOO) \\ + 0.16^{***} (SPAR) - 0.01^{***} (SCON) + 0.13^{***} (SNET)$$

สเกลองค์ประกอบ/ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม

$$SR_FAM = 0.05^* (TSUF) + 0.06^{***} (TQUA) + 0.16^{***} (TACC) + 0.18^{***} (TPLA) + 0.12^{***} (TAPP) \\ - 0.06^{***} (TDEV) + 0.19^{***} (TINQ) + 0.24^{***} (TMAI) + 0.11^{***} (TNET) + 0.04^{***} (TMEM) \\ + 0.26^* (HBEH) + 0.06^{***} (HKNO) + 0.03^{***} (HPRO) + 0.06^{***} (HPRT) - 0.11^{***} (HCUR) \\ + 0.17^{***} (HREH) + 0.02^* (HINS) - 0.06 (HILL) + 0.14^{***} (HTRA) + 0.20^{***} (HRES) \\ + 0.10^{**} (HACC) + 0.43^{***} (HNET) + 0.09^{***} (HMEM) + 0.06^* (ESUB) + 0.03^{***} (EBAL) \\ + 0.10^{***} (EFIR) + 0.03^{***} (ECUM) - 0.02 (EFOP) + 0.28^{***} (ENPO) + 0.10^{***} (EFAC) \\ + 0.02 (EDER) + 0.09^{***} (EVAD) + 0.21^{***} (ENET) + 0.03^{***} (EMEM) + -0.01^* (RFAC) \\ + 0.01^{***} (RSUF) + 0.05^{***} (RQUA) - 0.11^{***} (RMAN) + 0.48^{***} (RMAI) + 0.43^{***} (RNET) \\ - 0.02^{***} (RMEM) + 0.14^* (MPSO) + 0.33^{***} (MDIA) + 0.14^{***} (MSCO) + 0.43^{***} (MRES) \\ - 0.38^{***} (MSES) + 0.45^{***} (MIEC) + 0.32^{***} (MACH) - 0.07^{***} (MSRS) + 0.10^{***} (MPCO) \\ + 0.14^* (SLEA) + 0.11^{***} (SADJ) + 0.17^{***} (SCOM) + 0.05^{***} (SDEV) + 0.05^* (SCOO) + \\ 0.16^{***} (SPAR) - 0.01^{***} (SCON) + 0.13^{***} (SNET)$$

หมายเหตุ * $P < .05$ ** $P < .01$ *** $P < .001$

ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่ได้จากสมการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยนำมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยและค่าสถิติพื้นฐานอื่น ๆ จำแนกตามเขตภูมิภาค และรวมทุกภูมิภาคทั้งตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองแต่ละด้านและตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม ได้ผลสรุปดังนี้

3.2.1 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1,023.96 ถึง 1,708.05 โดยกลุ่มครอบครัวในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และกลุ่มครอบครัวในภาคเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมต่ำที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมของทุกภูมิภาคมีการแจกแจงแบบเบ้ขวา พิจารณาได้จากค่าความเบ้มีค่าเป็นบวก โดยมีค่าอยู่ระหว่าง 3.71 ถึง 5.87 และมีค่าความโด่งอยู่ระหว่าง 15.44 ถึง 40.46 แสดงว่า ครอบครัวในทุกภูมิภาคส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมน้อยและมีการกระจายน้อย

3.2.2 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี (T_FAM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 11.98 ถึง 13.02 โดยกลุ่มครอบครัวในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ ตามลำดับ และพบว่าตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านนี้ของทุกภูมิภาคมีการแจกแจงใกล้เคียงโค้งปกติ พิจารณาได้จากค่าความเบ้มีค่าเข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าอยู่ระหว่าง -0.03 ถึง 0.28 และมีค่าความโด่งอยู่ระหว่าง -0.57 ถึง 0.49

3.2.3 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสาธารณสุข (H_FAM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 36.58 ถึง 37.63 ซึ่งถือได้ว่าค่าเฉลี่ยของตัวบ่งชี้ในด้านนี้ใกล้เคียงกันมากในทุกภูมิภาค โดยกลุ่มครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุขสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ พบว่า ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสาธารณสุขมีการแจกแจงใกล้เคียงโค้งปกติ เนื่องจากมีค่าความเบ้เข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าความเบ้อยู่ระหว่าง -0.24 ถึง 0.12 และมีค่าความโด่งอยู่ระหว่าง -0.93 ถึง 0.01

3.2.4 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ (E_FAM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 868.59 ถึง 1,551.44 โดยกลุ่มครอบครัวในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านนี้ของทุกภูมิภาคมีการแจกแจงแบบเบ้ขวา พิจารณาได้จากค่าความเบ้มีค่าเป็นบวก โดยมีค่าอยู่ระหว่าง 3.72 ถึง 5.88 และมีค่าความโด่งอยู่ระหว่าง 15.48 ถึง 40.56 แสดงว่าครอบครัวใน

ทุกภูมิภาคส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจต่ำ และมีการกระจายน้อย โดยเฉพาะครอบครัวในเขตภาคกลาง ซึ่งมีค่าความโด่งสูงที่สุด

3.2.5 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_FAM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 18.79 ถึง 24.03 โดยกลุ่มครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่าเฉลี่ยของตัวบ่งชี้ในด้านนี้สูงที่สุด รองลงมาคือภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคกลาง ตามลำดับ และพบว่าตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านทรัพยากรธรรมชาติของทุกภูมิภาคมีการแจกแจงใกล้เคียงโค้งปกติ และมีการกระจายค่อนข้างมาก พิจารณาได้จากค่าความเบ้เข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าอยู่ระหว่าง -0.07 ถึง 0.64 และมีค่าความโด่งอยู่ระหว่าง -0.59 ถึง -0.09

3.2.6 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านจิตใจ (M_FAM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 54.09 ถึง 55.71 ซึ่งนับได้ว่ามีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันมาก โดยกลุ่มครอบครัวในภาคเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ตามลำดับ และพบว่าตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้ของทุกภูมิภาคมีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ พิจารณาได้จากค่าความเบ้เข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าอยู่ระหว่าง -0.44 ถึง 0.21 และมีค่าความโด่งอยู่ระหว่าง -0.55 ถึง 0.65

3.2.7 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสังคม-วัฒนธรรม (S_FAM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 29.41 ถึง 30.17 ซึ่งนับว่ามีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันมาก โดยกลุ่มครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคม-วัฒนธรรมสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้ของทุกภูมิภาคมีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ พิจารณาได้จากค่าความเบ้มีค่าเข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าอยู่ระหว่าง -0.24 ถึง 0.60 และมีค่าความโด่งอยู่ระหว่าง -0.62 ถึง 1.21

สรุปโดยภาพรวมทุกภูมิภาค พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอื่น ๆ พิจารณาได้จากค่าความเบ้ซึ่งมีค่าเป็นบวก โดยมีค่าเท่ากับ 5.26 และ 5.25 ตามลำดับ ซึ่งมีการแจกแจงแบบเบ้ขวา และมีการกระจายน้อย โดยมีค่าความโด่งเท่ากับ 35.89 และ 37.75 ตามลำดับ ส่วนตัวบ่งชี้ในด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี สาธารณสุข ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม มีการแจกแจงแบบปกติ ซึ่งพิจารณาได้จากค่าความเบ้มีค่าเข้าใกล้ศูนย์ และเมื่อพิจารณาลำดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่าง ๆ พบว่า ลำดับที่ 1 ส่วนใหญ่เป็นภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือพอ ๆ กัน แต่มีความโดดเด่นของความสามารถในการพึ่งตนเองคนละด้าน กล่าวคือ ภาคใต้จะมีความโดดเด่นของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ และความสามารถ

ในการพึ่งตนเองโดยรวม ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีความโดดเด่นของความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุข ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ลำดับที่ 2 ส่วนใหญ่เป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำดับที่ 3 ส่วนใหญ่เป็นภาคกลาง และลำดับสุดท้าย ส่วนใหญ่เป็นภาคเหนือ

3.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

จากตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในแต่ละด้าน และตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม ที่ได้จากการสร้างสเกลองค์ประกอบจากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์รวมค่าข้อมูล (data aggregation) ในรูปค่าเฉลี่ย เพื่อให้ได้ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับชุมชน และนำตัวบ่งชี้ในระดับชุมชน มาคำนวณหาค่าสถิติพื้นฐาน จำแนกเป็นรายภูมิภาค ได้ผลสรุปดังนี้

3.3.1 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1,035.86 ถึง 1,703.70 โดยกลุ่มชุมชน/หมู่บ้าน ในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมสูงที่สุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ ตามลำดับ และพบว่าตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมของทุกภูมิภาคมีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ พิจารณาได้จากค่าความเบ้ ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าอยู่ระหว่าง -0.41 ถึง 0.57 และมีการกระจายค่อนข้างมาก พิจารณาได้จากความโด่งมีค่าน้อยกว่าโค้งปกติ (ความโด่งมีค่าเป็นลบ)

3.3.2 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (T_COM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 12.02 ถึง 13.02 โดยกลุ่มชุมชนในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีสูงที่สุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ ตามลำดับ และพบว่า ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในด้านนี้ของทุกภูมิภาคมีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ พิจารณาได้จากค่าความเบ้มีค่าเข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าอยู่ระหว่าง -0.22 ถึง 0.81 และมีค่าความโด่งอยู่ระหว่าง -1.55 ถึง -0.23 แสดงว่ามีการกระจายค่อนข้างมาก เนื่องจากความโด่งมีค่าน้อยกว่าโค้งปกติ (ความโด่งมีค่าเป็นลบ)

3.3.3 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุข (H_COM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 36.56 ถึง 37.69 โดยกลุ่มชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้สูงที่สุด รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ตามลำดับ ตัวบ่งชี้ดังกล่าวมีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ พิจารณาจากค่าความเบ้เข้าใกล้ศูนย์

โดยมีค่าอยู่ระหว่าง -1.21 ถึง 0.11 และตัวบ่งชี้ส่วนใหญ่มีการกระจายค่อนข้างมาก (ความโค้งเป็นลบ) ยกเว้นในภาคเหนือที่มีการกระจายค่อนข้างน้อย (ความโค้งมีค่าเป็นบวก)

3.3.4 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเศรษฐกิจ (E_COM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 880.33 ถึง $1,547.01$ โดยกลุ่มชุมชนในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้สูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ ตามลำดับ โดยตัวบ่งชี้ดังกล่าวมีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ พิจารณาจากความเบ้มีค่าเข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าอยู่ระหว่าง -0.47 ถึง 0.57 และความโค้งมีค่าระหว่าง -2.14 ถึง -1.14 แสดงว่าตัวบ่งชี้มีการกระจายค่อนข้างมาก (ความโค้งมีค่าเป็นลบ)

3.3.5 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_COM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 18.76 ถึง 24.13 โดยกลุ่มชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้สูงที่สุด รองลงมาคือภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคกลาง ตามลำดับ โดยตัวบ่งชี้ดังกล่าวมีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ ยกเว้นตัวบ่งชี้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการแจกแจงแบบเบ้ขวาเล็กน้อย ความเบ้มีค่าอยู่ระหว่าง -0.60 ถึง 1.01 และมีการกระจายค่อนข้างมาก ความโค้งมีค่าอยู่ระหว่าง -1.63 ถึง -0.06

3.3.6 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจ (M_COM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 54.13 ถึง 55.72 โดยกลุ่มชุมชนในภาคเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ตามลำดับ และพบว่าตัวบ่งชี้ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการแจกแจงแบบเบ้ขวาเล็กน้อย โดยความเบ้มีค่าเท่ากับ 1.84 และ 1.50 ตามลำดับ แสดงว่าชุมชนส่วนใหญ่ในสองภูมิภาคนี้มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจค่อนข้างน้อย และมีการกระจายค่อนข้างน้อย (ความโค้งมีค่าเท่ากับ 4.27 และ 3.03 ตามลำดับ) เมื่อเทียบกับภาคเหนือและภาคใต้ ซึ่งมีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ

3.3.7 ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสังคมวัฒนธรรม (S_COM) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 29.43 ถึง 30.19 ซึ่งนับว่ามีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันมาก โดยกลุ่มชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรมสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ ตามลำดับ และพบว่าตัวบ่งชี้ส่วนใหญ่มีการแจกแจงใกล้เคียงกับโค้งปกติ ยกเว้นภาคกลางที่ตัวบ่งชี้มีการแจกแจงแบบเบ้ขวาเล็กน้อย โดยความเบ้มีค่าอยู่ระหว่าง -0.65 ถึง 1.27 และมีค่าความโค้งอยู่ระหว่าง -1.67 ถึง 0.96

สรุปโดยภาพรวมทุกภูมิภาค พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ของทุกภูมิภาคมีความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านและโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง พิจารณาได้จากลักษณะการแจกแจงของตัวบ่งชี้ใกล้เคียงกับการแจกแจงแบบปกติ ซึ่งมีความเบ้เข้าใกล้ศูนย์ โดยมีค่าอยู่

ระหว่าง -0.12 ถึง 0.71 และความถี่มีค่าอยู่ระหว่าง -0.37 ถึง 1.80 และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบผลการจัดลำดับตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม และแยกเป็นรายด้าน พบว่าได้ผลสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทุกประการ

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

4.1 ผลการวิเคราะห์ตารางไขว้ระหว่างกลุ่มครอบครัวและชุมชนจำแนกตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเอง และเขตภูมิภาค

4.1.1 เมื่อนำตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม และแยกในแต่ละด้านมาแบ่งกลุ่มครอบครัวออกเป็น 2 กลุ่ม ตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเอง คือ กลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปกติ (ตัวบ่งชี้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย) และกลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง (ตัวบ่งชี้สูงกว่าค่าเฉลี่ย) แล้ววิเคราะห์ตารางไขว้เพื่อศึกษาว่ากลุ่มครอบครัวในแต่ละกลุ่มเป็นครอบครัวในเขตภูมิภาคใดบ้าง ได้ผลสรุปดังนี้

1) โดยภาพรวม ครอบครัวส่วนใหญ่ (78.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม (SR_FAM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาคมีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับปกติเช่นกัน และพบว่ากลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับสูงมีสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (8.2%) กลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับสูงมีสัดส่วนน้อยที่สุด (3.8%) จากจำนวนครอบครัวทั้งหมดอยู่ในภาคเหนือ

2) โดยภาพรวม ครอบครัวส่วนใหญ่ (50.9%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี (T_FAM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้เท่านั้นที่ครอบครัวส่วนใหญ่ มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับสูง ส่วนภาคกลางและภาคเหนือครอบครัวส่วนใหญ่ มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติ และพบว่ากลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (17.5%) และกลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีอยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (15.1%) จากจำนวนครอบครัวทั้งหมดอยู่ในภาคเหนือ

3) โดยภาพรวม ครอบครัวส่วนใหญ่ (50.4%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุข (H_FAM) อยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือเท่านั้นที่ครอบครัวส่วนใหญ่ มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับสูง ส่วนภาคกลางและภาคใต้ครอบครัวส่วนใหญ่ มีความสามารถในการ

การพึ่งตนเองอยู่ในระดับปกติ และพบว่ากลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปกติและระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (15.6% และ 13.1% ตามลำดับ) จากจำนวนครอบครัวทั้งหมดอยู่ในภาคใต้

4) โดยภาพรวม ครอบครัวส่วนใหญ่ (78.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ (E_FAM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ครอบครัวในทุกภูมิภาคส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับปกติเช่นกัน และพบว่ากลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองดังกล่าวนี้อยู่ในระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (8.2%) และกลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (21.4%) จากจำนวนครอบครัวทั้งหมดอยู่ในภาคเหนือ

5) โดยภาพรวม ครอบครัวส่วนใหญ่ (50.4%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_FAM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้เท่านั้นที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง ส่วนภาคกลางและภาคเหนือ ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปกติ และพบว่ากลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (16.8%) และกลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (15.8%) จากจำนวนครอบครัวทั้งหมดอยู่ในภาคกลาง

6) โดยภาพรวม ครอบครัวส่วนใหญ่ (50.9%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจ (M_FAM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่เกือบทุกภูมิภาคมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจอยู่ในระดับสูง ยกเว้นภาคใต้ที่ครอบครัวส่วนใหญ่ มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติ และพบว่า กลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจอยู่ในระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคเหนือ (13.4%) และกลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (16.3%) จากจำนวนครอบครัวทั้งหมดอยู่ในภาคใต้

7) โดยภาพรวม ครอบครัวส่วนใหญ่ (52.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม (S_FAM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่เกือบทุกภูมิภาคมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรมอยู่ในระดับปกติ ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับสูง และพบว่า กลุ่มครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรมอยู่ในระดับปกติและระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (16.0% และ 12.7% ตามลำดับ) จากจำนวนครอบครัวทั้งหมดอยู่ในภาคใต้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ครอบครัวยุคใหม่ (78.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับปกติ ซึ่งถือว่ามีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ครอบครัวยุคใหม่ (50.4% - 78.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของแต่ละด้านเช่นกัน ยกเว้นด้านสาธารณสุขเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ครอบครัวยุคใหม่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง นั่นคือสูงกว่าค่าเฉลี่ยนั่นเอง

4.1.2 เมื่อนำตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม และแยกในแต่ละด้านมาแบ่งกลุ่มชุมชนออกเป็น 2 กลุ่ม ตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเอง คือ กลุ่มชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปกติ (ตัวบ่งชี้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย) และกลุ่มชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง (ตัวบ่งชี้สูงกว่าค่าเฉลี่ย) แล้ววิเคราะห์ตารางไขว้เพื่อศึกษาว่ากลุ่มชุมชนในแต่ละกลุ่มเป็นชุมชนในเขตภูมิภาคใดบ้าง ได้ผลสรุปดังนี้

1) โดยภาพรวม ชุมชนส่วนใหญ่ (64.4%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่เกือบทุกภูมิภาคมีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับปกติ ยกเว้นภาคใต้ที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับสูง และพบว่าชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับสูง มีสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (19.5%)

2) โดยภาพรวม ชุมชนส่วนใหญ่ (52.9%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี (T_COM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่าชุมชนในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีอยู่ในระดับสูง และพบว่า กลุ่มชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีอยู่ในระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (25.3%) ส่วนชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (20.7%) จากจำนวนชุมชนทั้งหมดอยู่ในภาคเหนือ

3) โดยภาพรวม ชุมชนส่วนใหญ่ (54.0%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุข (H_COM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ชุมชนในภาคเหนือและภาคใต้ส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง ขณะที่ภาคกลางนั้นชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับปกติและระดับสูงมีสัดส่วนเท่า ๆ กัน

4) โดยภาพรวม ชุมชนส่วนใหญ่ (64.4%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเศรษฐกิจ (E_COM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นราย

ภูมิภาค พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่เกือบทุกภูมิภาค มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับปกติ ยกเว้นภาคใต้ที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับสูง และพบว่าชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (24.1%) จากจำนวนชุมชนทั้งหมดอยู่ในภาคเหนือ

5) โดยภาพรวม ชุมชนส่วนใหญ่ (51.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_COM) อยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับสูง ส่วนชุมชนในภาคกลางและภาคเหนือส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติ และพบว่าชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (21.8%) ส่วนชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (18.4%) จากจำนวนชุมชนทั้งหมดอยู่ในภาคกลาง

6) โดยภาพรวม ชุมชนส่วนใหญ่ (66.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจ (M_COM) อยู่ในระดับปกติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ชุมชนในทุกภูมิภาคส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติ เช่นเดียวกัน ยกเว้นชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติและสูงเป็นสัดส่วนเท่า ๆ กัน และพบว่าชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจอยู่ในระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (11.5%) ส่วนชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจอยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (28.7%) จากจำนวนชุมชนทั้งหมดอยู่ในภาคใต้

7) โดยภาพรวม ชุมชนส่วนใหญ่ (58.6%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสังคมวัฒนธรรม (S_COM) อยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายภูมิภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรมอยู่ในระดับสูง ส่วนชุมชนในภาคกลางและภาคเหนือส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติ และพบว่าชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรมอยู่ในระดับสูงเป็นสัดส่วนสูงที่สุดอยู่ในภาคใต้ (24.1%) ส่วนชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้อยู่ในระดับปกติเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (14.9%) จากจำนวนชุมชนทั้งหมดอยู่ในภาคเหนือ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าชุมชนส่วนใหญ่ (64.4%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับปกติ ซึ่งถือว่ามีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ (52.9% - 66.7%) มีความสามารถ

ในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของแต่ละด้านเช่นกัน ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสังคมวัฒนธรรมเท่านั้นที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย

4.2 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

4.2.1 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมและแยกแต่ละด้านรวม 7 ตัวแปรตาม ได้ฟังก์ชันการจำแนก (discriminant function) สำหรับตัวแปรตามแต่ละตัวรวม 7 ฟังก์ชัน คือฟังก์ชันการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) ฟังก์ชันการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี (T_FAM) ด้านสาธารณสุข (H_FAM) ด้านเศรษฐกิจ (E_FAM) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_FAM) ด้านจิตใจ (M_FAM) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S_FAM) มีค่าไอเกนเท่ากับ 0.12, 0.14, 0.07, 0.12, 0.13, 0.09 และ 0.09 ตามลำดับ ค่าสหสัมพันธ์คาโนนิคอลระหว่างชุดของตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวกับชุดของตัวแปรตามแต่ละตัวมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .01$) โดยมีค่าเท่ากับ 0.33, 0.35, 0.26, 0.33, 0.33, 0.28 และ 0.29 ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบการจำแนกกลุ่มตามที่เป็นจริง และตามการประมาณค่าด้วยฟังก์ชันการจำแนกดังกล่าวข้างต้น พบว่า การประมาณค่าจากฟังก์ชันการจำแนกสามารถพยากรณ์ได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 68.1, 65.5, 62.6, 68.1, 64.2, 61.5 และ 61.0 ตามลำดับ แสดงว่าฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ครอบครัวตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านดังกล่าวได้ถูกต้องค่อนข้างสูง สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว และสามารถจำแนกกลุ่มครอบครัวตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองออกเป็น 2 กลุ่มได้นั้น สรุปได้ดังนี้

1) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) มีทั้งหมด 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) รองลงมาคือ จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มีรายได้ (NEARN) ขนาดครอบครัว (FSIZE) รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว (YINC) ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) และการได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว (GTT) ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัวที่มีผลทางลบ

2) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี (T_FAM) มีทั้งหมด 9 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) อายุของหัวหน้าครอบครัว (AGE) อาชีพของหัวหน้าครอบครัวเป็นเกษตรกร (OCCU1) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (GTR) ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว (GTT) เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) จำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว (DEPO) และการใช้น้ำบาดาล (WATERW) ตามลำดับ ตัวแปรดังกล่าวส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นอายุของหัวหน้าครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าที่มีผลทางลบ

3) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสาธารณสุข (H_FAM) มีทั้งหมด 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา (PPT) ระยะห่างจากบ้านถึงตัวอำเภอ (DIST) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว (GTT) ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับจ้าง/อื่น ๆ (PEMPLOY) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวสูงกว่ามัธยมศึกษา (HED2) และจำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว (DEPO) ตามลำดับ โดยตัวแปรดังกล่าวเหล่านี้ส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับจ้าง/อื่น ๆ ที่มีผลทางลบ

4) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ (E_FAM) มีทั้งหมด 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) รองลงมาคือ จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มียาได้ (NEARN) ขนาดครอบครัว (FSIZE) รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว (YINC) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว (GTT) และขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัวที่มีผลทางลบ

5) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_FAM) มีทั้งหมด 8 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว (GTT) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวสูงกว่ามัธยมศึกษา (HED2)

เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) อายุของหัวหน้าครอบครัว (AGE) ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (PFARM) จำนวนเงินเหลือเก็บของหัวหน้าครอบครัว (DEPO) รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว (YINC) และการได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (GTR) ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรอายุของหัวหน้าครอบครัว และรายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัวที่มีผลทางลบ

6) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านจิตใจ (M_FAM) มีทั้งหมด 7 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) การมีน้ำประปาใช้ (WATERT) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวสูงกว่ามัธยมศึกษา (HED2) ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) การใช้น้ำบาดาล (WATERW) รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว (YINC) และระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวอยู่ในระดับมัธยมศึกษา (HED1) ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรการมีน้ำประปาใช้ในครอบครัวที่มีผลทางลบ

7) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสังคมวัฒนธรรม (S_FAM) มีทั้งหมด 7 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) จำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว (DEPO) อาชีพของหัวหน้าครอบครัวรับราชการหรือค้าขาย (OCCU2) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเศรษฐกิจหรือการสร้างรายได้ของสมาชิกในครอบครัว (GTE) ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) อายุของหัวหน้าครอบครัว (AGE) และการใช้น้ำบาดาลในครอบครัว (WATERW) ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรอายุของหัวหน้าครอบครัวที่มีผลทางลบ

4.2.2 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับภูมิลำเนาของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม และแยกแต่ละด้านรวม 7 ตัวแปรตาม ได้ฟังก์ชันการจำแนก (discriminant function) สำหรับตัวแปรตามแต่ละตัวรวม 7 ฟังก์ชัน คือฟังก์ชันการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) ฟังก์ชันการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (T_COM) ด้านสาธารณสุข (H_COM) ด้านเศรษฐกิจ (E_COM) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_COM) ด้านจิตใจ (M_COM) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S_COM) มีค่าไอเกนเท่ากับ 0.17, 0.58, 0.55, 0.17, 0.71, 0.30 และ 0.97 ตามลำดับ ค่าสหสัมพันธ์คานอนิคอลระหว่างชุดของตัวแปรเกี่ยวกับภูมิลำเนาของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนกับชุดของตัวแปรตามแต่ละตัวมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .01$) โดยมีค่าเท่ากับ 0.38, 0.61, 0.59, 0.38, 0.64, 0.48 และ 0.70 ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบการจำแนกกลุ่มตามที่เป็นจริง

และตามการประมาณค่าด้วยฟังก์ชันการจำแนก ดังกล่าวข้างต้น พบว่า การประมาณค่าจากฟังก์ชันการจำแนกสามารถพยากรณ์ได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 63.2, 81.6, 75.9, 63.2, 88.5, 62.1 และ 83.9 ตามลำดับ แสดงว่าฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ชุมชน ตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านดังกล่าวได้ถูกต้องค่อนข้างสูง สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน และสามารถจำแนกกลุ่มชุมชนตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองออกเป็น 2 กลุ่มได้นั้น สรุปได้ดังนี้

1) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก จากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) รองลงมาคือ จำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEP) ตามลำดับ

2) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (T_COM) เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก จากมากไปหาน้อย ได้แก่ สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (PHFA) รองลงมาคือ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPMY) และจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEBT) ตามลำดับ โดยตัวแปรเกือบทุกตัวแปรมีผลทางบวก ยกเว้นจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครอบครัวที่มีผลทางลบต่อระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม

3) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุข (H_COM) เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก จากมากไปหาน้อย ได้แก่ จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน (NGROUP) รองลงมาคือจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEBT) และจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (NWISDOM) ตามลำดับ ซึ่งทุกตัวแปรดังกล่าวมีผลทางบวกต่อระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุข

4) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเศรษฐกิจ (E_COM) เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก จากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) และจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEP) ตามลำดับ

5) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_COM) เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก จากมากไปหาน้อย ได้แก่ รายได้เฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัว (MINC) ซึ่งมีผลทางบวก และ สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (PHFA) ซึ่งมีผลทางลบ ตามลำดับ

6) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจ (M_COM) เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกสูงที่สุด ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) รองลงมาคือ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPMY) โดยตัวแปรทั้ง 2 ตัวแปรนี้มีผลทางบวกต่อระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจ

7) ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสังคมวัฒนธรรม (S_COM) เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPMY) รองลงมาคือร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (PHFA) ตามลำดับ โดยตัวแปรทั้ง 3 ตัวแปรดังกล่าวนี้มีผลในทางบวกทุกตัวแปร

4.3 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

4.3.1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว โดยใช้สเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม และแยกในแต่ละด้าน เป็นตัวแปรตาม รวม 7 ตัวแปร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่มีนัยสำคัญ สามารถอธิบายความแปรปรวนของสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) สเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี (T_FAM) ด้านสาธารณสุข (H_FAM) ด้านเศรษฐกิจ (E_FAM) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_FAM) ด้านจิตใจ (M_FAM) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S_FAM) ได้ประมาณร้อยละ 10.6, 18.2, 13.7, 10.5, 12.7, 11.0 และ 14.2 ตามลำดับ มีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ 0.33, 0.43, 0.37, 0.32, 0.36, 0.33 และ 0.38 ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .001$) สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวแต่ละด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) สรุปได้ดังนี้

1) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) มี 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) รองลงมาคือ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวน

ผู้ที่ไม่มีรายได้ (NEARN) ขนาดครอบครัว (FSIZE) ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (PGOBU) และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัวอยู่ในจังหวัดที่อยู่ปัจจุบันมาตั้งแต่กำเนิด (DOM) ตามลำดับ โดยตัวแปรที่มีผลในทางบวกได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ส่วนตัวแปรที่มีผลในทางลบ ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัวอยู่ในจังหวัดที่อยู่ปัจจุบันมาตั้งแต่กำเนิด

2) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี (T_FAM) มี 8 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) รองลงมาคือ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว (GTT) อายุของหัวหน้าครอบครัว (AGE) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของสมาชิกในครอบครัว (GTR) ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับจ้าง/อื่นๆ (PEMPLOY) เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) และจำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว (DEPO) ตามลำดับ โดยตัวแปรดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่มีผลในทางบวก ยกเว้นร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับจ้าง/อื่นๆ และอายุของหัวหน้าครอบครัวที่มีผลในทางลบ

3) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสาธารณสุข (H_FAM) มีทั้งหมด 8 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ระยะห่างจากบ้านถึงตัวอำเภอ (DIST) รองลงมาคือ อาชีพของหัวหน้าครอบครัวเป็นเกษตรกรกรรม (OCCU1) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านสาธารณสุขของสมาชิกในครอบครัว (GTH) ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวสูงกว่ามัธยมศึกษา (HED2) จำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว (DEPO) หัวหน้าครอบครัวมีอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (OCCU2) และเพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) ตามลำดับ ตัวแปรดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และเพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชายที่มีผลทางลบ

4) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ (E_FAM) มี 6 ตัวแปร ตัวแปรที่มีผลมากที่สุดได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) รองลงมาคือ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มีรายได้ (NEARN)

ขนาดครอบครัว (FSIZE) ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (PGOBU) และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัวอยู่ในจังหวัดที่อยู่ปัจจุบันมาตั้งแต่กำเนิด (DOM) ตามลำดับ โดยตัวแปรที่มีผลในทางบวก ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ส่วนตัวแปรที่มีผลในทางลบ ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัวอยู่ในจังหวัดที่อยู่ปัจจุบันมาตั้งแต่กำเนิด ซึ่งสอดคล้องกับตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม

5) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_FAM) มี 8 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การได้รับความรู้/ฝึกอบรมของสมาชิกในครอบครัวด้านเทคโนโลยี (GTT) และด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (GTR) เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) อายุของหัวหน้าครอบครัว (AGE) หัวหน้าครอบครัวประกอบอาชีพเกษตรกรรม (OCCU1) หัวหน้าครอบครัวมีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา (HED2) จำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว (DEPO) และระยะห่างจากบ้านถึงตัวอำเภอ (DIST) ตามลำดับ ตัวแปรดังกล่าวนี้มีผลในทางบวกเกือบทุกตัวแปร ยกเว้นอายุของหัวหน้าครอบครัวที่มีผลในทางลบ

6) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านจิตใจ (M_FAM) มีทั้งหมด 8 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) รองลงมาคือขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) การใช้น้ำบาดาลในครอบครัว (WATERW) หัวหน้าครอบครัวมีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา (HED2) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเศรษฐกิจหรือการสร้างรายได้ของสมาชิกในครอบครัว (GTE) หัวหน้าครอบครัวมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (HED1) จำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว (DEPO) และจำนวนปีที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนของหัวหน้าครอบครัว (YEAR) ตามลำดับ ตัวแปรดังกล่าวนี้มีผลทางบวกเกือบทุกตัวแปร ยกเว้นจำนวนปีที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนของหัวหน้าครอบครัวที่มีผลทางลบ

7) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสังคมวัฒนธรรม (S_FAM) มีทั้งหมด 10 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย (SEX) รองลงมาคืออายุของหัวหน้าครอบครัว (AGE) ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) จำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว (DEPO) การใช้น้ำบาดาล (WATERW) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเศรษฐกิจหรือการสร้างรายได้ของสมาชิกในครอบครัว

(GTE) ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) หัวหน้าครอบครัวมีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา (HED2) การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว (GTT) และระยะห่างจากบ้านถึงตัวอำเภอ (DIST) ตามลำดับ โดยตัวแปรดังกล่าวเหล่านี้ส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นอายุของหัวหน้าครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) ที่มีผลในทางลบ

4.3.2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน โดยใช้สเกลองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม และแยกในแต่ละด้าน เป็นตัวแปรตาม รวม 7 ตัวแปร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่มีนัยสำคัญ สามารถอธิบายความแปรปรวนของสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) สเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (T_COM) ด้านสาธารณสุข (H_COM) ด้านเศรษฐกิจ (E_COM) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_COM) ด้านจิตใจ (M_COM) และด้านสังคม-วัฒนธรรม (S_COM) ได้ประมาณร้อยละ 52.5, 23.9, 47.3, 52.9, 50.5, 44.7 และ 53.2 ตามลำดับ มีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ 0.73, 0.49, 0.69, 0.73, 0.71, 0.67 และ 0.73 ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .001$) สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนแต่ละด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) สรุปได้ ดังนี้

1) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) มีทั้งหมด 5 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) รองลงมาคือจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEP) จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน (NGROUP) จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (NWISDOM) และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (PHGO) ตามลำดับ โดยจำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขายมีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมในทางบวก ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ

2) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (T_COM) มี 2 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPMY)

รองลงมาคือการมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (CPAR) ตามลำดับ ซึ่งมีผลในทางบวก
 2 ตัวแปร

3) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุข (H_COM) มี 4 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) รองลงมาคือ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPMY) จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน (NGROUP) และจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (NWISDOM) ตามลำดับ ซึ่งตัวแปรทุกตัวดังกล่าวมีผลทางบวก

4) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเศรษฐกิจ (E_COM) มี 5 ตัวแปร ซึ่งเป็นตัวแปรชุดเดียวกันกับตัวแปรที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมทุกตัวแปร ตัวแปรดังกล่าวได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) รองลงมาคือจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEP) จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน (NGROUP) จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (NWISDOM) และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (PHGO) ตามลำดับ

5) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_COM) มี 3 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (PHFA) รองลงมาคือรายได้เฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัว (MINC) และจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (NWISDOM) ตามลำดับ โดยตัวแปรดังกล่าวมีผลทางบวก ยกเว้นรายได้เฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัวที่มีผลทางลบ

6) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจ (M_COM) มี 5 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (PHFA) รองลงมาคือ สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (PHGO) ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) จำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEP) และจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (FWISDOM) ตามลำดับ โดยตัวแปรเหล่านี้มีผลทางบวกยกเว้นจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัวที่มีผลในทางลบ

7) ตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสังคมวัฒนธรรม (S_COM) มี 5 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว

(MPMY) รองลงมาคือร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (PHFA) สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (PHGO) และระดับการมีส่วนร่วมของครอบครัว ในกิจกรรมชุมชน (CPAR) ตามลำดับ

5. รูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

5.1 รูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัว

ผลการศึกษา รูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัว พบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว 5 ประการ ประกอบด้วย การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว การลดรายจ่ายของครอบครัว การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออมและกิจกรรมด้านอาชีพเสริม และมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง โดยครอบครัวต่างๆ มีกระบวนการในการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลักที่แตกต่างกัน เพื่อไปสู่เป้าหมายของการพึ่งตนเอง ภายใต้บริบทและปัจจัยสนับสนุนของครอบครัวที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) คุณลักษณะของผู้นำและสมาชิกในครอบครัว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้มักเป็นครอบครัวที่มีผู้นำและสมาชิกของครอบครัวเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ มีความขยันอดทน ซื่อสัตย์ ประหยัดอดออม มีความสามัคคี และรู้จักการเสียสละแบ่งปันเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม และ 2) มีทรัพยากรและโอกาสที่เอื้อต่อความเป็นอยู่ ซึ่งหมายรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น รวมทั้งทรัพยากรที่เป็นบุคคล แรงงาน เงินทุน และโอกาสที่เอื้อต่อการพัฒนา ทั้งในส่วนที่เป็นทรัพยากรรวมของหมู่บ้านและทรัพยากรส่วนตัว ได้แก่ ที่ดินทำกิน ทุนทางการเงิน ทุนทางปัญญา แรงงาน ตลอดจนมีโอกาสที่เอื้ออำนวยทางการตลาด การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่ และการเข้าถึงเทคโนโลยี เป็นต้น

5.2 รูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของชุมชน

ผลการศึกษา รูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า ชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน 9 ประการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหาและการเรียนรู้ตนเอง การสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนา การแสวงหาแหล่งทุนเพื่อการพัฒนา การสร้างกลุ่มเพื่อใช้กระบวนการกลุ่มสร้างคน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพและหาแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การจัดระบบการบริหารหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก โดยชุมชนต่างๆ มีกระบวนการในการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลักที่แตกต่างกัน

เพื่อไปสู่เป้าหมายของการพึ่งตนเอง ภายใต้ปัจจัยสนับสนุนของชุมชนที่สำคัญ 4 ประการคือ 1) มีทรัพยากรและโอกาสที่เอื้อต่อการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเอง 2) มีผู้นำการพัฒนาที่ดีมีคุณภาพ กล่าวคือ มีคุณลักษณะเป็นผู้นำทางความคิดในการกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมคิดร่วมพัฒนาหมู่บ้าน มีความสามารถในการบริหารจัดการหมู่บ้าน ใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีวิสัยทัศน์ มีความโปร่งใส เสียสละ มีความคล่องตัวในการติดต่อประสานงานและการประกอบอาชีพ มีความคล่องตัวทางเศรษฐกิจ และมีความสามารถในการพึ่งตนเองค่อนข้างรอบด้าน 3) มีการจัดองค์กรภายในหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นการกระจายอำนาจ ที่เอื้อต่อการพัฒนาแนวคิดแบบประชาธิปไตย และเอื้อต่อการเกิดขึ้นและการพัฒนาผู้นำตามธรรมชาติ เช่น การแบ่งกลุ่ม/คุ้มบ้าน เป็นต้น และ 4) มีความสามารถในการระดมการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

5.3 ผลของการพัฒนา

จากรูปแบบและกระบวนการต่างๆ ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนดังกล่าวข้างต้น ทำให้ครอบครัวและชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสามารถในการพึ่งตนเองทั้งด้านเทคโนโลยี สาธารณสุข เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม และนำไปสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้ ที่ให้โอกาสทั้งแก่คนภายในและภายนอกหมู่บ้านได้มาศึกษาเรียนรู้แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ต่อไป รวมทั้งทำให้ครอบครัวและชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

5.4 การนำรูปแบบของครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองได้ไปขยายผล

จากการศึกษา พบว่า มีความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบและกระบวนการของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ไปขยายผลหรือประยุกต์ใช้กับครอบครัวและชุมชนอื่น ๆ แต่ทั้งนี้จำเป็นจะต้องอาศัยการพิจารณาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของครอบครัวและชุมชนของตน และค่อยๆ ถ่ายโอนกระบวนการในการพัฒนา ซึ่งจะช่วยให้ครอบครัวและชุมชนใหม่ สามารถพัฒนาโดยใช้ระยะเวลาอันสั้นได้ เพียงแต่ใช้รูปแบบที่มีอยู่ รวมทั้งฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาของตนเองนำไปสู่การปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม แต่หากนำรูปแบบของครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองได้แล้วไปใช้โดยไม่ปรับเปลี่ยนคงจะประสบความสำเร็จได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำรูปแบบและกระบวนการระดับชุมชนไปขยายผล ค่อนข้างจะเป็นไปได้ยากกว่ารูปแบบและกระบวนการระดับครอบครัว เพราะต้องเกี่ยวข้องกับคนหมู่มาก

อภิปรายผลการวิจัย

ในภาพรวมผลการวิจัย เรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทในครั้งนี้นี้มีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของการวิจัย มีประเด็นที่ไม่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดของการวิจัย และประเด็นที่น่าสังเกตบางประการจากข้อค้นพบของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยพิจารณานำเสนอใน 3 ประเด็นหลัก คือ ความแตกต่างของสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัว ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความแตกต่างของสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัว

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่ามีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยตัวแปรสภาพการพึ่งตนเอง ระหว่างกลุ่มครอบครัวที่มีภูมิลำเนาต่างกันในด้านการมีเงินเหลือเก็บของครอบครัว อาชีพของหัวหน้าครอบครัว เขตภูมิภาคที่ครอบครัวตั้งอยู่ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัว ระดับการศึกษาสูงสุดของสมาชิกในครอบครัว อายุของหัวหน้าครอบครัว ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านของหัวหน้าครอบครัว การใช้น้ำบาดาล การกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพของหัวหน้าครอบครัว การมีหนี้สินของครอบครัว ภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัว การมีไฟฟ้าใช้ การมีน้ำประปาใช้ สถานภาพสมรสของหัวหน้าครอบครัว และการเป็นเจ้าของที่พักอาศัยของหัวหน้าครอบครัว โดยตัวแปรอิสระที่ทำให้ตัวแปรสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวมีความแตกต่างกันเป็นจำนวนมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ การมีเงินเหลือเก็บของครอบครัว รองลงมาคือ อาชีพของหัวหน้าครอบครัว และเขตภูมิภาคที่ครอบครัวตั้งอยู่ ตามลำดับ ตัวแปรสภาพการพึ่งตนเองที่มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอันเนื่องมาจากตัวแปรอิสระดังกล่าวนี้มีจำนวน 52, 40 และ 40 ตัวแปรตามลำดับ จากตัวแปรทั้งหมด 58 ตัวแปร และตัวแปรอิสระที่ทำให้ตัวแปรสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวมีความแตกต่างกันเป็นจำนวนน้อยที่สุด ได้แก่ การเป็นเจ้าของที่พักอาศัยของหัวหน้าครอบครัว ตัวแปรสภาพการพึ่งตนเองที่มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอันเนื่องมาจากการที่หัวหน้าครอบครัวมีที่พักอาศัยเป็นของตนเองและไม่ใช่ของตนเอง มีจำนวน 4 ตัวแปร

ในด้านการมีเงินเหลือเก็บของครอบครัว ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ครอบครัวที่มีและไม่มีเงินเหลือเก็บ มีสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวในตัวแปรต่าง ๆ แตกต่างกันจำนวนมากที่สุดถึง 52 ตัวแปร และในจำนวนตัวแปรที่มีความแตกต่างกันนั้น พบว่า กลุ่มครอบครัวที่มีเงินเหลือเก็บ มีสภาพการพึ่งตนเองดีกว่ากลุ่มครอบครัวที่ไม่มีเงินเหลือเก็บเกือบทุกตัวแปร รวมทั้งตัวแปรเกี่ยวกับความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข ซึ่งวัดจากระยะทางระหว่างบ้านถึงโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด และอัตราการพึ่งพิงในครอบครัว นั่นคือ กลุ่มครอบครัวที่มีเงินเหลือเก็บมีระยะทางจากบ้านถึงโรงพยาบาลที่ใกล้กว่า และมีอัตราการพึ่งพิงในครอบครัวน้อยกว่ากลุ่ม

ครอบครัวที่ไม่มีเงินเหลือเก็บ จากผลการวิจัยที่ปรากฏ แสดงให้เห็นถึงพลังของฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวในการเปลี่ยนผ่านไปสู่สภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่างๆ ที่ดีกว่า เนื่องจากสังคมในปัจจุบันเป็นสังคมของการซื้อขาย ที่ต้องแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ กันด้วยเงินตรา ฉะนั้นครอบครัวที่มีเงินเหลือเก็บ จึงมีศักยภาพทางการเงินในการที่จะซื้อหาแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ เพื่อนำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในทุกๆ ด้านโดยเปรียบเทียบ ทั้งในด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีพ คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าย่อมมีศักยภาพที่จะเข้าถึงเทคโนโลยีที่ดีกว่า มีความสลับซับซ้อนกว่า สะดวกสบายกว่า หรือทันสมัยกว่า สามารถเข้าถึงการบริการสาธารณสุขที่ดีมีมาตรฐาน เมื่อเกิดภาวะการเจ็บป่วยก็สามารถที่จะเข้ารับการตรวจรักษาได้บ่อยกว่า และมีคุณภาพที่ดีกว่า รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพอนามัย มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันโรค การบำบัดรักษาโรค การฟื้นฟูสุขภาพอนามัยดีกว่า มีความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพ ปัจจัยการผลิตที่เพียงพอในการประกอบอาชีพ ในการที่จะเพิ่มผลผลิต และมีความมั่นคงในอาชีพมากกว่า สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้มาก สามารถที่จะเลือกได้ บริหารจัดการได้ มีพลังอำนาจในการเข้าครอบครอง และเนื่องจากมีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้มากกว่า ทำให้กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการคิด วิธีปฏิบัติในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของตนได้ และมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการ เมื่อมีความพร้อมทางด้านการเงินก็จะทำให้มีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองมากกว่า มีความมั่นใจที่จะดำเนินการต่าง ๆ ของตนเอง กล้าได้กล้าเสีย กล้าที่จะตัดสินใจมากกว่า และมีจิตสำนึกที่จะกระทำการต่าง ๆ เพื่อส่วนรวมมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีความพร้อมทางด้านสังคม วัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ หรือการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ส่วนรวม มีทางเลือกและโอกาสในการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว และมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายทางสังคมในด้านต่างๆ และเป็นที่ยอมรับในสังคม

ในด้านอาชีพของหัวหน้าครอบครัว ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มอาชีพเกษตรกรรม อาชีพรับราชการหรือค้าขาย และอาชีพรับจ้าง/อื่นๆ โดยผลการทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างของสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวระหว่างกลุ่มอาชีพย่อย 3 กลุ่มดังกล่าวนี้ พบว่า มีตัวแปรสภาพการพึ่งตนเอง 40 ตัวแปรที่มีความแตกต่างกันตามกลุ่มอาชีพของหัวหน้าครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับจ้าง/อื่นๆ ซึ่งมีตัวแปรสภาพการพึ่งตนเองในด้านต่างๆ ต่ำกว่ากลุ่มอาชีพเกษตรกรรม และอาชีพรับราชการหรือค้าขายในทุกด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มอาชีพรับจ้าง เป็นกลุ่มที่มีอาชีพที่ไม่ค่อยมั่นคง ไม่มีรายได้ที่แน่นอน และไม่สามารถกำหนดปริมาณงานได้เอง ความเสียเปรียบทางเศรษฐกิจนี้ทำให้ไม่สามารถจัดสรรรายได้ที่มีอยู่สำหรับเตรียมความพร้อมทางด้านเทคโนโลยี ไม่สามารถครอบครองและพึ่งตนเองทาง

ทรัพยากรธรรมชาติ ขาดความมั่นใจในอาชีพ และมีโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อส่วนรวมน้อย มีการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นน้อย และมีโอกาสที่จะได้พัฒนาความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ น้อยกว่ากลุ่มอาชีพรับราชการหรือค้าขาย และอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอาชีพหลักแน่นอน และมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจนกว่า

ในด้านเขตภูมิภาคที่ครอบคลุมตั้งอยู่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ภูมิภาค และแต่ละภูมิภาคมีสภาพการพึ่งตนเองในแต่ละตัวแปรย่อยที่แตกต่างกันไป ซึ่งผลการทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างของตัวแปรสภาพการพึ่งตนเอง พบว่ามีความแตกต่างกันระหว่างภูมิภาคมากถึง 40 ตัวแปรเช่นกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสภาพพื้นฐานที่แตกต่างกันของแต่ละภูมิภาค ประกอบกับการระดมการพัฒนาในช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งมีผลต่อการรับรู้ของประชาชนในแต่ละภูมิภาค เช่น ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งแต่เดิมเป็นที่รับรู้ว่าเป็นภูมิภาคที่มีความแห้งแล้งและมีอัตราความยากจนของประชาชนสูง ในอดีตที่ผ่านมาจึงมีโครงการพัฒนาต่างๆ ลงไปปฏิบัติการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากเป็นพิเศษ ทำให้สภาพต่างๆ เปลี่ยนแปลงดีขึ้น และมีผลอย่างมากต่อความรู้สึกและการรับรู้ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่ภาคอื่นๆ อาจจะได้รับรู้ความอุดมสมบูรณ์ในภูมิภาคของตนลดลง โดยเฉพาะภาคกลางและภาคเหนือ รวมไปถึงสภาพการพึ่งตนเองด้านจิตใจและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือจะมีลักษณะทางสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกันสูง มีการรวมกลุ่มและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ดังจะเห็นได้จากศิลปวัฒนธรรมการเล่นต่างๆ ของ 2 ภูมิภาคนี้มีค่อนข้างมาก ความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านนี้จึงมีมาก

สำหรับสภาพการพึ่งตนเองของครอบครัวที่จำแนกตามสภาพการเป็นเจ้าของที่พักอาศัยของหัวหน้าครอบครัว ที่พบว่ามีความแตกต่างกันน้อยเพียง 4 ตัวแปรเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสัดส่วนของครอบครัวที่มีบ้านพักเป็นของตนเองมีสัดส่วนที่สูง (84.3%) และจากข้อมูลพบว่าสภาพที่พักของกลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีความมั่นคงแข็งแรง (97.0%) ส่วนที่เป็นเพียงพักชั่วคราวและไม่มี ความมั่นคงแข็งแรงมีเพียงร้อยละ 3.0 เท่านั้น แต่ภายในกลุ่มก็มีทั้งที่พึ่งตนเองได้สูงและต่ำ สถานการณ์ดังกล่าวจึงไม่สามารถจำแนกความแตกต่างของตัวแปรสภาพการพึ่งตนเองได้มากนัก

2. ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

2.1 ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ซึ่งเป็นโมเดลสมมติฐานทางทฤษฎีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดของการวิจัยในลักษณะของโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองพบว่า โมเดลสมมติฐานตามกรอบแนวคิดของการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และผลการวิเคราะห์ตามโมเดลพบว่า องค์ประกอบที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวชนบทมากที่สุด ได้แก่ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสังคม-วัฒนธรรม รองลงมาคือ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี ด้านจิตใจ ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ และองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านนี้มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างสูง ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยครั้งนี้ และเป็นไปตามทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทที่กล่าวว่า การที่ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้ จะต้องมีการพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม การพึ่งตนเองในแต่ละด้านนั้น องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบต่างก็มีความสำคัญและปฏิบัติหน้าที่ของตน ขณะเดียวกันผลของการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบบางส่วนมีผลสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบอื่นในโมเดลด้วย ในทำนองเดียวกัน องค์ประกอบอื่นที่ปฏิบัติหน้าที่ก็จะมีผลสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบเริ่มต้นด้วยเช่นกัน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534; 2537; 2538) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวความคิดเกี่ยวกับเบญจขันธ์ของชุมชน ซึ่งประเวศ วะสี (2530) ได้เสนอไว้ว่าชุมชนชนบทที่จะพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ 5 อย่างที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ได้แก่ ด้านจิตใจ แบบแผนการผลิต ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และชีวิตชุมชน กล่าวคือ การมีจิตใจที่มีธรรมะ มีความขยันหมั่นเพียร ไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก มีสันโดษธรรม ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย จะกำหนดแบบแผนการผลิตและทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ แบบแผนการผลิตที่เป็นแบบผลิตเพื่อกินเองใช้เอง ทำให้ต้องทำหลายอย่างเป็นแบบเกษตรผสมผสาน ซึ่งทำให้มีกินมีใช้ครบและธรรมชาติแวดล้อมมีความสมดุล ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อมเกิดขึ้นเพราะมีแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม ขึ้นอยู่กับจิตใจมนุษย์ที่ไม่โลภมากและพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจเป็นการผลิตเพื่อกินเองใช้เอง ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ่มเฟือยทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล มีชีวิตที่สงบ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีเวลาที่จะช่วยเหลือสังสรรค์กัน จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มี

การช่วยเหลือกัน มีสถาบันครอบครัว มีวัดที่ช่วยพัฒนาจิตใจ และเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสุขทางเศรษฐกิจ

เมื่อพิจารณาถึงตัวแปรย่อยซึ่งเป็นตัวแปรปงชี้ขององค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้าน พบว่า ตัวแปรเกือบทั้งหมด (55 ตัวแปร จากทั้งหมด 58 ตัวแปร) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) แสดงว่าตัวแปรทั้ง 55 ตัวนี้ เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่จะบ่งบอกถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในแต่ละด้านได้ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัย มีเพียง 3 ตัวแปรเท่านั้นที่ค่าน้ำหนักองค์ประกอบไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นตัวแปรในองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านสาธารณสุข สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว และอัตราการพึ่งพิงในครอบครัว ซึ่งเป็นตัวแปรในองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ นั่นแสดงว่าตัวแปรดังกล่าวนี้ไม่สามารถบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านสาธารณสุขและด้านเศรษฐกิจ

ในส่วนของภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง จำนวนครั้งโดยเฉลี่ยที่สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยนานกว่า 3 วัน ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา การที่ภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว เป็นตัวแปรที่ไม่สามารถบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวได้อย่างมีนัยสำคัญ อาจเป็นเพราะว่าสุขภาพของคนไทยอยู่ในระดับที่ดีขึ้นมาก และมีภาวะการเจ็บป่วยน้อยลงในทุกภูมิภาคและทุกครอบครัว ขณะเดียวกัน ภาวะการเจ็บป่วยที่เป็นอยู่ก็เป็นเรื่องที่สามารถจะเกิดขึ้นได้กับบุคคลทุกเพศทุกวัย ทุกครอบครัว ไม่ว่าครอบครัวจะมีชีวิตความเป็นอยู่ หรือฐานะทางเศรษฐกิจสังคม หรือภูมิหลังเป็นเช่นใดก็ตาม ดังจะเห็นได้จากผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว ระหว่างครอบครัวที่มีภูมิหลังต่างกัน ซึ่งพบว่า ภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัวที่มีภูมิหลังต่างกันในตัวแปรต่างๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เกือบทุกตัวแปร ยกเว้นเขตภูมิภาคที่ครอบครัวตั้งอยู่ เพียงตัวแปรเดียวที่มีความแตกต่างของภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว (ดังปรากฏรายละเอียดในบทที่ 5) นอกจากนี้ ภาวะการเจ็บป่วยอาจเกิดขึ้นได้จากปัจจัยหลายอย่าง แม้ว่าครอบครัวจะมีสมาชิกที่มีความรู้ความเข้าใจทางด้านสาธารณสุขเป็นอย่างดี ก็ไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันว่าการเจ็บป่วยของสมาชิกจะเกิดขึ้นไม่ได้ ด้วยเหตุนี้การที่จะวัดว่า ครอบครัวมีความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านสาธารณสุขได้หรือไม่ นั่น ภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัวอาจจะไม่ใช่ตัวบ่งชี้ที่สำคัญ

สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว เป็นตัวแปรหนึ่งที่ไม่สามารถบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยครั้งนี้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของแต่ละครอบครัว (ซึ่งคำนวณมาจากค่าใช้จ่ายด้านอาหารต่อรายได้รวมของครอบครัว ในรอบ 1 ปี) ไม่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าครอบครัวจะมีสภาพความเป็นอยู่เป็นอย่างไรก็ตาม ดังจะเห็นได้จากผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัวระหว่างครอบครัวที่มีภูมิลำเนาต่างกันในด้านต่างๆ พบว่าครอบครัวที่มีภูมิลำเนาต่างกัน มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เกือบทุกตัวแปร ยกเว้นเขตภูมิภาคที่ครอบครัวตั้งอยู่ เพียงตัวแปรเดียวเท่านั้นที่มีความแตกต่างของสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามีความแตกต่างกันของรายได้ของครอบครัวในแต่ละภูมิภาค แต่ไม่มีความแตกต่างกันตามภูมิลำเนาของครอบครัว ด้วยเหตุนี้สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัวจึงไม่สามารถบ่งชี้ได้ว่าครอบครัวมีความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจได้หรือไม่

สำหรับอัตราการพึ่งพิงในครอบครัว ก็เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ไม่สามารถบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยครั้งนี้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวัดอัตราการพึ่งพิงในการวิจัยครั้งนี้ ที่ใช้อัตราการพึ่งพิงของครอบครัว ในความหมายของอัตราส่วนระหว่างจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ไม่มีส่วนร่วมในการผลิตหรือสร้างรายได้ ต่อจำนวนสมาชิกที่เป็นผู้ผลิตหรือเป็นผู้สร้างรายได้ ซึ่งมีผลให้อัตราการพึ่งพิงของครอบครัวในแต่ละภูมิภาคไม่แตกต่างกัน เพราะโดยธรรมชาติของครอบครัวจะต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอด ทุกครอบครัวจึงต้องมีผู้สร้างรายได้หรือผู้ผลิต จึงจะอยู่ได้ แม้ว่าจะเป็นเด็กหรือเป็นผู้สูงอายุ ผู้ที่อยู่ในวัยพึ่งพิงจำนวนหนึ่งจึงต้องเป็นผู้สร้างรายได้ให้กับครอบครัวของตนเอง ไม่ว่าจะมียาได้มากหรือน้อยเพียงใด เป็นเหตุให้อัตราการพึ่งพิงของครอบครัวตามนิยามนี้มีค่าอยู่ในระดับที่ต่ำและใกล้เคียงกันมาก ดังจะเห็นได้จากค่าเฉลี่ยอัตราการพึ่งพิงโดยภาพรวมทุกภูมิภาคมีค่าเท่ากับ 0.89 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.93 เมื่อเป็นเช่นนี้ อัตราการพึ่งพิงของครอบครัว จึงไม่สามารถบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจได้

2.2 ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

2.2.1 จากผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ (78.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับปกติ ซึ่งถือว่ามีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ (50.4% - 78.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของแต่ละด้านเช่นกัน ยกเว้นด้านสาธารณสุขเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง นั่นคือสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวมในระดับประเทศ

ข้อค้นพบดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า มีครอบครัวจำนวนหนึ่งที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม สูงมากเป็นพิเศษ แตกต่างจากครอบครัวส่วนใหญ่อย่างชัดเจน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ครอบครัวเหล่านั้นเป็นครอบครัวที่ผ่านการพัฒนามาก่อน เป็นครอบครัวของบุคคลระดับแกนนำในชุมชน ที่มีความรู้ ความสามารถและเข้าถึงเทคโนโลยี เข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในเชิงเศรษฐกิจ เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม เป็นที่พึ่งของคนในชุมชนได้ หรือมีบทบาทมากพอที่จะพึ่งตนเองทางจิตใจและสังคมวัฒนธรรมได้ ซึ่งครอบครัวเหล่านี้จะอยู่ในภาวะที่ได้เปรียบ เมื่อเทียบกับโอกาสของครอบครัวอื่นๆ ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ประกอบกับผลการพัฒนาประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้เอื้ออำนวยให้ครอบครัวของบุคคลแกนนำหรือระดับนำในหมู่บ้าน/ชุมชนสามารถเข้าถึงผลประโยชน์ของการพัฒนาได้มากกว่า สามารถสร้างและสะสมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจได้มากกว่า จึงสามารถพึ่งตนเองได้สูงกว่าครอบครัวส่วนใหญ่มากแล้ว

สำหรับกรณีของความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านสาธารณสุข ที่พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองสูงกว่าค่าเฉลี่ยนั้น ลักษณะการกระจายของข้อมูลบ่งชี้ว่า มีครอบครัวจำนวนหนึ่งมีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำมากเป็นพิเศษ ที่เป็นเช่นนี้อาจพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ครอบครัวส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาจนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างรวดเร็ว ขณะที่ครอบครัวอีกจำนวนหนึ่งไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้ ในส่วนของครอบครัวส่วนใหญ่ที่สามารถพึ่งตนเองทางสาธารณสุขได้นั้น อาจเป็นเพราะได้รับผลจากการพัฒนาในอดีตที่ดีมาก่อนแล้ว

2.2.2 จากผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ (64.4%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับปกติ ซึ่งถือว่ามีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้าน

พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ (52.9% - 66.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของแต่ละด้านเช่นกัน ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสังคมวัฒนธรรมเท่านั้นที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย

ผลการวิเคราะห์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า มีชุมชนส่วนน้อยที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจได้ดี และต่างจากชุมชนส่วนใหญ่ค่อนข้างมาก ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านสังคมวัฒนธรรมที่ชุมชนส่วนใหญ่พึ่งตนเองได้ดี การที่ครอบครัวและชุมชนส่วนใหญ่ยังมีความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจ อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย อาจเป็นเพราะผลการพัฒนาประเทศในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ที่มุ่งเน้นการเติบโตด้านเศรษฐกิจ โดยเชื่อว่าเมื่อเศรษฐกิจระดับมหภาคประสบความสำเร็จ จะส่งผลกระทบความสำเร็จลงไปถึงเศรษฐกิจระดับจุลภาค และในทุกส่วนของประเทศนั้น ไม่เป็นจริง ดังข้อค้นพบที่ว่า ยิ่งพัฒนา ความแตกต่างในเรื่องรายได้ของประชาชนยิ่งสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ (ปราณี หินกร, 2545) จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นความล้มเหลวของการพัฒนาที่ผ่านมา ซึ่งนอกจากจะเกิดความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลผ่านไปถึงการพัฒนาในด้านการศึกษา ความรู้ความคิดของประชาชนได้รับการพัฒนาน้อยหรือเป็นไปโดยขาดคุณภาพ จนทำให้ขาดทักษะทางปัญญา แม้มีความพยายามที่จะใช้เทคโนโลยี แต่ก็เป็นไปในลักษณะที่ก้าวทันแต่ไม่เท่าทันหรือไม่รู้ทัน ทำให้เกิดความเสียเปรียบทางเทคโนโลยี ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถประยุกต์ใช้ของเก่า หรือพัฒนาเทคโนโลยีของตนเองได้ แม้ในด้านสาธารณสุข ซึ่งพัฒนาดีขึ้นกว่าเดิมมากแล้ว แต่ชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังอยู่ในกลุ่มที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยอยู่ในภาวะที่อ่อนด้อย เพราะถูกทอดทิ้งและละเลยมานาน ด้วยเหตุผลของความล้าสมัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และขาดการศึกษาแบบต่อยอด หรือแม้กระทั่งในด้านจิตใจก็ถูกกระแสเศรษฐกิจและแนวคิดแบบทุนนิยมทำลายลงไปอย่างมาก ทำให้ครอบครัวและชุมชนให้ความสำคัญกับทุนเงินตราอย่างมาก จนละเลยคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ความคิดแบบพึ่งตนเอง การมีจิตสำนึกที่เป็นสาธารณะ ขาดความมั่นใจในตนเอง เพราะชีวิตความเป็นอยู่ถูกหล่อหลอมให้ต้องแข่งขันกันแบบขาดสติและขาดความรับผิดชอบต่อสังคม มีเพียงชุมชนส่วนน้อยเท่านั้นที่ก้าวข้ามจุดอ่อนเหล่านี้ไปได้ หรือยังคงดำรงรักษาสภาพความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจไว้ได้

ส่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านสังคมวัฒนธรรม ที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองสูงกว่าค่าเฉลี่ย อาจเป็นเพราะชุมชน/หมู่บ้านตัวอย่างของการศึกษาค้างนี้ ค่อนข้างจะเป็นชนบทที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ และยังมีอยู่ในปริมาณที่เพียงพอแก่การดำรงชีพ ซึ่งสามารถจัดการและใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า รวมทั้งมีความสามารถในการ

บำรุงรักษาทรัพยากรเหล่านั้นไว้ให้ประโยชน์ในระยะยาวได้ ทั้งโดยประชาชนภายในชุมชนเอง และโดยการสนับสนุนจากเครือข่ายองค์กรหรือหน่วยงานจากภายนอก ในขณะที่ภายในครอบครัวเองก็มีความสามารถในการปรับตัวตามสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจก และการดำเนินชีวิต สมาชิกในครอบครัวยังคงรักษาและให้ความร่วมมือกันดี มีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมของตน มีความเข้าใจอันดีต่อกัน และยังคงสามารถรักษาเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมได้ค่อนข้างดี จึงเป็นเหตุผลให้ครอบครัวและชุมชนส่วนใหญ่ จึงสามารถพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสังคมวัฒนธรรมได้ดี

2.2.3 จากผลการเปรียบเทียบและจัดลำดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนโดยรวม พบว่า ครอบครัวและชุมชนในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ ตามลำดับ และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ครอบครัวและชุมชนในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองที่โดดเด่นในด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่ครอบครัวและชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองที่โดดเด่นในด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนครอบครัวและชุมชนในภาคกลางและภาคเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านต่างๆ ในลำดับที่รองลงไป ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะภาคใต้เป็นภาคที่มีความคล่องตัวทางเศรษฐกิจ และมีกระแสการหมุนเวียนของระบบการเงินดีกว่า อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากผลผลิตในภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อส่งต่อเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม เช่น การผลิตยางพารา การปลูกผลไม้ เหมืองแร่ และการประมง เป็นต้น และสินค้าเหล่านี้ต้องซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินก่อนที่จะนำไปซื้ออาหาร เนื่องจากไม่ใช่ผลผลิตที่บริโภคได้โดยตรง การเงินในภาคใต้จึงสะสมและมีความคล่องตัว เกษตรกรที่ผลิตอาหาร เช่น ข้าวสาร ผัก ผลไม้ รวมทั้งของใช้จำเป็นและของที่ระลึก จึงสามารถขายได้ดี มีตลาดรองรับ ส่งผลให้ครอบครัวในภาคใต้สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ดี นอกจากนี้ ผลผลิตของภาคใต้ยังเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศ รวมทั้งเป็นเมืองท่องเที่ยว ซึ่งสามารถท่องเที่ยวได้ทั้งทางบกและทางทะเล และมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวนมากนิยมมาท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ภาคใต้ และเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ ประกอบกับกิจกรรมการผลิตและบริการต่างๆ ในพื้นที่ภาคใต้ค่อนข้างจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร ที่สามารถต่อรองหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลกลางได้อย่างเข้มแข็ง เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุผลที่จะสนับสนุนให้ครอบครัวและชุมชนในภาคใต้มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ เป็นความสามารถที่มีพลังในการอธิบายความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ค่อนข้างมาก และเป็นตัวเปลี่ยนผ่านไปสู่ความสามารถในการพึ่ง

ตนเองในด้านอื่นๆ ได้ทุกด้าน ครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจได้ดีจึงสามารถพึ่งตนเองในด้านอื่นๆ ตามมา และสามารถพึ่งตนเองโดยภาพรวมได้ดีกว่าครอบครัวและชุมชนในภูมิภาคอื่นๆ

ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น แม้ความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนจะไม่ดีเท่าภาคใต้ ตามที่รับรู้กันว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราความยากจนของประชาชนอยู่ในเกณฑ์สูง แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เป็นภาคหนึ่งที่มีความสงบสุข ประชาชนมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเป็นกัลยาณมิตร เอื้ออาทรต่อกัน มีความเป็นเครือญาติ และรักท้องถิ่นของตนเอง ประกอบกับในอดีตที่ผ่านมา รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณและจัดทำโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ ลงไปในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือค่อนข้างมาก ทำให้สภาพจิตใจและความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดีขึ้น มีความสุขและพึงพอใจมากขึ้น เป็นผลให้ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ของครอบครัวและชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในระดับที่น่าพอใจและมีการรับรู้ต่อเรื่องนี้สูงกว่าค่าเฉลี่ย

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

3.1 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

3.1.1 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมของครอบครัว พบว่า ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มครอบครัวตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม มีทั้งหมด 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า รองลงมาคือ จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มียาได้ ขนาดครอบครัว รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว และการได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัวที่มีผลทางลบ และเมื่อวิเคราะห์จำแนกเป็นรายด้านพบว่า มีตัวแปรต่างๆ อีก 14 ตัวแปร รวมเป็น 20 ตัวแปร ที่ร่วมกันจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่างๆ เช่น หัวหน้าครอบครัวจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและสูงกว่ามัธยมศึกษา ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม อาชีพรับราชการหรือค้าขาย การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเศรษฐกิจหรือการสร้างรายได้ของสมาชิกในครอบครัว การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของสมาชิกในครอบครัว การมีเงินเหลือเก็บของครอบครัว เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ปัจจัยจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยชุดเดียวกันกับปัจจัยจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกและลำดับความสำคัญที่ใกล้เคียงกันมาก แสดงให้เห็นว่าความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นปัจจัยชี้ขาดความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม และสามารถอธิบายความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมได้เกือบทั้งหมด ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะความคิดและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด ถูกหล่อหลอมให้ยอมรับแนวคิดแบบทุนนิยมเสรีที่อิงอยู่กับการซื้อขายผ่านเงินตรา และเป็นจุดที่จะเปลี่ยนผ่านไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอื่น ๆ นั่นก็คือ ในภาวะปัจจุบันครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ จะส่งผลให้ครอบครัวมีอำนาจทางการเงิน มีความสามารถในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ สามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและผลประโยชน์จากการพัฒนา ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนได้เร็วกว่า ในปริมาณและคุณภาพที่สูงกว่าครอบครัวที่มีความอ่อนล้าทางเศรษฐกิจ

สำหรับปัจจัย/ตัวแปรสำคัญที่เป็นตัวแปรจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า รองลงมาคือ จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มียาได้ ขนาดครอบครัว รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว และขนาดที่ดินทำกินของครอบครัวนั้น อาจเป็นเพราะ การมีขนาดครอบครัวที่เหมาะสมและขนาดที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์และเพียงพอ มีผลทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ดีและมีความมั่นคง เพราะที่ดินทำกิน เป็นต้นทุนในการผลิตที่สำคัญยิ่งสำหรับการผลิตในภาคการเกษตรของไทย ครอบครัวที่มีกำลังการผลิตและมีที่ดินเป็นของตนเองมากก็จะมีศักยภาพในการบริหารจัดการ การปรับปรุงคุณภาพ หรือตัดสินใจเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากที่ดินได้เต็มที่ มีผลทำให้สามารถสร้างผลผลิตและสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง จนสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และพึ่งตนเองได้ในด้านอื่นๆ ตามมา เนื่องจากในภาวะปัจจุบันผู้ที่มีอำนาจทางการเงินสูงจะสามารถเชื่อมโยงต่อไปถึงอำนาจและผลประโยชน์อื่นๆ ได้ง่าย รวมถึงการได้รับความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนของสมาชิกในครอบครัว การเข้ารับการฝึกอบรมความรู้ทางด้านเทคโนโลยีด้วย สิ่งเหล่านี้ต่างเป็นเหตุเป็นผลประกอบกันนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว จากผลการวิเคราะห์จึงพบว่า รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว เป็นตัวแปรจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจและความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมของครอบครัว ร่วมกับขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว ขนาดครอบครัว ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และ จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มียาได้ นั่นคือ ครอบครัว

ที่มีร้อยละของสมาชิกจบการศึกษาเพียงระดับชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ในอัตราที่ต่ำ หรือมีจำนวนผู้ฟังเพียงน้อย ก็จะมีมีความสามารถในการผลิต การออม และพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้น

3.1.2 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยภาพรวม พบว่า ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มชุมชนตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก จากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว รองลงมาคือ จำนวนผู้ฟังเฉลี่ยต่อครอบครัว ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์จำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ตัวแปรเกี่ยวกับรายได้เฉลี่ยต่อปีของหัวหน้าครอบครัว ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนกลุ่มกิจกรรม / องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน และจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน กลุ่มชุมชนที่ลักษณะตามตัวแปรดังกล่าวนี้สูงมีแนวโน้มที่จะมีระดับความสามารถในการพึ่งตนเองสูง

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้มีลักษณะคล้ายกับผลการวิเคราะห์จำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว นั่นคือ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญในการจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม กับตัวแปรที่มีนัยสำคัญในการจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เป็นตัวแปรชุดเดียวกัน ซึ่งเป็นการย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจที่มีต่อความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม โดยชุมชนที่มีจำนวนผู้ฟังเฉลี่ยต่อครอบครัว และร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว มีค่าน้อย จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจและพึ่งตนเองโดยรวมได้มาก ส่วนตัวแปรอื่นๆ ได้แก่ รายได้ต่อปีเฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัว จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และร้อยละของผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว ไม่มีผลต่อการจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในภาพรวม แต่ก็มีผลสนับสนุนการพึ่งตนเองของชุมชนในบางด้าน และยังมีบางตัวแปรที่มีผลต่อการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งทางบวกและทางลบ ได้แก่ ตัวแปรจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครอบครัว ซึ่งมีผลต่อการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขในทางบวก แต่มีผลต่อการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยีในทางลบ สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีผลต่อการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี และด้านสังคมวัฒนธรรมในทางบวก แต่มีผลต่อการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติในทางลบ และตัวแปรร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว ซึ่งมีผลต่อการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจและด้านสังคมวัฒนธรรมในทางบวก แต่มีผลต่อการ

จำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเศรษฐกิจและความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมในทางลบ

3.2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

3.2.1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในทางบวก ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย นั่นคือครอบครัวที่มีที่ดินมาก เป็นครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ขึ้น หรือมีร้อยละของสมาชิกที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขายมากขึ้น จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองสูงขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า ภูมิฐานะเดิมของหัวหน้าครอบครัว จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว / จำนวนผู้ที่ไม่มียาได้ และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในทางลบ นั่นคือครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ที่มีภูมิฐานะเดิมอยู่ในจังหวัดที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวน้อยกว่าครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวมีภูมิฐานะเดิมอยู่จังหวัดอื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่อพยพย้ายถิ่นโดยทั่วไปมักจะเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจและมีลักษณะของการคิดสรรโดยธรรมชาติมากกว่าหรือสูงกว่าผู้ที่ไม่ยอมย้ายถิ่น สำหรับจำนวนผู้พึ่งพิงและร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่านั้น เป็นลักษณะของการเป็นภาระหรือลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต ครอบครัวใดที่มีคนกลุ่มนี้มากๆ ย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการผลิต การออม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว จึงเป็นผลให้ขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวอยู่ในระดับที่ต่ำลง

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมนี้ พบว่า ตัวแปรที่มีนัยสำคัญสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์จำแนกถึง 4 ตัวแปร คือ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว / จำนวนผู้ที่ไม่มียาได้ และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า

เมื่อวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวเป็นรายด้าน พบว่า นอกเหนือจากตัวแปรสำคัญ 6 ตัวแปรดังกล่าวแล้ว ยังมีตัวแปรอื่นๆ อีกถึง 15 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่างๆ ซึ่งมีจำนวนตัวแปรและน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรแตกต่างกันออกไปในแต่ละด้าน

ได้แก่ ตัวแปรเกี่ยวกับระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวอยู่ในระดับมัธยมศึกษา ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวสูงกว่ามัธยมศึกษา อาชีพของหัวหน้าครอบครัวเป็นเกษตรกรรวมอาชีพของหัวหน้าครอบครัวรับราชการหรือค้าขาย การใช้ น้ำบาดาล การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านทรัพยากรธรรมชาติของสมาชิกในครอบครัว ระยะห่างจากบ้านพักถึงตัวอำเภอ จำนวนเงินเหลือเก็บของครอบครัว อายุของหัวหน้าครอบครัว เพศของหัวหน้าครอบครัวเป็นชาย จำนวนปีที่พักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของหัวหน้าครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับจ้าง/อื่น ๆ

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในแต่ละด้านดังกล่าวข้างต้นนั้น ค่อนข้างสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในแต่ละด้าน กล่าวคือ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญจากผลการวิเคราะห์ทั้ง 2 วิธีนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นตัวแปรเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบลักษณะที่คล้ายกันอีกประการหนึ่งก็คือ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม และเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เป็นตัวแปรชุดเดียวกันทั้งในการวิเคราะห์จำแนกและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ นั้นหมายความว่าตัวแปรใดที่มีความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจได้ ตัวแปรนั้นก็จะมีความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ด้วย

3.2.2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในทางบวก ได้แก่ สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย และจำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชุมชนที่มีลักษณะตามตัวแปรดังกล่าวนี้สูง มีแนวโน้มที่จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้สูง เนื่องจากลักษณะดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นว่าครอบครัวเหล่านี้ค่อนข้างจะมีรายได้ที่มั่นคงและต่อเนื่อง ขณะเดียวกันการมีจำนวนกลุ่มกิจกรรมหรือองค์กรที่ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน ก็แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและมั่นคงในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเช่นกัน

ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมของชุมชนในทางลบ ได้แก่ จำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ซึ่งเคยอภิปรายมาก่อนหน้านี้บ้างแล้ว และจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน มักเป็นผู้ที่ใช้วิถีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย และค่อนข้างจะอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งขัดกับกระแสการพัฒนาที่มุ่งผลิตเพื่อขาย ที่มุ่งเน้นการใช้ชีวิตแบบทุนนิยมเสรี และ

พยายามนำทรัพยากรที่มีอยู่ออกมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด การมีภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น จึงนำพาชุมชนไปในอีกทิศทางหนึ่ง ซึ่งไม่ค่อยจะคล้อยตามการพัฒนาในกระแสที่ใช้เงินตราและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นหลัก

เมื่อวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นรายด้าน พบว่า นอกเหนือจากตัวแปรทั้ง 5 ตัวแปรที่กล่าวแล้ว ยังมีตัวแปรอื่นๆ อีก 4 ตัวแปร ได้แก่ รายได้ต่อปีเฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัว สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว และระดับการมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน ที่ร่วมกันส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งนี้โดยมีจำนวนตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนแต่ละด้านแตกต่างกันไป แต่ข้อค้นพบนี้ก็ยังมีลักษณะที่คล้ายกับผลการวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน นั่นก็คือ ตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม กับตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เป็นตัวแปรชุดเดียวกัน ซึ่งมีอยู่ 5 ตัวแปร ดังที่ได้อภิปรายไว้ก่อนหน้านี้แล้ว

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายและการพัฒนาชุมชนชนบท รวมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไปดังนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย/การนำผลวิจัยไปใช้

1. จากผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่า องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี (T) ด้านสาธารณสุข (H) ด้านเศรษฐกิจ (E) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) ด้านจิตใจ (M) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S) เป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทุกด้าน แสดงให้เห็นว่าโมเดลกรอบแนวคิดของการวิจัยตามตัวแบบ THERMS มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้เป็นตัวแบบในการพัฒนาครอบครัวและชุมชน ให้ครอบคลุมทุกด้านต่อไป

2. จากผลการวิจัย พบว่า องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคม-วัฒนธรรมมีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดในการบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว รองลงมาคือ ด้านเศรษฐกิจ และด้านอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบจากการสนทนากลุ่มที่พบว่า

ความสำเร็จในการประกอบอาชีพและการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นผลที่ตามมาจากการเข้มแข็งของระบบและกระบวนการคิดในชุมชน หลายชุมชนสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาจากแนวคิดทางวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดในการพัฒนาคุณภาพของสมาชิกหรือแนวคิดในการสร้างกลุ่มเพื่อร่วมแก้ปัญหา จากนั้นจึงเกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจในภายหลัง ในขณะที่การพัฒนาโดยมุ่งผลทางด้านเศรษฐกิจ แต่ขาดความพร้อมในการเสียสละ ขาดจิตสำนึกร่วมกัน ขาดความเอื้ออาทรต่อกัน มักจะดำเนินการอยู่ได้ไม่นาน ดังนั้นลักษณะโครงการพัฒนาที่ควรสนับสนุนในอนาคต จึงควรเป็นโครงการที่มีส่วนในการพัฒนาความเข้มแข็งทางความคิด และจิตใจของสมาชิกในชุมชนไปพร้อมๆ กันกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

3. กระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวและชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน การพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถจัดการกับผลการเรียนรู้อย่างเป็นระบบจึงเป็นสิ่งสำคัญ จากผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมของตนเอง และจากประสบการณ์แห่งความสำเร็จของครอบครัวหรือชุมชนอื่น เป็นทุนทางปัญญาที่มีความสำคัญในการพัฒนา ซึ่งการศึกษากฎนี้ตัวอย่างครอบครัวและชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของครอบครัวและชุมชนตนเอง จะสามารถก้าวข้ามมิติด้านเวลาได้ ข้อเสนอในเชิงนโยบายสำหรับโครงการพัฒนาต่างๆ จึงอยู่ที่การให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ การสร้างและการจัดการศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้บุคคล ครอบครัว และชุมชน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

4. ขณะนี้หลายหมู่บ้านและหลายชุมชนได้ก้าวไปสู่จุดหมายของการเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นทางเลือกหนึ่งในวิธีการพัฒนาแล้ว แต่ยังมีหมู่บ้านและชุมชนอีกจำนวนมากที่ยังอยู่ระหว่างการเดินทางไปสู่เป้าหมายดังกล่าวนี้ ดังนั้นการกำหนดนโยบายของหน่วยงานด้านการพัฒนาจึงควรให้ความสำคัญกับกลไกหรือวิธีการเกื้อหนุนให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นทางเลือกในการพัฒนาที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง

5. การดำเนินการพัฒนาเพื่อให้ครอบครัวและชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเอง จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากหลายฝ่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน และต้องดำเนินการอย่างบูรณาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบภายในครอบครัวและชุมชนเอง ดังผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่พบว่าภูมิหลังและบริบทของครอบครัวและชุมชนมีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน รวมทั้งผลจากการสนทนากลุ่มที่พบว่าชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากจะต้องอาศัยองค์ประกอบด้านผู้นำ ทรัพยากรพื้นฐานและปัจจัยเอื้ออำนวยอื่นๆ แล้ว ยังจะต้องอาศัยความสามารถในการเรียนรู้และการวิเคราะห์ปัญหา การสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนา การสร้างและแสวงหาแหล่งทุน มีกระบวนการในการพัฒนาสมาชิกและกลุ่มสมาชิก มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีระบบการบริหารจัดการ

หมู่บ้าน/ชุมชนที่ดี มีการสร้างจิตสำนึกในการในการพึ่งตนเอง เป็นต้น ดังนั้นจึงทบทวนนโยบายของการก้าวไปสู่เป้าหมายการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน จึงควรเน้นแนวทางการพัฒนาจากภายใน โดยพัฒนาหลายมิติพร้อมกันอย่างบูรณาการ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีการสร้างสำนึกต่อส่วนรวมร่วมกัน

6. โดยที่มิติของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนมีหลายมิติ ซึ่งแต่ละมิติมีความซับซ้อนและเป็นพลวัตค่อนข้างสูง ต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งรูปแบบและกระบวนการที่ต่างกันออกไปในแต่ละครอบครัวและชุมชน การพัฒนาสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองจึงต้องใช้มาตรการที่หลากหลาย และ/หรืออาจมีความเฉพาะเจาะจงสำหรับพื้นที่ ประกอบกับกระบวนการของการพัฒนาได้เปลี่ยนไปจากภาครัฐสู่ภาคประชาชน จากบทบาทของส่วนกลางสู่บทบาทของท้องถิ่น การพัฒนาในอนาคตจึงต้องคำนึงถึงการพัฒนาในองค์รวม โดยใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชนฐานราก และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ สามารถวิเคราะห์วิจัยและใช้ผลการวิจัยสำหรับการพัฒนาตนเองได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในครั้งนี้ เป็นการพัฒนาโดยใช้หลักการวิเคราะห์โมเดลสถิตแบบโมเดลคงที่สำหรับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียวเป็นภาพรวมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ (single group static model) ข้อค้นพบเกี่ยวกับตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่ได้ จึงเป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวชนบทที่มีรูปแบบและน้ำหนักความสำคัญเหมือนกันเป็นภาพรวมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ โดยที่ได้คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างภูมิภาคที่ครอบครัวตั้งอยู่ เพื่อให้ได้ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละภูมิภาค จึงน่าจะมีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างภูมิภาค โดยใช้หลักการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ (multiple group structural equation model) ในการที่จะตอบคำถามว่า ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทในแต่ละภูมิภาค มีอะไรบ้าง และแต่ละตัวบ่งชี้มีน้ำหนักความสำคัญเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เพื่อประโยชน์ในการนำผลวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงและสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพบริบทของแต่ละภูมิภาคมากยิ่งขึ้น

2. การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาขึ้นโดยการนำตัวบ่งชี้ในระดับครอบครัวมาวิเคราะห์รวมค่าตัวแปรให้ได้เป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับชุมชนตามหลักการของการรวมข้อมูล (data aggregation) ในรูปของค่าเฉลี่ย จึงน่าจะมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของ